

ISSN 1857-2405

REVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

Nr. 2 (45), 2018

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)
nr. 2 (45), 2018

Redactor-șef:

Diana SCOBIOALĂ, doctor habilitat în drept,
Directorul Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, Președintele Curții Supreme de Justiție

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, Director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Diana UNGUREANU, doctor în drept, judecător, formator la INM din România

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, prorector pe activitatea științifică la Academia Națională a Procuraturii din Ucraina, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filosofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru al Consiliului Superior al Magistraturii

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru al Consiliului Superior al Magistraturii

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la US-PEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru corespondent, Vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Elena BELEI, doctor în drept, șef al Departamentului Drept procedural, USM

Valeria ȘTERBETȘ, doctor în drept, conferențiar universitar, formator INJ

Tatiana VÂZDOAGA, doctor în drept, conferențiar universitar, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, formator INJ

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe Budeanu**

Editură și tipar

„Tipografia Sirius” SRL str. Lăpușneanu, 2, tel.: 022-23-23-52

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe siteul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Dr. Cristina ROTARU-RADU, Directorul Institutului Național al Magistraturii din România..... 2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR..... 5

RELAȚII INTERNAȚIONALE..... 7

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Tatiana VIZDOAGĂ, Adriana EȘANU. Datele neadmise ca probe administrate cu încălcarea drepturilor fundamentale ale omului..... 9

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

Vasilisa MUNTEAN. Repararea prejudiciului cauzat prin erori judiciare și de urmărire penală: cadrul normativ și aspecte practice 16

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Dumitru OBADĂ, Andrei CAZACICOV. Grupul infracțional organizat în contextul criminalității transnaționale 24

DREPT INTERNAȚIONAL

Mihai POALELUNGI. Aspecte definitorii ale denumirii tratatelor în dreptul internațional contemporan 32

DREPT INTERNAȚIONAL

Alexandra NICA. Principiul imunității de jurisdicție în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului..... 37

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Marina COPECIUC. Factorii favorizanți ai delincvenței juvenile 47

DREPT PUBLIC

Anahit MANASYAN. Rolul politicii și al factorului de timp la estimarea stabilității constituționale 53

DREPT PUBLIC

Natalia SCIUCHINA. Participarea societății civile la protecția și monitorizarea respectării drepturilor sociale constituționale 56

SUMMARY

OUR GUEST..... 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS 6

INTERNATIONAL RELATIONS 7

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Tatiana VIZDOAGĂ, Adriana EȘANU. The inadmissibility of evidence obtained by the violating fundamental rights and freedoms..... 9

CASE-LAW ANALYSIS AND PROBLEMS OF JUDICIAL PRACTICE

Vasilisa MUNTEAN. Repair of injury caused by judicial errors and criminal damage: normal framework and practical aspects..... 16

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Dumitru OBADĂ, Andrei CAZACICOV. The organized criminal group in the context of transnational criminality..... 24

INTERNATIONAL LAW

Mihai POALELUNGI. Introductory concepts of the name of international treaties in contemporary international law 32

INTERNATIONAL LAW

Alexandra NICA. Jurisdictional immunities principle in the light of the European Court of Human Rights case-law 37

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Marina COPECIUC. Favorable factors of juvenile delinquency 47

PUBLIC LAW

Anahit MANASYAN. The role of politics and the time factor for estimating constitutional stability 53

PUBLIC LAW

Natalia SCIUCHINA. Civil society participation in protecting and monitoring the constitutional social rights' observance 56

INVITATUL NOSTRU

Dr. Cristina ROTARU-RADU,
Directorul Institutului
Național al Magistraturii din România

**„ÎMI DORESC TARE CA ÎNTRE
INSTITUȚIILE NOASTRE SĂ EXISTE
O COLABORARE MULT MAI AMPLĂ...”**

Nu sunt în măsură să vă spun de ce anume eu. În urma interviului în fața Consiliului Superior al Magistraturii, am fost numită eu director și nu celălalt candidat, dar faptul că sunt judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție, că sunt cadru didactic al Facultății de Drept din București, întregul meu parcurs profesional, precum și planul managerial pe care l-am depus presupun că au cântărit în această alegere.

Referitor la schimbările pe care noi, echipa de conducere, intenționăm să le implementăm la Institutul Național al Magistraturii, pot să vă spun că nu ne aflăm în cea mai potrivită perioadă. De când am preluat mandatul este iminentă o schimbare a legilor justiției, ceea ce ar conduce la modificări substanțiale în activitatea instituției noastre și, ca atare, nu avea sens să ne propunem schimbări fundamentale până când nu vom avea certitudinea că ele sunt în acord cu noile dispoziții legale. Cu toate acestea, am schimbat planul de învățământ pentru auditorii aflați în anul I de studii, dând o mai mare relevanță materiilor fundamentale: Drept civil, Drept penal, Drept procesual civil, Drept procesual penal. Am făcut, de asemenea, mici modificări privind activitatea practică desfășurată de auditorii din anul al II-lea la instanțe și parchete. Dar cea mai îndrăznească propunere pe care am înaintat-o Consiliului Superior al Magistraturii este aceea de a schimba examenul de intrare la INM și în magistratură – propunere care este discutată tocmai în aceste zile.

– Doamnă Cristina Rotaru-Radu, printr-o decizie a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii, la 27 martie 2017 ați preluat conducerea Institutului Național al Magistraturii. De ce s-a dat prioritate anume Dumneavoastră în funcția de director al INM – care fusese vacantă timp de câteva luni – și ce transformări ați reușit să implementați sau programați în activitatea acestei importante instituții din sistemul judiciar românesc?

– Vă mulțumesc pentru prietenia pe care Institutul Național al Justiției din Chișinău o poartă Institutului Național al Magistraturii din București, pentru interesul arătat față de activitatea noastră și pentru onoarea pe care mi-o faceți mie solicitând în paginile revistei dumneavoastră un astfel de interviu.

Referitor la întrebarea dumneavoastră, funcția de director al Institutului Național al Magistraturii a fost scoasă la concurs imediat după ce fostul director al Institutului a fost numit în funcția de judecător la Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). Procedura de concurs a durat mai mult, dat fiind faptul că în Consiliul Superior al Magistraturii, în componența avută anterior, s-a decis că trebuie soluționată mai întâi o contestație depusă de o asociație a magistraților privind una dintre candidaturi și după aceea urma să fie pusă pe rolul plenului discutarea candidaturilor.

– Institutul Național al Justiției din Republica Moldova susține relații de strânsă colaborare cu Institutul Național al Magistraturii din București încă de la începuturile activității sale.

Recent, și Dumneavoastră ați venit la Chișinău cu un grup de auditori ai INM care au participat, pentru prima dată, la un concurs de referate alături de audienții INJ. A fost originală tematica referatelor participante la concurs – integrarea instituțiilor juridice de pe ambele maluri ale Prutului în urma Unirii din 1918. De la cine a venit această idee? Cu ce impresii v-ați întors de la Chișinău? Ce activități comune ar mai fi posibile pe făgașul cooperării între INJ și INM?

– Eu am avut această idee, pentru că îmi doream în anul acesta, al centenarului Marii Uniri, să găsesc o activitate pentru auditori care să îi scoată din rutina zilnică, să le dea posibilitatea să facă o incursiune în istoria dreptului românesc și, de ce nu, să găsească un motiv pentru care să se simtă mândri de istoria lor, un sentiment despre care unii vor să ne convingă azi că este desuet. Pentru că, de când am devenit director al Institutului Național al Magistraturii, caut o formulă posibilă din punct de vedere legal în care să găzduim la București audienți din Republica Moldova. Ideea de a face o acțiune comună în care să îi implicăm pe viitorii magistrați de pe cele două maluri ale Prutului a venit în mod natural, dar ideea aceasta nu putea prinde contur dacă nu era imediat îmbrățișată de doamna director Diana Scobioală, care, de fapt, a dus tot greul organizării unui astfel de eveniment. Trebuie să adaug că ideea extraordinară de a găzdui concursul la sediul Muzeului de Istorie, un loc cu valoare de simbol, pentru că aici a fost semnat actul de Unire al Basarabiei cu România, i-a aparținut de asemenea doamnei director Diana Scobioală.

– În cadrul aceleiași vizite la Chișinău ați participat și la conferința anuală „Justiția în Republica Moldova: realizări, provocări și perspective”, unde, pe parcursul panelului IV de discuții, ați avut o intervenție dedicată formării în domeniul eticii și deontologiei profesionale. Ați menționat că, deși tendința europeană este de a ne imprima un ritm continuu și intens de implementare a cursurilor de etică și deontologie în cadrul formării continue, în acest moment aveți îndoieli privind necesitatea atâtor formări în domeniul dat, mai ales pentru magistrații cu o mare experiență. Ce anume vă provoacă asemenea îndoieli?

– Cursurile de etică și deontologie mi se par binevenite pentru formarea inițială, deoarece trebuie să le insuflăm auditorilor faptul că doar o bună pregătire juridică nu este suficientă pentru a fi un bun magistrat. Modul cum se comportă magistratul în instanță, la parchet sau în societate este la fel de important. De asemenea, onestitatea și imparțialitatea sunt cruciale pentru o astfel de profesie, iar aceasta din urmă nu are mare relevanță, dacă nu este dublată și de aparența de imparțialitate, pentru că fără ea nu există încrederea societății în actul de justiție.

Asemenea cursuri pot fi organizate și pentru tinerii magistrați, în special – pentru ca aceștia să știe cum să reacționeze în anumite situații limită.

Când este vorba despre magistrații cu mare experiență, mi se pare că organizarea unor astfel de cursuri ar trebui să ne ridice niște semne de întrebare – fie nu au știut până acum ce îndatoriri au și află abia la apogeu sau la final de carieră, fie au știut ce obligații au, dar nu le-au respectat și atunci cursurile nu mi

se par niște soluții pentru o astfel de situație. Nu cred, spre exemplu, că îi putem determina pe magistrați să fie onești prin intermediul unor cursuri organizate la formare continuă pe această temă.

Ar putea fi utile întâlnirile interprofesionale în care avocați, judecători, procurori să schimbe idei despre deontologie, aceasta pentru a conștientiza faptul că modul în care se comportă unii dintre colegi are mare relevanță pentru imaginea de ansamblu a respectivei profesii și că este foarte important modul cum, în interiorul fiecărei profesii, sunt sancționate comportamentele anormale.

– Ați avut mai multe întâlniri și discuții cu dna Diana Scobioală, Directorul Institutului Național al Justiției, ați vizitat instituția noastră și ați făcut cunoștință cu formările viitorilor judecători și procurori. Cum vi se pare noua formulă de formare inițială la INJ, care a fost implementată recent și care este bazată pe simularea proceselor judiciare? La INM, folosiți și Dumneavoastră o asemenea metodologie de instruire prin activități simulative?

– Simularea de procese mi se pare o metodă foarte bună de învățare. Ea pregătește pe viitorii magistrați nu doar pe partea juridică, ci și pe aspecte mai delicate privind modul cum vor reacționa în sală în situații-limită. Și la Institutul Național al Magistraturii folosim această metodă, dar nu ca formulă unică de formare

inițială, pentru că nu ar putea fi aplicată la o generație de 200 de auditori. Este o metodă care poate funcționa atunci când cifra de școlarizare este mică, așa cum este cazul Institutului Național al Justiției, pentru că toți audienții pot fi implicați în această activitate, unde, fiind mai puțini, au posibilitatea să experimenteze pe rând toate rolurile posibile într-un proces real.

– Ați făcut propuneri de modificare a condițiilor de admitere la Institutul Național al Magistraturii. Totodată, susțineți că la recrutarea viitorilor magistrați accentul trebuie să se pună nu pe identificarea și selectarea celor mai buni juriști, ci pe selectarea unor buni juriști care să aibă calitățile și abilitățile necesare unui bun magistrat. Puteți să ne desfășurați acest gând?

– Cred că pentru profesia de magistrat nu este suficient să fii un bun jurist, trebuie să mai ai un anumit profil moral și psihologic. O școală de magistratură are rolul de a trasa anumite jaloane privind desfășurarea activității de către tinerii magistrați, de a îmbunătăți cunoștințele juridice, în special cele practice. Dar o școală de magistratură nu poate face minuni. Dacă persoanele selectate nu au calitățile necesare pentru a fi magistrat (onestitate, echilibru, responsabilitate etc.) este greu de crezut că acestea pot fi dobândite pe parcursul celor doi ani petrecuți la Institutul Național al Magistraturii.

– În România, la funcții de judecător sau de procuror pot candida numai absolvenții Institutului Național al Magistraturii? Care este procedura de accedere în funcție a absolvenților INM?

– În România absolvenții de INM sunt primiți în magistratură ca stagiaari, nu mai este nevoie de o candidatură pentru un astfel de post. Mai pot intra în magistratură ca judecători sau procurori definitivi cei care au o vechime de cel puțin 5 ani de muncă în alte profesii juridice și care sunt admiși la concursul organizat în acest sens, concurs asemănător celui de intrare la Institutul Național al Magistraturii.

– Doamnă Director, basarabenii care și-au recăpătat cetățenia română au dreptul să candideze pentru admitere la Institutul Național al Magistraturii din București?

Teoretic da, dacă îndeplinesc celelalte condiții prevăzute de lege. De altfel, avem auditori care sunt din Republica Moldova. Aceștia au făcut studiile juridice în România și au susținut cu bine concursul de admitere la Institutul Național al Magistraturii.

– Deși există deja câteva precedente, totuși cum s-ar putea înviora colaborările INM și INJ în domeniul formării continue, folosind în acest sens centrele zonale de frontieră precum Iași sau Galați?

– În proiectele de modificare a legilor justiției este prevăzută posibilitatea ca INM să utilizeze fonduri bugetare pentru ca la formarea inițială și cea continuă să participe și audienți sau magistrați din Republica Moldova. Dacă aceste dispoziții legale vor intra în vigoare, posibilitățile vor fi mult mai mari. Eu îmi doresc mult ca între instituțiile noastre să existe o colaborare mult mai amplă. În prezent nu există o posibilitate legală și încercăm formule de colaborare care să nu implice folosirea unor asemenea fonduri.

– Doamnă Rotaru, sigur că funcția pe care o dețineți acum este una pasageră, după care veți reveni la cea de judecător al Secției penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție. Ca judecător, ați demonstrat o carieră deosebită: la Judecătoria Sectorului 5 București (din 1995), Tribunalul București (din 2002), Curtea de Apel București (din 2004), Înalta Curte de Casație și Justiție (începând cu 2010). La instanța supremă ați făcut parte din completul de judecători care a decis condamnările în dosarul „Microsoft”, dar și din cel care l-a condamnat pe fostul ministru al agriculturii Ioan Avram Mureșan pentru deturnare de fonduri. Ca judecător, ați avut cazuri în care cineva din exteriorul sau din interiorul sistemului a încercat să vă influențeze deciziile?

– Am soluționat dosare mai dificile sau mai complexe decât cele mediatizate în ultimii ani. Totdeauna am judecat în materie penală. Niciodată cineva din interiorul sau din exteriorul sistemului nu a încercat să facă vreo intervenție. Influențarea unei decizii se poate face în multe moduri, nu doar prin intervenții directe, de exemplu – printr-o campanie de presă. Cred însă că, într-un stat democratic, un judecător are atâta libertate câtă își acordă. Ca atare, el poate să evite chiar și cele mai subtile forme de influențare a deciziilor sale. Cel puțin, în cazul justiției din România, această observație este reală, indiferent de ce spun sau cred unii...

– Vă mulțumim și așteptăm să reveniți la Chișinău.

29 iunie 2018. La Conferința anuală „Justiția în R.Moldova: realizări, provocări și perspective”

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

AUDIENȚII INJ AU PARTICIPAT LA UN CONCURS ÎMPREUNĂ CU AUDITORII INM DIN ROMÂNIA

Timp de două zile, pe 28 și 29 iunie 2018, la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, pentru prima dată s-a desfășurat concursul de referate adresat audiențelor Institutului Național al Justiției din Republica Moldova și auditorilor Institutului Național al Magistraturii din România.

Evenimentul, dedicat Centenarului Marii Uniri, a început prin mesaje de salut și încurajări rostite de membrii juriului: Diana Scobioală, Directorul Institutului Național al Justiției, Cristina Rotaru-Radu, Directorul Institutului Național al Magistraturii, Mihai Poalelungi, Președintele Curții Constituționale, Angela Motuzoc, Președintele Consiliului Superior al Procurorilor, Victor Micu, Președintele Consiliului Superior al Magistraturii, și Ghenadie Pavliuc, vicepreședinte al Judecătoriei Chișinău, sediul Centru.

Referatele participante în acest an au abordat mai multe teme în domeniul „Integrarea instituțiilor juridice în urma Unirii din 1918 în perioada interbelică”, oferind posibilitate de a efectua analize și cercetări ale evenimentelor marcante înregistrate la momentul unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 și care a culminat cu realizarea Marii Uniri la 1 decembrie 1918. Tematicile tratate în cadrul conferinței s-au axat, în mare parte, pe succesele înregistrate la capitolul integrării sistemului judiciar basarabean în spațiul românesc și consolidarea statului de drept în cadrul României Mari.

Juriul a evaluat lucrările prezentate la concurs în dependență de originalitatea formei de prezentare, identificarea și explicarea principalelor probleme reflectate, argumentarea opiniei expuse, corectitudinea utilizării termenilor și limbajul juridic adecvat.

Cele mai apreciate lucrări au fost premiate după

cum urmează: pentru auditorii Institutului Național al Magistraturii din România, locul I – Alexandru Radu Togan, locul II – Nicolae Cărăuș, locul III – Elena Aurelia Bălu; pentru audienții Institutului Național al Justiției din Republica Moldova, locul I – Maria Bîzgan, locul II – Petru Iarmaliuc, locul III – Nicolae Negru.

Activitatea a fost organizată de Institutul Național al Justiției din Republica Moldova și Institutul Național al Magistraturii din România în baza Protocolului de colaborare semnat în 2014 de cele două instituții de formare judiciară.

SURPRIZE NOI PENTRU ȘCOALA-INTERNAT DIN CĂRPINENI

Să aducă zâmbete pe buzele copiilor abandonați în orfelinate și să facă tot ce le stă în putință pentru a le îmbunătăți calitatea vieții și-au propus audienții de la cursurile de formare inițială și echipa Institutului Național al Justiției.

Astfel, în ajunul Zilei Copilului, viitorii judecători și procurori, precum și reprezentanți ai INJ au mers la Școala-internat din satul Cărpineni, raionul Hâncești. Micuții au primit cu bucurie cadouri, pachete cu dulciuri, fructe, cărți, produse alimentare și de uz casnic etc.

De asemenea, copiii au avut parte de o lecție interactivă pe tema „Delicvența juvenilă”, în cadrul că-

reia, explicate pe înțelesul lor, au aflat despre tipurile de devianță, infracțiunile comise de copii cel mai des, vârsta de la care copilul devine pasibil de răspundere penală etc.

Menționăm că aceasta nu este prima acțiune de caritate a Institutului Național al Justiției. În perioada iulie-octombrie 2016, INJ a colectat fonduri bănești pentru

susținerea casei de copii de la Cărpineni. Campania a fost inițiată cu ocazia aniversării a X-a de la formarea Institutului Național al Justiției și a finalizat la Ziua Juristului cu o vizită la Institut a

elevilor școlii-internat. În primăvara 2017, INJ a efectuat o vizită de răspuns la casa de copii din Cărpineni.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

ȘCOALA DE VARĂ PENTRU FORMATORII INJ: „COMPORTAMENTUL AGRESIV ȘI PSIHOLOGIA PERSONALITĂȚII INFRACATORIALE”

Institutul Național al Justiției și Amnesty International Moldova, cu susținerea financiară a Ambasadei Regatului Olandei la București, a organizat în perioada 5-7 iulie 2018 școala de vară cu genericul „Comportamentul agresiv și psihologia personalității infractoriale”.

Beneficiarii activității au fost atât formatori ai Institutului Național al Justiției, cât și angajați ai Serviciului psihologic din cadrul Inspectoratului General al Poliției. Sesiunile de instruire le-au livrat experți în domeniul

etologiei și psihologiei comportamentale: Dorian Furtuna, etolog, și Cristina Moroz-Brădescu, psiholog-psihoterapeut.

Lucrările școlii de vară au vizat aspecte privind fenomenul personalității infractoriale din punct de vedere al etologiei, tactici și strategii psihoterapeutice, abordarea evolutivă a agresivității, folosirea cardurilor metaforice ca instrument terapeutic proiectiv etc.

Evenimentul s-a înscris în ciclul de activități inițiate în baza Acordului de cooperare între Institutul Național al Justiției și Amnesty International Moldova, care are drept scop sporirea formării profesionale a judecătorilor, procurorilor și a altor actori care contribuie la înfăptuirea justiției în spiritul conștientizării și respectului față de drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

DONAȚIE DE CARTE PENTRU INJ

În ziua de 18 iunie 2018, biblioteca Institutului Național al Justiției a primit un lot de 50 de cărți în limba engleză de la Ambasada Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova.

Cărțile, apărute la Editura Universității Harvard, au ajuns la Chișinău prin intermediul reprezentanților Secției justiție penală și aplicare a legii din cadrul Ambasadei SUA în Republica Moldova – Timothy P. Buckley, Director, Kevin Lanigan, consilier senior în sectorul justiției, și Radu Foltea, consultant juridic național.

Directorul Institutului Național al Justiției, Diana Scobioală, le-a adus mulțumiri pentru volumele donate, care vor fi de real folos pentru audienți, judecători, procurori și alte categorii de beneficiari ai instruirilor organizate de INJ. Cele cinci titluri de cărți, semnate de autori americani, conțin reflecții despre procesul juridic, interpretarea legii, etica judiciară, modul în care gândește un judecător etc.

De asemenea, în cadrul întâlnirii s-a vorbit despre feedback-ul primit în urma vizitei judecătorilor federali americani în Republica Moldova, inclusiv privind sesiunile de instruire dedicate grupului-resursă de tineri magistrați, precum și despre viitoarele colaborări în domeniul formărilor.

RELAȚII INTERNAȚIONALE

LA SESIUNEA INTERGUVERNAMENTALĂ REPUBLICA MOLDOVA – ROMÂNIA PENTRU INTEGRARE EUROPEANĂ

Luni, 25 iunie 2018, la București, a avut loc cea de-a V-a sesiune a Comisiei Interguvernamentale Republica Moldova – România pentru Integrare Europeană, la care a participat Directorul Institutului Național al Justiției, Diana Scobioală, și Valentina Conțescu, consilierul Directorului.

După prima parte a sesiunii, reprezentanții instituțiilor de linie din Republica Moldova s-au deplasat, pe domenii, la sediile instituțiilor din România.

În cadrul discuțiilor a fost analizată evoluția activităților realizate în comun, fiind stabilite și direcțiile de dezvoltare a relațiilor de colaborare pentru viitor. Diana Scobioală a apreciat disponibilitatea părții române de a face posibilă participarea audienților INJ la activitățile de formare organizate prin Rețeaua Europeană de Formare Judiciară (EJTN), precum și participarea viitorilor magistrați din România și Republica Moldova la concursul de referate privind evoluția sistemelor de drept din cele două țări în ultima sută de ani care se va desfășura pe 28-29 iunie curent.

Totodată, reprezentantele instituțiilor de formare judiciară au constatat anumite carențe în cadrul le-

gal care ar facilita efectuarea de către audienții moldoveni a stagiilor de practică în România.

După întreprinderile reprezentanților instituțiilor din Republica Moldova cu omologii din România, a avut loc sesiunea de închidere a Comisiei Interguvernamentale în cadrul căreia grupurile de lucru sectoriale au prezentat prioritățile de cooperare pentru viitorul apropiat.

Ultima reuniune interguvernamentală moldo-română pentru integrare europeană a fost organizată în mai 2017, la Chișinău.

REȚEAUA HELP A REUNIT REPREZENTANȚII AI INSTITUȚIILOR DE FORMARE A JURIȘTILOR

În zilele de 21 și 22 iunie 2018, la Strasbourg, a avut loc Conferința anuală a rețelei europene de formare a juriștilor în domeniul drepturilor omului, cu genericul „O formare de calitate pentru hotărâri judecătorești de calitate”.

În cadrul evenimentului, reprezentanți ai instituțiilor de formare judiciară din statele membre ale Consiliului Europei au pus în discuții subiecte privind posibilitățile de îmbunătățire a impactului formării profesionale, implementarea eficientă la nivel național a Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și asigurarea unei cooperări efective între toate instituțiile naționale și internaționale.

Din partea Institutului Național al Justiției, la conferință au participat Diana Scobioală, Director, coordonator național al Programului HELP în Republica Moldova, și Alexandra Nica, șefa Direcției instruire și cercetare, tutore național.

În prezentarea sa, Diana Scobioală a vorbit despre bunele practici și experiența instituției pe care o con-

duce în derularea cursurilor electronice în parteneriat cu Programul HELP, Republica Moldova fiind una dintre țările de referință din rândul statelor care implementează e-Learning-ul. În acest context, au fost lansate cu succes patru cursuri la distanță în domeniul drepturilor omului, menite să-i servească, în activitatea lor profesională, pe judecători, procurori și alte categorii de beneficiari. De asemenea, Directorul INJ a remarcat faptul că instruirile la distanță pilotate prin intermediul Programului HELP sunt transpuse pe platforma ILIAS a Institutului și incluse în Planul de formare la distanță al INJ pe anul curent.

Conferința anuală a rețelei HELP a fost organizată de Consiliul Europei, sub auspiciile Programului european pentru formarea juriștilor în domeniul drepturilor omului. Participarea reprezentanților INJ la eveniment fost posibilă grație suportului Programului Consiliului Europei „Promovarea unui sistem de justiție penală bazat pe respectarea drepturilor omului în Republica Moldova”.

AUDIENȚELE INJ LA ȘCOALA DE VARĂ DEDICATĂ ETICII ȘI DEONTOLOGIEI PROFESIONALE

În perioada 25-29 iunie 2018, audiențele Institutului Național al Justiției, Natalia Russu și Virginia Baltag, candidate la funcția de judecător, au participat la cea de a 15-a ediție a Școlii de vară „Etica și deontologia profesională”, organizată de Institutul Național al Magistraturii din România.

Evenimentul, desfășurat la Sovata, se înscrie în Catalogul activităților Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN) pentru anul 2018 și a întrunit magistrați și auditori de justiție români, precum și magistrați din alte state membre ale Uniunii Europene. Printre principalele obiective ale activității s-au numărat promovarea independenței și integrității judecătorilor și procurorilor,

facilitarea schimbului de viziuni și de bune practici între participanți.

În cadrul școlii de vară, sub îndrumarea formatorilor Institutului Național al Magistraturii, au avut loc activități practice și discuții privind importanța rolului activ al judecătorului în procesul civil, independența și imparțialitatea judecătorilor și procurorilor, virtuțile și calitățile unui bun magistrat, exercitarea funcției cu rea credință sau gravă neglijență, incompatibilități și interdicții privind judecătoria și procurorii etc.

Menționăm că este pentru prima oară când audienții Institutului Național al Justiției participă la instruirea desfășurată de Institutul Național al Magistraturii.

POLITICI LINGVISTICE ȘI PREVENIREA CONFLICTELOR

Pe 31 mai 2018, la Universitatea din Oslo, Norvegia, a avut loc conferința internațională „Politici lingvistice și prevenirea conflictelor”, dedicată aniversării a XX-a de la lansarea Recomandărilor Înaltului Comisar pentru Minoritățile Naționale (HCNM) privind drepturile lingvistice ale minorităților naționale.

Evenimentul a reunit practicieni, academicieni și reprezentanți ai mai multor state pentru a pune în dezbatere politici eficiente de prevenire a conflictelor și pentru a împărtăși bunele practici în aplicarea politicilor legate de limbă. De asemenea, în cadrul sesiunilor, responsabilii pe educație ai autorităților de resort din statele participante au prezentat experiența națională în asigurarea dreptului la educație în limba maternă a minorităților etnice.

Din partea Institutului Național al Justiției la eveniment a participat Alexandra Nica, șefa Direcției instruire și cercetare.

În cadrul conferinței a fost lansat volumul „Politici

lingvistice și prevenirea conflictelor” care oferă exemple de bune practici și îndrumări statelor să-și dezvolte politici lingvistice care ar contribui la pacea interetnică.

Recomandările de la Oslo sunt utilizate pe larg la prevenirea conflictelor, la protejarea și promovarea drepturilor lingvistice în societățile multietnice, reducând, astfel, tensiunile interetnice și fortificând coeziunea și integrarea socială a minorităților.

A AVUT LOC ADUNAREA GENERALĂ A EJTN

În perioada 14-15 iunie 2018, la Varna, Bulgaria, și-a desfășurat lucrările cea de-a XXI-a Adunare Generală a Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN) a școlilor de magistratură din statele-membre ale Uniunii Europene.

În deschiderea evenimentului, participanții au fost salutați de Miglena Tacheva, Președintele Adunării Generale, Directorul Institutului Național al Justiției din Bulgaria, Wojciech Postulski, Secretarul General al EJTN, judecător, oficiali ai UE și ai autorităților publice din Bulgaria.

La lucrările Adunării Generale au luat parte reprezentanți ai tuturor instituțiilor de magistratură din statele membre ale Uniunii Europene, ai Comisiei Europene

și ai organizațiilor internaționale cu vocație în domeniul justiției. Delegația Institutului Național al Justiției din Moldova a fost reprezentată de către Diana Scobioală, Director, și Valentina Conțescu, consilierul Directorului.

Participanții la acest for au discutat pe marginea unor subiecte de interes comun: raportul anual al Secretarului General, raportul anual al Comitetului de conducere, Rețeaua globală de integritate judiciară și formările în domeniul eticii judiciare, inteligența artificială (AI) și jurisprudența etc. Totodată, reprezentanții școlilor de magistratură cu statut de observator au evidențiat necesitatea participării acestora la activitățile propuse de EJTN și a existenței unui cadru eficient de cooperare între instituțiile de formare juridică.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU 343.14:343.4

DATELE NEADMISE CA PROBE ADMINISTRATE CU ÎNCĂLCAREA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Tatiana VIZDOAGĂ,
doctor în drept, conferențiar
universitar, formator INJ

Adriana EȘANU,
doctor în drept, conferențiar
universitar, formator INJ

SUMAR

Acele procedurale și procedeele probatorii constituie instrumente vii prin care toți participanții la proces își exercită drepturile, își valorifică interesele, iar procurorul și organul de urmărire penală stabilesc adevărul, cercetând sub toate aspectele, complet și obiectiv toate circumstanțele cauzei. În vederea asigurării dreptului la un proces echitabil, în legislația procesual-penală este reglementat modul în care părțile pot solicita ori participa la efectuarea anumitor acțiuni procesuale, dar și sancțiunile procesuale în caz de încălcare a prevederilor legale. Asemenea sancțiuni se impun, în special, în raport cu datele obținute în condiții obscure, context în care în procesul penal acestea nu vor fi admise ca probe și, prin urmare, se vor exclude din dosar, nu vor putea fi prezentate în instanța de judecată și nu vor fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești. Luând în calcul semnificația și natura reglementării de la art.94 alin.(1) din CPP al RM, dar și domeniul vast al acesteia, în prezentul studiu au fost supuse cercetării primele două circumstanțe-sanctiuni.

Cuvinte-cheie: probe, inadmisibilitatea probelor, proces echitabil, garanții procesuale, drepturi fundamentale, rele tratamente, dreptul la apărare.

THE INADMISSIBILITY OF EVIDENCE OBTAINED BY THE VIOLATING FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS

SUMMARY

Procedural acts and evidentiary procedures constitute live tools due to which all participants in a trial are able to exercise their rights, to express effectively their interests, while the prosecutor and criminal investigation body establish the fact of the matter researching in all aspects, completely and objectively all the case facts.

In order to ensure a right to a fair trial, in the criminal procedural legal framework is settled how the parties may ask or may participate on performing certain procedural actions, but in the same time the procedural sanctions in case of infringement of legal provisions.

Such penalties are imposed particularly in relation with the data obtained under the obscure conditions, a context in which in criminal procedure these would not be admitted as evidence, and therefore will be excluded from the case file, would not be presented in court and would not be put on the basis of a decision or other judgements.

Taking into consideration the significance and the nature of the regulation set out in art. 94, paragraph 1 of the CPC of the R. Moldova, as well its wider context, in this study were supposed to research the first two-circumstances – sanctions.

Key-words: evidence, inadmissibility of evidence, fair trial, procedural guarantees, fundamental rights, ill-treatments, right to defense.

I. Considerații generale

Desfășurarea întregului proces penal, atât în cursul urmăririi penale cât și al judecării ori cu ocazia punerii în executare a hotărârii, se realizează în strictă conformitate cu dispozițiile prevăzute de lege.

Legalitatea procesului penal este o consacrare a principiului *nullum iudicium sine lege*, dar și a principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică în scopul asigurării unei garanții efective pentru a preveni arbitrarul în materie de urmărire penală, condamnare sau aplicare a pedepsei.

Din perspectiva activității legislative, principiul legalității impune legiuitorului sarcina de a reglementa regulile de procedură (*lex scripta*) și, totodată, de a edicta textele de lege într-o manieră clară, fără echivoc, previzibilă și predictibilă, așa încât orice persoană să conștientizeze acțiunile procesuale realizate de organele speciale ale statului care intră sub incidența legii (*lex certa*) [9, p.23]. Principiul legalității este dublat de numeroase garanții procesuale menite să asigure caracterul concret și efectiv, dar nu teoretic și iluzoriu, al drepturilor omului.

Legiuitorul a stabilit cazurile de inadmisibilitate a probelor care se încadrează în limitele stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO). În conformitate cu art.19 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare Convenția) [4], sarcina CtEDO este de a asigura respectarea angajamentelor care rezultă din Convenție pentru înaltele părți contractante. În special, nu este de competența Curții să se pronunțe cu privire la erorile de fapt sau de drept despre care se pretinde că au fost comise de o instanță internă, decât dacă și în măsura în care acestea ar fi putut să încalce drepturile și libertățile protejate de Convenție. Cu toate că art. 6 din Convenție garantează dreptul la un proces echitabil, acesta nu reglementează totuși admisibilitatea probelor ca atare, materie reglementată de dreptul intern (*Schenk împotriva Elveției* [33, §§45-46], *Teixeira de Castro împotriva Portugaliei* [34, §34] și *Heglas împotriva Republicii Ceha* [16, §84]). Curtea nu are sarcina de a se pronunța în principiu asupra admisibilității unor forme de elemente de probă – de exemplu, probe obținute în mod ilegal cu privire la dreptul intern. Trebuie să examineze dacă procedura, inclusiv modul de obținere a probelor, a fost echitabilă în ansamblu, ceea ce implică examinarea ilegalității respective și, în cazul în care se descoperă încălcarea unui alt drept protejat de Convenție, natura acestei încălcări (*Khan împotriva Regatului Unit* [30, §34], *P.G. și J.H. împotriva Regatului Unit* [32, §76] și *Allan împotriva Regatului Unit* [22, §42]).

În esență, rolul Curții se rezumă la evaluarea faptului dacă procedurile, în ansamblul lor, inclusiv modul în care o probă a fost căpătată, au fost corecte. Prin urmare, rațiunea excluderii probelor obținute nelegal se naște din dreptul la un proces echitabil.

Lucru știut, activitățile specifice procesului penal se materializează prin acte procedurale și procedee probatorii - instrumente reale prin care toți participanții la proces își exercită drepturile, își valorifică interesele, iar procurorul și organul de urmărire penală stabilesc adevărul, cercetând sub toate aspectele, complet și obiectiv circumstanțele cauzei. Totodată, în legislația procesual-penală este reglementat modul în care părțile pot solicita ori participa la efectuarea anumitor acțiuni

procesuale, dar și sancțiunile procesuale în caz de încălcare a prevederilor legale, iar în anumite situații reglementează expres conținutul acțiunilor, garantându-se împotriva atingerii drepturilor și intereselor legitime ale părților. S-a arătat [12, p.296-297] că folosirea amenințărilor, violențelor, promisiunilor în timpul audierii, consemnarea incompletă sau denaturată a declarațiilor, înscrierea în procesele-verbale a unor circumstanțe care nu au avut loc sau neînscrierea celor care au avut loc conduc la reținerea unor fapte și împrejurări ce nu reprezintă adevărul; în afară de influența negativă în aflarea adevărului, aceste procedee ilegale aduc atingere respectului demnității umane, integrității fizice și psihice a celor cercetați, ceea ce nu corespunde nivelului de civilizație actuală; totodată, se aduce atingere și demnității justiției, întrucât folosirea violențelor, a promisiunilor false, a provocărilor nu poate contribui la prestigiul celor care lucrează în justiție. De aceea, preocupându-se de protecția drepturilor fundamentale, legiuitorul arată în art.94 alin.(1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (în continuare CPP al RM) [2] că „în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești, inter alia, datele care au fost obținute:

- 1) prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor mijloace de constrângere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei;
- 2) prin încălcarea dreptului la apărare al bănuțului, învinutului, inculpatului, părții vătămate, martorului ...”.

Luând în calcul semnificația și natura reglementărilor respective, tocmai aceste două circumstanțe-sancțiuni vor constitui direcții de cercetare pentru studiul de față.

II. Neadmiterea probelor obținute prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor mijloace de constrângere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei

Dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante este inclus în categoria drepturilor absolute, care nu pot fi limitate. Legea fundamentală a Republicii Moldova prevede în art.24 că statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor crude, inumane ori degradante. Conform art.10 alin.(3) din CPP al RM, pe parcursul procesului penal nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană. În timpul desfășurării

procesului penal, nimeni nu poate fi maltratat fizic sau psihic și sunt interzise orice acțiuni și metode care creează pericol pentru viața și sănătatea omului, chiar și cu acordul acestuia, precum și pentru mediul înconjurător. Persoana reținută, arestată preventiv, nu poate fi supusă violenței, amenințărilor sau unor metode care ar afecta capacitatea ei de a lua decizii și de a-și exprima opiniile (art.11 alin.(9) din CPP al RM).

De altfel, în favoarea garanțiilor individuale, pledează și aderarea Republicii Moldova la Convenția ONU împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [6] și Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratamentelor Inumane sau Degradante [5].

Deosebit de relevantă este jurisprudența CtEDO prin care s-a statuat, în mod constant, în favoarea eliminării din probatoriu a probelor obținute prin tortură. În speța *Levința împotriva Moldovei* [11, §104], Înalta Curte consideră că declarațiile obținute de la reclamantul ca urmare a torturării lor cad în categoria declarațiilor care nu ar trebui niciodată să fie admise în procedurile penale, deoarece folosirea unor astfel de probe ar face astfel de proceduri inechitabile în ansamblu, indiferent dacă instanțele de judecată s-au bazat și pe alte probe. În acest sens, excluderea probelor care au fost obținute cu încălcarea art. 3 din Convenție se va efectua în baza art. 94 alin.(1) pct.1) din CPP al RM. Pentru a califica un tratament ca fiind tortură, inuman sau degradant este necesar ca acesta să depășească un anumit „prag de gravitate”. Cum se va proceda dacă un asemenea tratament nu depășește respectivul „prag de gravitate”, dar este de natură de a influența negativ participantul la proces? Vor trebui oare, în temeiul art. 94 alin.(1) pct.1) din CPP al RM, excluse probele care au fost obținute în urma unui asemenea tratament „mai puțin periculos”?

În sursele de specialitate [8, p.12] se menționează că probele obținute prin aplicarea violenței, inclusiv a torturii și a tratamentului inuman sau degradant, *a oricărei forme de brutalitate sau alte forme de tratament care nu constituie tratament degradant*, nu trebuie niciodată, indiferent de valoarea probantă, să fie invocate pentru probarea vinovăției sau să confere o aparență de legalitate a brutalității.

În jurisprudența sa constantă CtEDO nu o singură dată a statuat că relele tratamente trebuie să atingă un minim de gravitate. Aprecierea acestui grad minim depinde de datele cauzei, în special de durata tratamentului și de efectele sale fizice sau mentale, precum și, uneori, de sex, vârstă și starea de sănătate a victimei etc. (*Irlanda împotriva Regatului Unit* [27, §162] și *Jalloh împotriva Germaniei* [28, §67]).

Printre alți factori de luat în considerare figurează scopul în care tratamentul a fost aplicat, precum și intenția sau motivația care au stat la baza atitudinii psihi-

ce (*Aksoy împotriva Turciei* [24, §64] și *Krastanov împotriva Bulgariei* [31, §53]), precum și contextul său, cum ar fi o atmosferă de mare tensiune și cu mare încărcătură emoțională (*Selmouni împotriva Franței* [20, §104]). CtEDO a considerat un tratament ca fiind „inuman” pe motiv, în special, că a fost aplicat cu premeditare ore întregi și că a cauzat fie leziuni corporale, fie grave suferințe fizice și mintale (*Labita împotriva Italiei* [18, §120]). Aceasta a definit un tratament degradant ca fiind în stare să creeze sentimente de teamă, angoasă și inferioritate, care pot umili, înjosi și domina rezistența fizică sau morală a persoanei care este victimă a acestuia sau pot duce la acțiune împotriva voinței sau conștiinței sale (*Keenan împotriva Regatului Unit* [29, §110]).

Pentru a stabili dacă o formă de rele tratamente trebuie calificată ca tortură, se va avea în vedere distincția pe care o face art. 3 din Convenție între această noțiune și cea de tratament inuman sau degradant. După cum arăta Curtea anterior, această distincție pare să fi fost consacrată de Convenție pentru a marca o josnicie deosebită a tratamentelor inumane deliberate ce au provocat puternice suferințe grave și crude (*Irlanda împotriva Regatului Unit* [27, §167], *Aksoy împotriva Turciei* [24, §63] și *Selmouni împotriva Franței* [20, §96]). Pe lângă un element de gravitate, tortura implică o voință deliberată, după cum recunoaște Convenția ONU împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante [6]: în art.1 aceasta definește tortura ca orice act prin care o durere sau unele suferințe acute sunt aplicate cu intenție (*sublinierea ne aparține* – n.a.) unei persoane în special pentru a se obține de la aceasta informații, pentru a o pedepsi sau intimida (*Akkoç împotriva Turciei* [23, §115]). Curtea reamintește, de asemenea, că riscul unor acțiuni interzise de art. 3 din Convenție se poate lovi de acest text, dacă este suficient de real și imediat. Astfel, amenințarea unei persoane cu tortura ar putea constitui, în circumstanțele date, cel puțin un tratament inuman (*Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit* [26, §26]). Pentru aprecierea elementelor care îi permit să spună dacă a existat încălcarea art.3 din Convenție, CtEDO adoptă principiul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă”, dar adaugă că o asemenea probă poate rezulta dintr-un „grup de indicii sau de presupuneri incontestabile, suficient de grave, precise și concordante” (*Jalloh împotriva Germaniei* [28, §67]). Curtea declară în special că, dacă un individ este reținut sănătos dar se constată rănit la momentul eliberării sale, ține de datoria statului să ofere o explicație plauzibilă pentru aceste răni, în caz contrar apare în mod evident o întrebare în temeiul art.3 din Convenție (*Tomasi împotriva Franței* [21, §110], *Ribitsch împotriva Austriei* [19, §34], *Aksoy împotriva Turciei* [24, §61] și *Selmouni împotriva Franței* [20, §87]).

Utilizarea într-o procedură penală a unor elemente

de probă obținute printr-o măsură considerată contrară art. 3 din Convenție, adică adunate prin încălcarea unuia din drepturile absolute ce constituie nucleul dur al Convenției, furnizează întotdeauna îndoieli serioase cu privire la echitatea procedurii, chiar dacă admiterea lor ca probe nu a fost decisivă pentru condamnarea acuzatului (*İçöz împotriva Turciei* [17, §24]; *Jalloh împotriva Germaniei* [28, §§99, 104], *Göçmen împotriva Turciei* [14, §§73-74] și *Haroutyunian împotriva Armeniei* [15, §63]). În speța *Gafgen împotriva Germaniei* [13, §167], pe marginea utilizării în proces a unor mijloace de probă materiale care au fost adunate ca urmare a relelor tratamente, contrar art.3 din Convenție, CtEDO a considerat că unele elemente materiale adunate prin acte de violență, cel puțin dacă aceste acte puteau fi calificate ca tortură, nu trebuiau niciodată invocate, indiferent de valoarea lor probatorie, pentru dovedirea vinovăției persoanei care fusese victimă a acestora. Orice altă concluzie nu ar face decât să legitimizeze indirect tipul de conduită condamnabilă din punct de vedere moral pe care autorii art. 3 din Convenție au căutat să o interzică sau, cu alte cuvinte, nu ar face decât „să confere o aparență de legalitate violenței” (*Jalloh împotriva Germaniei* [28, §105]). În hotărârea în speța *Jalloh împotriva Germaniei*, CtEDO nu a soluționat problema dacă prin aducerea de probe materiale adunate printr-un act calificat ca tratament inuman sau degradant, dar care nu echivalează cu tortura, procesul era viciat de inechitate, în special, independent de importanța acordată probelor, de valoarea lor probatorie și de posibilitățile de care dispusesse victima pentru a contesta depunerea lor la dosar și utilizarea lor la proces [28, §§106-107]. Ea a constatat încălcarea art. 6 din Convenție în circumstanțele particulare ale acestei cauze [28, §§107-108].

Argumente nu mai puțin consistente împotriva iradierii relelor tratamente reies și din economia prevederilor art.166¹ și art.309 din Codul penal al Republicii Moldova [3]. Potrivit acestor incriminări, legiuitorul a instituit mijloace juridico-penale de apărare împotriva relelor tratamente, manifestate prin tortură, tratament inuman sau degradant, dar și împotriva constrângerii de a face declarații.

În altă ordine de idei, consemnăm că nu este principal ca relele tratamente să fie aplicate nemijlocit de către un agent al statului. Potrivit Convenției ONU împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, relele tratamente pot veni și din partea *altor persoane care acționează la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al agentului autorității publice*. În acest sens, Corneliu Bârsan [1, p.209] subliniază faptul că actele de tortură pot fi săvârșite nu numai de agenți ai forței publice, ci și de particulari, caz în care autoritățile statale au îndatorirea, pe temeiul art. 3 din Convenție, de a urmări și

pedepsi pe cei vinovați de producerea lor. Prin urmare, relele tratamente, oricare ar fi forma lor de manifestare, pot fi aplicate și de particularii care acționează la instigarea și sub conducerea unui reprezentant al autorităților. Indiferent dacă relele tratamente vin din partea reprezentanților statului sau din partea unor particulari, probele obținute în urma unor asemenea tratamente vor fi inadmisibile, în temeiul art. 94 alin.(1) pct.1) din CPP al RM.

Cu referire la victima relelor tratamente, subliniem că aceasta poate fi nu doar bănuitul, învinuitul, inculpatul. Reglementările în cauză trebuie interpretate extensiv, astfel încât în aria de protecție a potențialelor victime pot fi incluși și alți subiecți, precum martorul și partea vătămată. O dovadă în acest sens constituie art.10 alin.(3) și art.11 alin.(9) din CPP al RM, context în care legiuitorul folosește termenul „nimeni”, iar art. 94 alin.(1) pct.1) din CPP al RM nu enumeră exhaustiv cercul de subiecți, eventualele victime ale relelor tratamente. Este posibil ca reprezentantul organului de urmărire sau o altă persoană care acționează la îndemnarea acestuia să aplice violența asupra martorului pentru ca cel din urmă să mărturisească asupra sa sau asupra rudii apropiate acuzate în cauză. Astfel, indiferent cine este victima relelor tratamente – bănuitul, învinuitul, inculpatul, martorul sau un alt participant la proces – probele obținute prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor mijloace de constrângere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei trebuie considerate inadmisibile.

Deși este indubitabil faptul că această modalitate probatorie încalcă flagrant drepturile fundamentale ale persoanei, legiuitorul a optat pentru reglementarea expresă a sancțiunii procedurale anume din cauza pericolului și a gravității comportamentului organului oficial abilitat cu competența administrării probelor. Fără îndoială, o asemenea conduită aduce grave prejudicii atât demnității umane cât și interesului justiției în ansamblu.

III. Neadmiterea probelor obținute prin încălcarea dreptului la apărare al bănuitului, învinuitului, inculpatului, părții vătămate, martorului

Dreptul la apărare este garantat bănuitului, învinuitului, inculpatului, precum și altor părți, în tot cursul procesului penal, în condițiile și modul prevăzut de lege. Pentru ca acest drept să aibă un caracter practic și efectiv, dar nu pur teoretic, exercitarea sa nu trebuie să fie subordonată îndeplinirii unor condiții excesive de formaliste: revine organelor de justiție sarcina de a asigura caracterul echitabil al unui proces și, în consecință, de a veghea ca unui avocat care, în mod evident, participă la un proces pentru a apăra pe clientul său, în lipsa acestuia, să i se dea posibilitate să o facă [7, p.228].

În mod practic, realizarea dreptului la apărare este

asigurată prin organizarea și funcționarea organelor de urmărire penală, procuraturii și instanțelor judecătorești, prin dispozițiile procedurale prevăzute de lege, precum și prin asistență juridică. Conținutul complex al dreptului la apărare se manifestă sub trei aspecte principale: dreptul părții de a se apăra prin orice metodă și mijloc legal; obligația organului de urmărire penală și a procurorului de a avea în vedere din oficiu toate aspectele favorabile părții, indiferent de faptul dacă cunoaște sau nu acesta despre existența lor și indiferent dacă cooperează sau nu în vederea aflării adevărului; dreptul de a beneficia de asistență juridică calificată. Acest drept cuprinde totalitatea posibilităților și regurilor procedurale ce pot fi folosite de o persoană pentru materializarea apărării sale, împotriva învinuirilor ce i se aduc sau împotriva tentativelor de încălcare a drepturilor sale, precum și posibilitatea de a-și valorifica cererile și de a dovedi netemeinicia pretențiilor adversarului. Art. 6 § 3 din Convenție prevede că orice acuzat are, mai ales, dreptul să fie informat în cel mai scurt termen, într-o limbă pe care o înțelege și în mod detaliat despre natura și motivele acuzației ce i se aduce; să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale și să comunice cu apărătorul pe care și-l alege; să fie judecat fără o întârziere excesivă; să fie prezent la proces și să se apere el însuși sau să aibă asistența unui apărător ales; dacă nu are apărător, să fie informat despre dreptul de a-l avea și să i se acorde un avocat desemnat; să audieze sau să facă a fi audiați martorii acuzării și să obțină înfățișarea și audierea martorilor apărării, în aceleași condiții cu martorii acuzării; să nu fie silit să mărturisească împotriva sa sau să se recunoască vinovat. Prin urmare, dreptul la apărare nu trebuie confundat cu asistența apărătorului. După cum s-a arătat [10, p.195], această garanție constă în totalitatea prerogativelor, facultăților și posibilităților pe care, potrivit legii, le au justițiabilii pentru apărarea intereselor lor. Asistența apărătorului este unul din componentele dreptului la apărare și se realizează prin darea de sfaturi și îndrumări, formularea obiecțiilor, întocmirea de plângeri și cereri.

Codul de procedură penală garantează bănuیتului, învinuitului și inculpatului dreptul la apărare atât cu ocazia reglementării statutului lor procesual, cât și de fiecare dată atunci când stabilește ordinea administrării probelor sau a desfășurării măsurilor la fiecare dintre etapele procesului. Organul de urmărire penală sau, după caz, instanța de judecată le asigură acestora posibilitatea de a-și exercita apărarea prin toate mijloacele și metodele neinterzise de lege. În acest sens, în caz de reținere: să primească consultație juridică din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de bănuیت ori învinuit; din momentul punerii sub învinuire, să aibă asistența unui apărător ales de el, iar dacă nu are mijloace de a plăti apărătorul, să fie asistat în

mod gratuit de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și, în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși; să aibă întrevăderi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor; dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului; să participe la efectuarea acțiunilor procesuale, de unul singur sau fiind asistat de apărător. Prin urmare, neglijarea acestor prevederi poate să conducă la încălcarea dreptului la apărare al bănuیتului, învinuitului, inculpatului, iar în consecință - probele obținute cu aceste încălcări să fie declarate inadmisibile în temeiul art. 94 alin.(1) pct.2) din CPP al RM.

Pentru ca dreptul la un proces echitabil să rămână suficient de „practic și efectiv”, art. 6 § 1 din Convenție cere, de regulă, ca accesul la un avocat să fie acordat de la prima audiere a bănuیتului de către poliție, cu excepția cazului în care se demonstrează, în lumina circumstanțelor specifice ale fiecărui caz, că există motive întemeiate de a restricționa acest drept. Chiar și în cazul în care motive întemeiate pot justifica în mod excepțional accesul la un avocat, această restricție - indiferent de justificare - nu trebuie să prejudicieze drepturile unui acuzat în temeiul art.6 din Convenție. În jurisprudența sa, Curtea a statuat că dreptul la apărare va fi, în principiu, iremediabil prejudiciat, dacă declarațiile incriminatoare date pe durata audierii, în lipsa accesului la un avocat, sunt folosite pentru a obține o condamnare. Dacă însă bănuیتul, învinuitul sau inculpatul alege să se apere singur, în afară de cazurile când legea prevede participarea obligatorie a apărătorului, probele obținute în lipsa asistenței unui apărător, cu condiția respectării tuturor cerințelor legale privitoare la administrarea lor, nu vor putea fi declarate inadmisibile în temeiul art. 94 alin.(1) pct.2) din CPP al RM. În acest sens, și CtEDO a statuat că acuzatul are prerogativa să renunțe la dreptul său de a fi asistat de un apărător, neputând invoca ulterior încălcarea art.6 §3 lit.c) din Convenție [25, §§91-92].

În art. 94 alin.(1) pct.2) din CPP al RM se prevede că încălcarea dreptului la apărare a martorului și a părții vătămate de asemenea determină inadmisibilitatea probelor. În acest sens, art.17 alin.(4) din CPP al RM stabilește că, la audierea părții vătămate și a martorului, organul de urmărire penală nu este în drept să interzică prezența avocatului invitat de persoana audiată în calitate de reprezentant.

Referindu-se la partea vătămată, art. 60 alin. (1) din CPP al RM prevede dreptul să fie reprezentată de un avocat ales, iar dacă nu are mijloace pentru a plăti avocatul - să fie asistată, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Reieșind din prevederile art. 80 alin.(1) pct.2) din CPP al RM, reprezentantul părții vătămate are dreptul, printre altele, să participe la efectuarea acțiunilor procesuale, la

propunerea organului de urmărire penală, în cazul în care se prezintă la începutul acțiunii procesuale efectuate cu participarea persoanei reprezentate.

Cu scopul asigurării dreptului la apărare al martorului, art.90 alin.(12) pct.10) din CPP al RM prevede că martorul are dreptul să participe în acțiuni procesuale din cadrul urmăririi penale, să fie asistat de un apărător ales de el ca reprezentant. Totodată, conform art. 92 alin.(1) din CPP al RM, persoana, fiind citată în calitate de martor, are dreptul să invite un avocat care îi va reprezenta interesele în organul de urmărire penală și care o va însoți la acțiunile procesuale efectuate cu participarea sa. Cu ocazia audierii, art.105 alin.(7) din CPP al RM stabilește că, în mod obligatoriu, fiecare martor este întrebat dacă este soț sau rudă apropiată cu vreuna din părți și în ce relații se află cu părțile. În cazul în care se dovedește a fi soț sau rudă apropiată a bănuțului, învinuțului, inculpatului, martorului i se explică dreptul de a tăcea și este întrebat dacă acceptă să facă declarații. Conform art. 90 alin. (2) din CPP al RM, martorul nu poate fi silit să facă declarații contrar intereselor sale sau ale rudelor sale apropiate. Aducerea la cunoștință a libertății de mărturisire împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate este pusă în sarcina ofițerului de urmărire penală, procurorului, instanței. În acest sens, art. 90 alin.(11) din CPP al RM stabilește că rudele apropiate, precum și soțul, soția, logodnicul, logodnica, concubinul, concubina bănuțului, învinuțului, inculpatului nu sunt obligate să facă declarații împotriva acestuia. Organul de urmărire penală sau instanța este obligată să aducă aceasta la cunoștință persoanelor respective sub semnătură. Conform art. 63 alin.(7) din CPP al RM, interogarea în calitate de martor a persoanei față de care există anumite probe că a săvârșit o infracțiune se interzice. În aceeași ordine de idei, conform art.105 alin.(8) din CPP al RM, la audierea martorului se interzice punerea întrebărilor care, în mod evident, urmăresc insultarea și umilirea persoanei. Astfel, participarea avocatului martorului în calitate de reprezentant al acestuia din urmă va asigura respectarea tuturor drepturilor inerente unui proces echitabil.

Participarea avocatului părții vătămate în calitate de reprezentant al acesteia este, de asemenea, justificată. Or, conform art.111 alin.(2) din CPP al RM, declarațiile și audierea părții vătămate se fac conform dispozițiilor ce se referă la declarațiile și audierea martorilor, fiind aplicate în mod corespunzător. Prin urmare, avocatul părții vătămate va urmări ca aceasta să nu fie impusă să mărturisească împotriva sa sau a rudelor sale apropiate. Totodată, art.111 alin.(3) din CPP al RM prevede că, în anumite cazuri în care poate fi prejudiciată viața intimă a părții vătămate, se interzice inculpatului învinuit de comiterea unei infracțiuni sexuale și apărătorului său să prezinte probe despre pretinsul caracter sau istoria

personală a victimei, cu excepția cazului când instanța acordă această permisiune. Astfel, avocatul părții vătămate va supraveghea modul în care se respectă aceste prevederi. Dreptul la apărare al părții vătămate urmează a fi asigurat și prin prisma art.58 alin.(4) pct.1), 2) din CPP al RM care stabilește că victima unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave contra persoanei, victima torturii, tratamentelor inumane sau degradante, indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă, dispune de dreptul de a fi consultată de un avocat pe tot parcursul procesului penal ca și celelalte părți în proces, precum și să fie asistată, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat în cazul în care nu dispune de mijloace bănești pentru a plăti avocatul.

Nu încapă îndoială că încălcarea dispozițiilor ce țin de martor și partea vătămată vor putea atrage încălcarea dreptului la apărare, iar probele astfel administrate vor putea fi declarate inadmisibile în temeiul art. 94 alin.(1) pct.2) din CPP al RM.

Prin urmare, pentru a stabili dacă procedura, în ansamblu, a fost echitabilă și dacă s-au respectat cerințele de admisibilitate a probelor, trebuie să se cerceteze, totodată, și faptul dacă dreptul la apărare a fost respectat.

IV. Concluzii

Regula neadmiterii ca probe a datelor administrate cu încălcarea drepturilor fundamentale ale omului are ca scop primar descurajarea abaterilor organelor de urmărire penală. Respectiv, prin excluderea probelor în cauză, organele antrenate în activitatea de administrare a probelor sunt încurajate să-și consolideze o conduită compatibilă cu respectarea drepturilor persoanei. Totodată, eforturile organelor specializate ale statului de a pedepsi pe cel vinovat, demne de laudă cum sunt, nu pot fi obținute prin sacrificarea acelor mărețe principii consacrate de-a lungul anilor de dăvală și suferință ce au avut ca urmare încorporarea lor în Legea Fundamentală. A aproba asemenea conduite, înseamnă a afirma pe cale de decizie judiciară o neglijență, dacă nu chiar o sfidare, față de interdicțiile Constituției, edictate în scopul protejării cetățenilor de astfel de conduite.

Referințe bibliografice:

1. Bârsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Vol.I - Drepturi și Libertăți*. București: ALL Beck, 2005. 1273 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

3. Codul penal al Republicii Moldova. Nr.985-XV din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003.
4. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
5. Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor ori Tratatelor Inumane sau Degradante, adoptată la Strasbourg la 26 noiembrie 1987, în vigoare din 01.02.1989. Ratificată de Republica Moldova la 02.11.1997, în vigoare din 01.02.1998. <http://www.cpt.coe.int/lang/rom/rom-convention.pdf> (vizitat 30.03.2018).
6. Convenția ONU împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante. Adoptată la 10 decembrie 1984, în vigoare din 26.06.1987, pentru Republica Moldova în vigoare din 28.12.1995. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol.I. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.129.
7. Damaschin M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009. 323 p.
8. Dongoroz V. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului de Procedură Penală Român. Partea generală*. Ediția a 2-a, Vol V. București: ALL Beck, 2003. 432 p.
9. Iordache M. *Nulitățile în noul Cod de procedură penală*. București: Universul Juridic, 2015. 270 p.
10. Neagu I. *Tratat de drept procesual penal. Partea generală*. București: Global Lex, 2004. 487 p.
11. *Speța Levința c. Moldovei*, hotărârea din 16 decembrie 2008, definitivă la 16.03.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112868> (vizitat 19.03.2018).
12. Theodoru Gr. *Tratat de drept procesual penal*. Ed. a 3-a. București: Hamangiu, 2013. 896 p.
13. *Affaire Gäfgen contre Allemagne*. CEDH, 1 Juin 2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99040> (vizitat 03.04.2018).
14. *Affaire Göçmen contre Turquie*. CEDH, 17 octobre 2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77517> (vizitat 22.04.2018).
15. *Affaire Haroutyunian contre Arménie*. CEDH, 28 juin 2007. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81353> (vizitat 12.04.2018).
16. *Affaire Heglas contre République tchèque*. CEDH, 1 mars 2007. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79650> (vizitat 03.04.2018).
17. *Affaire İçöz contre Turquie*. CEDH, 15 janvier 2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66133> (vizitat 09.03.2018).
18. *Affaire Labita contre Italie*. CEDH, 6 Avril 2000. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63300> (vizitat 24.04.2018).
19. *Affaire Ribitsch contre Autriche*. CEDH, 4 Décembre 1995. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62521> (vizitat 24.04.2018).
20. *Affaire Selmouni contre France*. CEDH, 04 Juillet 1999. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62842> (vizitat 03.04.2018).
21. *Affaire Tomasi contre France*. CEDH, 27 august 1992. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57796> (vizitat 09.03.2018).
22. *Case of Allan v. the United Kingdom*. ECHR, 5 November 2002. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60713> (vizitat 23.04.2018).
23. *Case of Akkoç vs. Turkey*. ECHR, 10 October 2000. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58905> (vizitat 23.04.2018).
24. *Case of Aksoy v. Turkey*. ECHR, 18 December 1996. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003> (vizitat 08.05.2018).
25. *Case of Galstyan v. Armenia*, ECHR, 15 November 2007. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83297> (vizitat 05.04.2018).
26. *Case of Campbell și Cosans v. the United Kingdom*. ECHR, 25 February 1982. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57455> (vizitat 15.04.2018).
27. *Case of Ireland v. the United Kingdom*. ECHR, 18 January 1978. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506> (vizitat 11.05.2018).
28. *Case of Jalloh v. Germany*. ECHR, 11 July 2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307> (vizitat 12.04.2018).
29. *Case of Keenan v. the United Kingdom*. ECHR, 3 April 2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59365> (vizitat 03.04.2018).
30. *Case of Khan v. the United Kingdom*. ECHR, 12 May 2000. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58841> (vizitat 03.04.2018).
31. *Case of Krastanov v. Bulgaria*. ECHR, 30 September 2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66796> (vizitat 03.04.2018).
32. *Case of P.G. and J.H. v. the United Kingdom*. ECHR, 25 September 2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59665> (vizitat 05.04.2018).
33. *Case of Schenk v. Switzerland*. ECHR, 12 July 1988. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57572> (vizitat 03.04.2018).
34. *Case of Teixeira de Castro v. Portugal*. ECHR, 9 June 1998. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58193> (vizitat 12.04.2018).

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

CZU 343.15

REPARAREA PREJUDICIULUI CAUZAT PRIN ERORI JUDICIARE ȘI DE URMĂRIRE PENALĂ: CADRUL NORMATIV ȘI ASPECTE PRACTICE

Vasilisa MUNTEAN,
judecător la Judecătoria
Chișinău (sediu Buiucani),
doctorandă la USPEE
„Constantin Stere”

SUMAR

Persoana care a fost condamnată pe nedrept și în privința căreia există un act procesual de reabilitare are posibilitatea de a beneficia de repararea prejudiciului suportat. Persoana reabilitată poate solicita repararea prejudiciului material, compensarea prejudiciului moral și restabilirea unor drepturi încălcate.

Persoanei care a fost prejudiciată ca urmare a erorilor judiciare sau de urmărire penală i se compensează: salariul și alte venituri provenite din muncă; pensia sau indemnizația a cărei plată a fost sistată ca urmare a arestului ilegal și ținerii în arest; averea confiscată ori trecută în venitul statului de către instanța judecătorească, precum și averea sechestrată; amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare; sumele plătite de ea pentru asistența juridică; cheltuielile pentru tratament; cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul procuraturii sau în instanța judecătorească.

Prejudiciile cauzate persoanei reabilitate se repară integral și, pe cât este posibil, în natură. În situațiile în care repararea în natură a prejudiciilor nu este posibilă de realizat, la solicitarea persoanei reabilitate, instanța judecătorească poate recurge la mijloace alternative de compensare, precum plata prin echivalent bănesc sau obligarea prezentării scuzelor oficiale.

Cuvinte-cheie: *prejudiciu, erori judiciare, erori de urmărire penală, sentință, detenție, condamnare, măsuri preventive, act de reabilitare.*

Generalități. Una dintre modalitățile prin care statul intervine în corectarea erorilor admise de instanțele judecătorești sau de organul de urmărire penală se manifestă prin repararea prejudiciului cauzat persoanei.

REPAIR OF INJURY CAUSED BY JUDICIAL ERRORS AND CRIMINAL DAMAGE: NORMAL FRAMEWORK AND PRACTICAL ASPECTS

SUMMARY

The person who has been unjustly convicted and in respect of which there is a procedural rehabilitation act has the possibility of receiving compensation for the damage sustained. The rehabilitated person may request the repair of material damage, compensation for the moral damage and the restoration of some violated rights.

The person who has been injured as a result of legal or criminal prosecution is compensated for: salary and other income from work; the pension or indemnity the payment of which has been suspended as a result of the illegal arrest and detention; property confiscated or passed into state revenue by the court, as well as property seized; the fines imposed as a result of the execution of the judicial sentence; the amounts paid by it for legal assistance; expenditure on treatment; expenditure incurred in connection with appeals to the criminal investigative body, the prosecutor's office or the court.

Damages caused to the rehabilitated person are repaired in full and in kind. In cases where the reparation in kind of the damage is not possible, at the request of the rehabilitated person, the court may resort to alternative means of compensation, such as payment by monetary equivalent or the obligation to present official excuses.

Key-words: *prejudice, judicial errors, criminal prosecution errors, sentence, detention, condemnation, preventive measures, rehabilitation act.*

Repararea prejudiciului este materia cea mai importantă, dar și cea mai sensibilă a răspunderii civile, și, poate, a întregului drept civil. Este o zonă de reglementare care evidențiază mai puțin virtuțile dreptului, cât, mai ales, vulnerabilitățile lui [21, p.44].

În literatura de specialitate prin prejudiciu se înțeleg rezultatele dăunătoare, cu caracter patrimonial sau nepatrimonial, efecte ale încălcării drepturilor subiective și intereselor legitime ale unei persoane [1, p.96].

Prejudiciul mai este definit ca „orice vătămare adusă unui bun ocrotit de drept”, „micșorarea unui bun apărat prin lege”, „orice atingere adusă unei persoane” sau „rezultatul atingerii aduse drepturilor ocrotite de lege” [25, p.21].

Prejudiciul este privit ca o condiție necesară pentru angajarea răspunderii civile. Valoarea prejudiciului o constituie calculul bănesc al daunelor cauzate prin acțiunile nelegitime ale unei persoane asupra alteia. În urma recuperării prejudiciilor, persoanei trebuie să i se restituie poziția pe care o avea până la momentul în care dreptul i-a fost încălcat [1, p.45].

Repararea prejudiciului cauzat persoanei prin erori judiciare și de urmărire penală a prins contur încă din dreptul roman. Astfel, procedura civilă romană se baza pe acțiuni de drept strict (*actiones stricti iuris*). Judecătorul se pronunța asupra cazului pe care îl examina ținând cont de fiecare literă din lege. Aceasta se explică prin formalismul rigid de care trebuia să țină seama, neavând posibilități largi de interpretare [20, p.85].

În cadrul proceselor de judecată, atât părțile cât și judecătorul pronunțau formule și termeni care solicitau o respectare strictă. Orice abatere de la formula solemnă era sancționată cu pierderea procesului. În acest sens, Gaius ne spune în „Instituțiuni” că erorile formale în procedură erau ireparabile și nu era permis să fie schimbat nici genul cuvintelor. Astfel, „unul care chemase în judecată pentru că i-ar fi fost tăiate niște vițe-de-vie, iar în acțiunea intentată le numise pe acestea „vițe”, a pierdut procesul fiindcă trebuia să le numească „arbori”, așa cum prevedea Legea celor XII Table, care nu vorbea despre tăierea viței, ci despre tăierea arborelui în general” [7, p.269].

S-a menționat că sintagma „repararea prejudiciului” în varianta care există în prezent își are originea în secolul XVII, fiind elaborată de juristul Jean Domat și preluată apoi în Codul civil francez. Totodată, există opinia că utilizarea actuală a expresiei „repararea prejudiciului” nu ar fi una potrivită. În limbajul obișnuit, „a repara” se referă la bunuri și înseamnă a reface sau a readuce în starea inițială, în timp ce înțelesul juridic al aceluiași termen este diferit. Reparația, în înțeles juridic, desemnează, de cele mai multe ori, compensarea prejudiciului prin indemnizarea victimei, nicidecum refacerea sau reconstituirea [21, p.46].

Tendința codurilor civile moderne este de a renunța la formula clasică de „reparare”, raportându-se la compensare. În legislația unor state europene formula „repararea prejudiciului” a fost înlăturată. Printre ele se numără Codul civil italian, în care este prevăzut că obligația debitorului privește compensarea pagubei („*risarcimento dei danni*”), în Codul civil portughez este utilizat verbul „indemnizar”, iar în dreptul englez – „full compensation”.

Termenul „indemnizare” vine de la latinescul *indem-*

nitas și presupune înlocuirea unei valori cu alta, prin orice mijloace apte de a satisface interesele lezate ale victimei. Compensarea este o măsură de restabilire a echilibrului dintre victimă și cel chemat de a răspunde. Obiectul reparației propriu-zise îl constituie valorile afectate, și nu prejudiciul în sine, care, fiind o pierdere un gol, nu poate fi susceptibil de reparație propriu-zisă [23, p.58].

Răspunderea juridică civilă a statului pentru prejudiciile cauzate prin erori ale instanțelor de judecată, procuraturii și organelor de urmărire penală este o răspundere delictuală. Obligația statului de a repara prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor enumerate se naște indiferent de vinovăția persoanelor cu funcții de răspundere care au săvârșit fapta ilicită.

Pentru a caracteriza mai bine acest tip de răspundere, este necesar să facem cunoștință cu obligațiile care revin judecătorilor și angajaților din cadrul acestor organe de stat. Astfel, în art.15 alin.(1) din Legea cu privire la statutul judecătorului nr.544/1995 [15] este stabilit că judecătorii sunt obligați să fie imparțiali, să respecte întocmai cerințele legii la înfăptuirea justiției, să asigure interpretarea și aplicarea uniformă a legislației. Exigențe pentru exercitarea corectă a atribuțiilor de serviciu sunt stabilite pentru procurori (art.6 alin.(3) din Legea cu privire la procuratură nr.3/2016 [19]), ofițeri de urmărire penală (art.13 alin.(1) din Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală nr.333/2006 [17]) și ofițeri de investigație (art.11 din Legea privind activitatea specială de investigații nr.59/2012 [18]).

Prejudiciile pasibile de reparare. Persoana care a fost condamnată pe nedrept și în privința căreia există un act procesual de reabilitare are posibilitatea de a beneficia, de fiecare dată, de repararea prejudiciului suportat. Persoana reabilitată poate solicita repararea prejudiciului material, compensarea prejudiciului moral și restabilirea unor drepturi încălcate.

Repararea prejudiciului presupune restabilirea stării materiale care a existat inițial. Luând în considerare că deseori repararea în natură a daunelor suportate devine imposibil de realizat, se recurge la compensarea pagubei printr-o sumă de bani. Compensarea prin echivalent bănesc se aplică ca măsură de alternativă ori de câte ori repararea în natură nu este, obiectiv, posibilă. Această modalitate de reparare a prejudiciului se poate face prin acordarea unei sume globale sau prin obligarea autorului prejudiciului la efectuarea unor prestații periodice succesive, cu caracter temporar sau, după caz, viager.

Practica judiciară ne dovedește că prejudiciul cauzat persoanei prin erori judiciare și de urmărire penală se compensează, de regulă, în expresie bănească. La stabilirea despăgubirilor prin echivalent se au în vedere momentul la care se apreciază prejudiciul, acesta putând fi momentul producerii prejudiciului, dar și momentul pronunțării hotărârii.

Cât privește momentul în funcție de care se apreciază repararea prin echivalent a prejudiciului, cuantumul reparației se stabilește în funcție de valoarea pagubei la data pronunțării hotărârii judecătorești privind repararea prejudiciului. În acest fel, se respectă principiul reparării integrale a prejudiciului, victima putându-și restabili, la prețul zilei, situația patrimonială avută înainte de a fi sancționată pe nedrept.

În conformitate cu art.7 al Legii nr.1545/1998 [16], persoanei care a fost prejudiciată ca urmare a erorilor judiciare sau de urmărire penală i se compensează: a) salariul și alte venituri provenite din muncă, ce constituie sursa ei principală de existență, de care a fost privată în urma acțiunilor ilicite; b) pensia sau indemnizația a cărei plată a fost sistată ca urmare a arestului ilegal și ținerii sub arest; c) averea (inclusiv depunerile bănești și câștigurile aferente) confiscată ori trecută în venitul statului de către instanța judecătorească sau ridicată de organul de urmărire penală, precum și averea sechestrată; d) amenzile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare și cheltuielile de judecată suportate de persoana fizică în legătură cu acțiunile ilicite; e) sumele plătite de ea pentru asistența juridică; f) cheltuielile pentru tratamentul ei, tratament determinat de aplicarea față de aceasta a unor acțiuni ilicite (a maltratării); g) cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul procuraturii sau în instanța judecătorească.

Persoanelor în privința cărora există un act de reabilitare și care înainte de sancționare erau încadrate în muncă li se calculează **salariu pe perioada absenței forțate de la serviciu**. Salariul mediu lunar pentru persoanele angajate prin contract individual de muncă se calculează în conformitate cu regulile stabilite în Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea modului de calculare a salariului mediu, nr.426 din 26.04.2004 [8].

Câștigul mediu lunar pentru persoanele neangajate prin contract individual de muncă se determină prin împărțirea la 12 a sumei venitului total pentru anul precedent, iar în situația persoanelor care, din motive întemeiate, nu au lucrat, câștigul lunar se calculează pornindu-se de la salariul mediu pe republică (art.8 alin.(3) al Legii nr.1545/1998). În context, subliniem că salariul mediu pe republică se stabilește în baza informației furnizate de Biroul Național de Statistică, iar pentru anul 2017 acest salariu a constituit 5.697,1 lei [22].

Cu titlu de exemplu aducem speța în care A.Z. a depus cerere de chemare în judecată împotriva Ministerului Justiției cu privire la repararea prejudiciului material și moral în temeiul Legii nr.1545/1998. În motivarea acțiunii sale, reclamantul a indicat că este medic obstetrician-ginecolog și fost angajat al instituției medicale, iar la 10.03.2005 în privința sa a fost pornită o cauză penală în legătură, decesul unui pacient. La 23.12.2005,

el a fost pus sub învinuire în baza art.213 alin.(2) lit.b) din Codul penal și în aceeași zi i-a fost aplicată măsura preventivă sub forma obligației de a nu părăsi localitatea. Prin sentința Judecătorei Strășeni din 18.07.2008, A.Z. a fost achitat de săvârșirea infracțiunii prevăzută de art.213 lit.b) din Codul penal, din motiv că fapta nu întrunește elementele componenței de infracțiune. Sentința primei instanțe a fost menținută de instanțele de apel și de recurs.

Prin hotărârea Judecătorei Chișinău, a fost admisă parțial acțiunea înaintată și s-a încasat din bugetul de stat în beneficiul lui A.Z. suma de 11.336,73 lei, cu titlu de prejudiciu material, și suma de 20.000 lei, cu titlu de prejudiciu moral.

Instanța de judecată a constatat că, pe perioada procesului penal, instituția medicală a suspendat contractul individual de muncă cu medicul obstetrician-ginecolog A.Z. Conform certificatului de salariu, eliberat de instituția medicală, salariul lui A.Z. în perioada 04.12.2003 – 04.12.2004 a constituit 14.792 lei. Prin urmare, instanța de judecată a concluzionat că, în urma suspendării contractului individual de muncă pe o perioadă de 201 zile, A.Z. a fost privat de dreptul de a munci și a fost lipsit de salariu în sumă de 8.259,09 lei, salariul mediu pe zi al acestuia fiind de 41,09 lei. De asemenea, în legătură cu desfășurarea procesului penal, prin ordinul Ministerului Sănătății, a fost suspendată, începând cu 08.12.2004, aplicarea ordinului privind conferirea categoriei a doua în obstetrică-ginecologie lui A.Z., iar printr-un alt ordin a fost retrasă categoria de calificare a lui A.Z. Prin urmare, instanța de judecată a considerat că, în urma retragerii categoriei de calificare, A.Z. a fost lipsit de un adaos în sumă de 3.077,64 lei [2].

Într-o altă situație de caz, reclamantul A.T. a înaintat acțiune împotriva Ministerului Justiției al Republicii Moldova privind repararea prejudiciului material sub forma plăților salariale pentru perioada suspendării din funcție începând cu 15.04.2011 până la 09.08.2013 și a indemnizației pentru concediul nefolosit. Temei pentru înaintarea acțiunii în repararea prejudiciului a constituit sentința judecătorească prin care A.T. a fost achitat din motiv că fapta lui nu întrunește elementele infracțiunii.

Judecătoria Chișinău a constatat că în perioada menționată A.T. a fost privat de posibilitatea de a munci și de a încasa salariul care constituia principala lui sursă de venit. Instanța de judecată a dispus încasarea în beneficiul lui A.T. a prejudiciului moral în sumă de 25.000 lei, precum și despăgubirea pentru prejudiciul material cauzat prin privarea de salariu și alte venituri provenite din muncă, în sumă de 44.840 lei [10].

Practica denotă faptul că instanțele judecătorești admit pretențiile de încasare a prejudiciului moral, a prejudiciilor materiale, precum cheltuielile de tratament, de expertiză, de asistență juridică etc., dar uneori

resping pretențiile privitor la încasarea salariului pentru absența forțată de la serviciu. Aceasta se explică prin anumite îndoieli pe care judecătorii le au în privința corectitudinii calculului prezentate de reclamant referitor la plățile salariale.

Cu titlu de exemplu este speța în care cauza civilă a fost remisă la rejudecare, din motiv că judecătorii au neglijat solicitarea reclamantului de încasare a salariului pentru absența forțată de la serviciu. Astfel, prin decizia CSJ din 14.03.2018 [5], a fost admis recursul declarat de către S.V. și casate decizia Curții de Apel Chișinău din 22.06.2017 și hotărârea Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 21.05.2016, cu emiterea unei noi hotărâri în partea admiterii pretenției de încasare a prejudiciului material cu titlu de salariu pentru perioada în care reclamantul a fost impus să lipsească de la serviciu. S-a încasat de la bugetul de stat în beneficiul lui S.V. suma de 63.085 lei cu titlu de salariu pentru lipsa forțată de la muncă, calculat cu aplicarea coeficientului inflației.

Există și situații în care reclamantul a solicitat repararea din contul bugetului de stat a salariului pentru absența forțată de la serviciu, dar instanța de judecată a decis că eliberarea persoanei din serviciu s-a efectuat la inițiativa angajatorului, din cauza unor acțiuni culpabile comise de salariat. Astfel, instanța a indicat în motivarea deciziei că la baza emiterii ordinului de concediere a stat nu intentarea cauzei penale în privința salariatului, ci pierderea încrederii din partea angajatorului conform art.86 lit.k) din Codul Muncii [3].

Pentru a beneficia de achitarea plăților salariale, persoana reabilitată trebuie să fie angajată în câmpul muncii până la emiterea actului de sancționare. Într-o situație de caz, persoana reabilitată a solicitat achitarea salariului mediu pe economie în sumă totală de 136.716,4 lei, motivând că s-a aflat sub urmărire penală și nu a putut să se angajeze în câmpul muncii. Instanța de judecată a considerat neîntemeiat capătul de cerere și l-a respins ca nefondat, deoarece la materialele cauzei nu au fost prezentate probe care ar confirma faptul că, la data pornirii urmăririi, M.A. era angajat sau a avut intenția de a se angaja în câmpul muncii [13]. Într-un alt caz similar, instanța a respins capătul de cerere privind achitarea plăților salariale pe motiv că reclamanta nu a prezentat vreo probă din care să rezulte că a fost angajată în câmpul muncii până la arestarea sa (copia carnetului de muncă) sau că urma să se angajeze (dovada acceptării CV-ului de către viitorul angajator sau copia încheierii unui contract individual de muncă) [11].

Suntem de părerea că sintagma „alte venituri provenite din muncă” la care legiuitorul face referire în art.7 lit.a) din Legea nr.1545/1998 se referă la câștigurile din activitatea de întreprinzător. La această concluzie ajungem din interpretarea normei din art.1 alin.(2) al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi nr.845/1992,

care stabilește că munca efectuată conform contractului individual de muncă nu se consideră antreprenoriat. Astfel, deducem că veniturile dobândite în urma desfășurării activității de întreprinzător sunt provenite din muncă, dar nu se consideră salariu.

Persoana reabilitată are dreptul de a primi toate veniturile pe care le-a obținut sau le-ar fi obținut în perioada cât a fost atrasă ilegal în procesul penal. Astfel, susținem că din textul normei „salariul și alte venituri provenite din muncă, ce constituie sursa ei principală de existență, de care a fost privată în urma acțiunilor ilicite” (art.7 lit.a) din Legea nr.1545/1998), cuvintele „ce constituie sursa ei principală de existență” sunt de prisos și urmează a fi excluse.

În conformitate cu art.7 lit.(d) al Legii nr.1545/1998, în folosul persoanei reabilitate se restituie amenzile achitate de ea ca urmare a executării sentinței judiciare și cheltuielile de judecată suportate în legătură cu acțiunile ilicite. Suntem de părerea că prin „amenziile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare” (art.7 lit.d) din Lege) se are în vedere amenda privită drept categorie de pedeapsă în art.64 din Codul penal.

Cât privește cheltuielile judiciare suportate de persoana reabilitată în legătură cu desfășurarea procesului penal, acestea sunt prevăzute de art.227 din Codul de procedură penală și includ sumele plătite martorilor, părții vătămate, reprezentanților lor, experților, specialiștilor, interpreților, cele cheltuite pentru păstrarea, transportarea și cercetarea corpurilor delicates, cheltuielile pentru restituirea contravalorii obiectelor deteriorate sau nimicite în procesul de efectuare a expertizei sau de reconstituire a faptei, alte cheltuieli suportate de stat în legătură cu efectuarea acțiunilor procesuale în cauza penală. Considerăm că persoana reabilitată ar putea beneficia de restituirea cheltuielilor judiciare menționate mai sus numai dacă va confirma că, în temeiul unei hotărâri judecătorești pe cauza penală, a achitat în folosul statului aceste cheltuieli.

Conform art.7 lit.e) din Legea nr.1545/1998, persoanei reabilitate i se vor restitui cheltuielile pentru asistența juridică. Menționăm faptul că persoana reabilitată poate solicita nu doar cheltuielile de asistență juridică suportate în cauza civilă, dar și sumele care au fost achitate avocaților în legătură cu desfășurarea procesului penal încetat pe temei de reabilitare. În conformitate cu art.63 alin.(4)-(5) din Legea cu privire la avocatură, nr.1260/2002, cheltuielile suportate de client în legătură cu acordarea de către avocat a asistenței juridice în cauzele penale, civile și administrative urmează a fi compensate proporțional cerințelor admise. Aceste cheltuieli se încasează concomitent cu soluționarea cauzei în fond, fără o procedură litigioasă prealabilă.

Potrivit art.7 lit.g) al Legii nr.1545/1998, persoanei reabilitate i se restituie cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul

procuraturii sau instanța judecătorească. Art.235 din Codul de procedură penală prevede că citarea în procesul penal constituie acțiunea procesuală prin care organul de urmărire penală, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată asigură prezentarea unei persoane în fața sa pentru desfășurarea normală a procesului penal. Menționăm că faptul suportării cheltuielilor urmează a fi probat cu ajutorul bonurilor de plată, chitanțelor, facturilor, biletelor de transport, altor mijloace de probă similare.

Cu regret, mecanismul de restituire a cheltuielilor nu este bine elaborat, deoarece, în legătură cu procesul penal, atât persoana reabilitată cât și rudele acesteia suportă doar cheltuieli de deplasare și comunicare telefonică cu organele judiciare. Pentru a asigura restabilirea stării materiale inițiale a persoanei reabilitate, considerăm necesară restituirea tuturor cheltuielilor suportate pe perioada aflării în detenție, inclusiv de rudele acesteia, în legătură cu transmiterea de colete, bunuri, produse alimentare, bani etc.

Accentuăm faptul că nu oricare prejudicii materiale pot fi solicitate pentru încasare în temeiul Legii nr.1545/1998, ci doar acele prejudicii care sunt expuse în art.7 al legii nominalizate. Astfel, într-o speță, instanța de judecată s-a expus că nu se încadrează și nu corespund prevederilor art.7 din Legea nr.1545/1998 pretențiile reclamantului de încasare de la Ministerul Justiției a prejudiciului material în legătură cu rezilierea contractelor de vânzare-cumpărare a lemnului încheiate cu partenerul din China, a despăgubirilor în legătură cu sechestrarea ilegală a camionului, a prejudiciului rezultat din vânzarea autoturismului la preț diminuat, precum și prejudiciul rezultat din imposibilitatea îndeplinirii lucrărilor contractate prin contractul de arendă [9].

Prejudiciul cauzat persoanei fizice care și-a ispășit pedeapsa prin muncă neremunerată în folosul comunității se calculează în mărime de până la 2 unități convenționale pentru o oră de muncă prestată neîntemeiat în folosul comunității (art.8 alin.(2) din Legea nr.1545/1998).

În legătură cu aceasta, în doctrina de specialitate s-a propus majorarea până la 5 unități convenționale pentru o oră de muncă a cuantumului prejudiciului pentru ***munca prestată neîntemeiat în folosul comunității*** [26, p.43]. Expunându-ne opinia, subliniem că cuantificarea prejudiciului în mărimea indicată în prezent de art.8 alin.(2) din Legea nr.1545/1998 este una corespunzătoare, iar recomandarea autorilor de majorare până la 5 unități convenționale nu își are suport probatoriu.

Compensarea prejudiciului moral. Compensarea prin echivalent bănesc a ***prejudiciului moral*** are drept scop de a aduce persoanei reabilitate o satisfacție emoțională, care ar înlătura modificările psihice cu caracter negativ provocate de faptul sancționării ilegale.

În literatura de specialitate s-a menționat că este eronat de a vorbi despre repararea prejudiciului moral, deoarece prejudiciul moral nu are formă materială și repararea integrală a prejudiciului în asemenea situații devine imposibilă. Aprecierea exactă a mărimii prejudiciului moral este dificilă din cauza lipsei unor criterii precise de stabilire a echivalentului bănesc pentru suferințele psihice. Prin urmare, se susține că este corect a solicita compensarea prejudiciului moral, și nu repararea acestuia, deoarece numai persoana reabilitată poate evalua cu adevărat cuantumul prejudiciului moral care se cuvine a fi compensat [25, p.84].

Reabilitarea persoanei va fi incompletă, dacă compensarea prejudiciului moral se va rezuma doar în acordarea unor sume bănești [24, p.35-36]. Astfel, compensarea prejudiciilor morale pentru erori judiciare și de urmărire penală poate fi efectuată prin: a) plata unei sume de bani; b) aducerea de către procuror, din numele statului, a scuzelor oficiale; c) comunicarea actului de reabilitare la locurile de muncă, de studii și de domiciliu ale persoanei.

La stabilirea mărimii în expresie bănească a compensației pentru repararea prejudiciului moral, instanțele judecătorești se conduc de principiile compensării rezonabile și echitabile a prejudiciului. În acest sens, art.11 alin.(1) din Legea nr.1545/1998 stabilește că instanțele de judecată vor lua în considerare: a) gravitatea infracțiunii de a cărei săvârșire a fost învinuită persoana; b) caracterul și gravitatea încălcărilor procesuale comise la urmărirea penală și la examinarea cauzei penale în instanța de judecată; c) rezonanța pe care a avut-o în societate informația despre învinuirea persoanei; d) durata urmăririi penale, precum și durata examinării cauzei penale în instanța de judecată; e) natura dreptului lezat și locul lui în sistemul de valori al persoanei; f) suferințele fizice, caracterul și gradul suferințelor psihice; g) măsura în care compensația bănească poate atenua suferințele fizice și psihice cauzate; h) durata aflării nelegitime a persoanei în detenție.

Un rol important în stabilirea cuantumului prejudiciului moral îl au condițiile de detenție la care a fost supusă persoana reabilitată. Astfel, într-o situație de caz instanța a argumentat că reclamanta nu a fost asigurată cu condiții de detenție care să corespundă legislației. Reclamanta a beneficiat de condiții inumane de detenție, precum: supraaglomerarea, lipsa iluminării naturale, starea igienică nesatisfăcătoare în spațiile de detenție, hrana necalitativă, permisiunea deținuților de a fuma în celule [11].

Mărimea compensației pentru repararea prejudiciului moral se află în strânsă legătură cu durata suferințelor psihice. Cu titlu de exemplu, aducem cauza în care instanța supremă a argumentat că reclamanta a avut statut de învinuit doar o zi. Același interval a durat și măsura preventivă sub forma obligației de a nu

părăsi țara. În asemenea circumstanțe, având în vedere durata aflării lui C.D. în statut de învinuit, gravitatea infracțiunii de a cărei săvârșire a fost învinuită C.D., natura dreptului personal lezat și locul acestuia în sistemul de valori al persoanei, instanța supremă a hotărât că o compensație bănească în mărime de 1000 lei este una rezonabilă și echitabilă, fiind aptă de a atenua suferințele fizice și psihice cauzate și de a restabili încrederea reclamantei în organele poliției, procuraturii și justiției. Astfel, instanța supremă a modificat decizia instanței de apel în partea cuantumului despăgubirii pentru prejudiciul moral încasat în beneficiul D.C., cu diminuarea cuantumului acesteia de la 20.000 lei, la 1000 lei [4].

În practica judecătorească s-a constatat faptul că instanța de recurs diminuează mărimea compensației pentru repararea prejudiciului moral, motivând că despăgubirile pentru prejudiciul moral trebuie să fie juste, raționale și echitabile. Într-o situație de caz, instanța de recurs a decis că suma încasată în beneficiul intimitei R.E. de 20.000 lei cu titlu de prejudiciu moral este exagerată, nefiind proporțională prejudiciului moral suferit. Or, în privința R.E. nu a fost aplicată nici o măsură preventivă privativă de libertate sau restrictivă de libertate, în privința ei nefiind efectuate careva acțiuni speciale de investigație (percheziție, ridicare de obiecte și documente ș.a.), intimata fiind doar recunoscută și audiată în calitate de bănuț, iar infracțiunea de comiterea căreia a fost bănuț este una mai puțin gravă [3].

Deoarece instanțele judecătorești întâmpină dificultăți în cuantificarea prejudiciului moral, în literatura de specialitate s-a propus stabilirea prin lege a unor limite minime și maxime de apreciere a mărimii pagubei morale pentru cazurile de erori judiciare și de urmărire penală [26, p.43]. Cu opinia respectivă nu suntem de acord, deoarece paguba morală poartă conotație abstractă și nu poate fi cuantificată în cote financiare prestabilite. Susținem că pentru fiecare situație de caz aprecierea mărimii rezonabile și echitabile a compensației pentru suferințele morale urmează a fi lăsată pe seama instanțelor judecătorești.

Procurorul care a condus sau a exercitat urmărirea penală ori procurorul ierarhic superior prezintă **scuze oficiale**, în numele statului, persoanei care a fost supusă neîntemeiat urmăririi penale. În conformitate cu art.12 alin.(2) din Legea nr.1545/1998, scuzele oficiale ale procurorului se aduc în cazul: a) scoaterii integrale a persoanei de sub urmărire penală; b) încetării urmăririi penale în cazurile prevăzute la art.275 pct.(7) și (8) și art.285 alin.(2) pct.(2) din Codul de procedură penală; c) devenirii definitive și irevocabile a sentinței de achitare.

Scuzele oficiale se prezintă de procuror persoanei reabilitate sau rudelor apropiate ale acesteia, în formă scrisă. La solicitarea persoanei reabilitate, scuzele oficiale se difuzează prin aceleași mijloace de informare în masă prin care a fost difuzată informația despre învinu-

irea persoanei. Termenul în care se aduc scuzele oficiale este de 15 zile de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului (art.12 alin.(4) din Legea nr.1545/1998).

Pornind de la faptul că sarcina legală de exprimare a scuzelor față de persoana reabilitată este pusă în seama procurorului, în fiecare caz când se emite actul de reabilitare, procurorul ar trebui să prezinte în formă scrisă scuzele față de victimă. Practica ne dovedește contrariul – că procurorii neglijează obligația menționată, iar persoanele reabilitate solicită prin cerere de chemare în judecată obligarea procurorului să prezinte scuze oficiale. Acest fapt denotă refuzul acuzării de a se conforma prevederilor legale. În legătură cu aceasta, autorii A. Glibina și Iu. Iakimovici propun obligarea prin lege a procurorului de a prezenta, din numele statului, scuze oficiale cu vociferare, în sala de ședințe, în procesul civil pornit la cererea de chemare în judecată depusă de persoana reabilitată privind repararea prejudiciului suportat [25, p.85].

Informația cu privire la pornirea urmăririi penale devine cunoscută multor persoane. De obicei, informația parvine la locul de muncă, de studii și la domiciliul persoanei în legătură cu diverse citații, solicitări, notificări, percheziții și alte acțiuni de urmărire penală. În mod firesc, aceste acțiuni determină lezarea onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanei. Astfel, una din măsurile care pot fi luate de organul de urmărire penală este dezmințirea informației despre tragerea la răspundere penală a persoanei.

Potrivit art.12 alin.(3) din Legea nr.1545/1998, la solicitarea victimei, scuzele oficiale se difuzează prin aceleași mijloace de informare în masă prin care a fost difuzată informația despre învinuirea persoanei. În practică, persoana reabilitată se adresează în instanța de judecată cu cerința de obligare a unor mijloace de informare să dezmințe informația. Situația dată este, în opinia noastră, un efort suplimentar din partea persoanei reabilitate, deoarece, la cererea acesteia, obligarea cu privire la dezmințire ar putea fi dispusă de procuror sau de organul de urmărire penală.

Mai mult, considerăm că aducerea la cunoștința mijloacelor de informare despre actul de reabilitare a persoanei trebuie să devină o obligație a organului de urmărire penală, indiferent dacă a parvenit sau nu o solicitare din partea persoanei reabilitate. Or, informația privind tragerea persoanei la răspundere penală devine publică și, uneori, este distribuită prin intermediul mass-media și a rețelelor de socializare. În rezultat, despre faptul învinuirii persoanei poate afla un număr mare de beneficiari, iar despre faptul reabilitării aceleași persoane află un cerc restrâns de beneficiari. Prin urmare, considerăm necesară modificarea normei de la art.12 alin.(3) din Legea nr.1545/1998 și obligarea procurorului de a difuza informația cu privire la reabilitarea persoanei și scuzele oficiale prin aceleași mijloace

de informare în masă prin care a fost difuzată informația despre învinuirea persoanei.

Art.9 din Legea nr.1545/1998 prevede că de repararea prejudiciului beneficiază și persoana juridică. Acestea i se repară prejudiciul patrimonial efectiv cauzat, precum și beneficiul neobținut (venitul ratat) în urma acțiunilor ilicite. Cu toate acestea, încasarea venitului ratat a devenit o practică rară. Cu titlu de exemplu, aducem speța în care instanța de judecată a respins capătul de cerere privind încasarea **venitului ratat**, argumentând faptul că persoana juridică nu a prezentat probe pertinente și veridice care ar confirma că în perioada urmăririi penale sau a judecării cauzei penale ar fi avut încheiat vreun contract din domeniul afacerilor, pe care nu l-a putut executa din vina măsurilor preventive aplicate de către organul de urmărire penală [6].

Controverse practice. Principalul argument pe care reprezentanții Ministerului Justiției îl invocă în mod frecvent împotriva pretențiilor reclamantului de reparare a prejudiciilor materiale și morale este că solicitările se bazează pe fapte neprobate și declarative, iar reclamantul nu a prezentat probe concludente, utile, veridice și legale în justificarea prejudiciului suportat.

Alt argument deseori invocat de Ministerul Justiției este că pentru angajarea răspunderii statului în cazul prejudiciului cauzat prin erori judiciare și de urmărire penală este necesară prezența unei condiții speciale, și anume - existența faptei ilicite. În materialele cauzei nu există vreun act procedural definitiv și irevocabil al instanței de judecată prin care să fie stabilit că acțiunile organului de urmărire penală ar fi ilegale. Constatarea ilegalității acțiunilor organelor de drept nu poate intra în sarcina instanțelor civile, or, litigiu de judecată întemeiat în baza Legii nr.1545/1998 este cu caracter civil și nu ține de competența instanței de judecată de a se expune pe marginea circumstanțelor ce țin de desfășurarea urmăririi penale [14]. Faptul că intimata a fost scoasă de sub urmărire penală nu poate atrage automat ilegalitatea actelor efectuate de către organul de urmărire penală până la emiterea ordonanței respective.

Instanțele de judecată resping aceste argumente ale Ministerului Justiției. Pornind de la prezumția că actul procedural de scoatere de sub urmărire penală este emis pe motive de reabilitare a persoanei, acțiunile ilegale ale organului de urmărire penală deja reprezintă un fapt constatat, întrucât statul, în temeiul Legii nr.1545/1998, stabilește doar motivele pentru care se dispune repararea prejudiciului, nefiind cazul și necesitatea constatării repetate a ilegalității acțiunilor organului de urmărire penală. În plus, în cazul constatării insuficienței diligenței profesionale survine răspunderea statului pentru faptele comitenților, organelor de urmărire penală sau instanțelor de judecată [12].

Alte cheltuieli care urmează a fi achitate persoanei reabilitate din bugetul de stat sunt cheltuielile de

transport, de închiriere a locuinței, de convorbiri telefonice cu apărătorul, de expediție poștală în procesul penal, sumele achitate benevol de persoana reabilitată în temeiul acțiunii civile etc., precum și alte cheltuieli suportate de persoana reabilitată și confirmate prin acte justificative [25, p.74].

Concluzii și recomandări. Generalizând cele expuse, conchidem următoarele:

1) Persoana care a fost sancționată pe nedrept și în privința căreia există un act de reabilitare are posibilitatea de a beneficia, în cazurile prevăzute de lege, de repararea prejudiciilor materiale și morale suportate.

2) Prejudiciile cauzate persoanei reabilitate se repară integral și, pe cât este posibil, în natură. În situațiile în care repararea în natură a prejudiciilor nu este posibilă de realizat, la solicitarea persoanei reabilitate, instanța judecătorească poate recurge la mijloace alternative de compensare, precum plata prin echivalent bănesc sau obligarea prezentării scuzelor oficiale.

3) Legislația trebuie să instituie o cale accesibilă, simplificată și rapidă de compensare a prejudiciilor cauzate persoanei prin erori judiciare și de urmărire penală. Or, în prezent, pentru a obține despăgubirile care i se cuvin, persoana reabilitată este pusă în situația dificilă de a înainta acțiune în judecată și de a suporta cheltuieli suplimentare.

4) La înaintarea acțiunii în judecată este corect a solicita compensarea prejudiciului moral, dar nu repararea acestuia. Suferințele morale pot fi doar compensate, deoarece nu au expresie și nici forme materiale pentru reparare. În practică, aprecierea mărimii compensației pentru suferințele psihice suportate de persoana reabilitată este dificil de realizat din cauza lipsei unor criterii precise de stabilire prin echivalent bănesc a prejudiciului moral.

5) Am constatat că în legislație nu este prevăzut textul în acord cu care statul urmează de a prezenta scuze față de persoana reabilitată. În practică, organul de urmărire penală prezintă scuzele oficiale într-o manieră distantă, fără vociferare, prin scrisoare poștală și fără ca procedura în sine să ofere persoanei reabilitate sentimentul real de satisfacție morală.

6) Informarea publică despre existența actului de reabilitare ar trebui să constituie o obligație a organului de urmărire penală, indiferent dacă a parvenit sau nu o solicitare în acest sens din partea persoanei reabilitate. Practica atestă faptul că despre existența actului de învinuire a persoanei află un număr sporit de beneficiari și, uneori, știrea este distribuită prin intermediul mass-media și a rețelelor de socializare, iar despre faptul reabilitării aceleiași persoane află un cerc restrâns de beneficiari.

7) Propunem modificarea art.12 alin.(3) din Legea nr.1545/1998 cu expunerea în următoarea redacție: *Procurorul prezintă scuzele oficiale în formă scrisă*

și, după caz, cu vociferare, victimei acțiunilor ilicite sau ru-delor apropiate ale acesteia, conform textului: „Procurorul (nume, prenume), din numele statului, prezintă scuze oficiale persoanei reabilitate (nume, prenume) în legătură cu eroarea admisă de organul de anchetă în procesul de efectuare a urmăririi penale”. Procurorul este obligat să difuzeze informația despre reabilitarea persoanei și scu-zele oficiale prin aceleași mijloace de informare în masă prin care a fost difuzată informația despre învinuirea per-soanei.

8) În scopul respectării principiului reparării inte-grale a prejudiciului, recomandăm ca din art.7 lit.a) al Legii nr.1545/1998 să fie exclusă sintagma „ce consti-tuie sursa ei principală de existență”.

9) Propunem completarea art.7 din Legea nr.1545/1998 cu litera h), după cum urmează: h) *cheltu-ielile de întreținere în perioada aflării în detenție, supor-tate de persoana reabilitată, inclusiv de rudele acesteia.*

Referințe bibliografice:

- Cojocari E. Forme ale răspunderii juridice. Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2011. 355 p.
- Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios ad-ministrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Repu-blicii Moldova din 09.04.2014. Dosar nr.2ra-971/14. Ar-hiva Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani).
- Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios ad-ministrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republi-cii Moldova din 24.01.2018. Dosar nr.2ra-33/18, http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=41642 (vizitat 21.03.2018).
- Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios ad-ministrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republi-cii Moldova din 07.02.2018. Dosar nr.2ra-121/18, http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=42013 (vizitat 23.03.2018).
- Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios ad-ministrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republi-cii Moldova din 14.03.2018. Dosar nr.2ra-233/18, http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=42741 (vizitat 25.03.2018).
- Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios ad-ministrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Repu-blicii Moldova din 09.04.2014. Dosar nr.2ra-971/14. Ar-hiva Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani).
- Gaius – *Instituțiunile* (trad. A.N.Popescu). București: Edi-tura Academiei Republicii Socialiste România, 1982. 362 p.
- Hotărârea Guvernului privind aprobarea Modulului de calculare a salariului mediu, nr.426 din 26.04.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr.73-76.
- Hotărârea Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 03.02.2017. Dosar nr.2-163/17. Arhiva Judecătorei Chi-șinău (sediul Buiucani).
- Hotărârea Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 18.07.2017. Dosar nr.2-1800/17. Arhiva Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani).
- Hotărârea Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 16.11.2017. Dosarul nr.2-3063/17. Arhiva Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani).
- Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 28.02.2018. Dosar nr.2ra-335/18. Arhiva Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani).
- Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 13.04.2016. Dosar nr.2ra-836/18. Arhiva Judecătorei Strășeni.
- Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 03.08.2016. Dosar nr.2ra-1726/16. Arhiva Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani).
- Legea cu privire la statutul judecătorului, nr.544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.117-119.
- Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, nr.1545 din 25.02.1998. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldo-va*, 1998, nr.50-51.
- Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală, nr.333 din 10.11.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr.195-198.
- Legea privind activitatea specială de investigații, nr.59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldo-va*, 2012, nr.113-118.
- Legea cu privire la procuratură, nr.3 din 25.02.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.69-77.
- Mihalache Iu. *Drept privat roman. Note de curs*. Ediția a II-a. Chișinău: Print Caro, 2014. 287 p.
- Neculaescu S. Dreptul victimei la repararea prejudiciu-lui în cadrul răspunderii delictuale. Privire critică. Drept comparat. În: *Revista Universul Juridic*, 2016, nr.9, p.44-61.
- Portalul oficial al Biroului Național de Statistică al R.M. http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20socia-la_03%20FM__SAL010__serii%20lunare/SAL014800.px/table/tableViewLayout1/?rxid=5aad211e-2f63-43c6-9796-f49f4cefe6cf (vizitat 23.03.2018).
- Tourneau Ph., Bloch C., Guettier Ch., Giudicelli A. *Droit de la responsabilité et des contrats: régimes d'indem-nisation*. Paris: Dalloz, 2017. 2784 p.
- Владимирова В.В. Компенсация морального вре-да – мера реабилитации потерпевшего в россий-ском уголовном процессе. Москва, Волтерс Клу-вер, 2007. 176 с.
- Глыбина А.Н., Якимович Ю.К. Реабилитация и возме-щение вреда в порядке реабилитации в уголовном процессе России. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2006. 146 с.
- Солтан К., Табан И. Гражданско-правовая ответ-ственность за вред, причиненный органами публич-ной власти. În: *Legea și viața*, 2016, nr.6, p.38-47.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU 343.98

GRUPUL INFRAȚIONAL ORGANIZAT ÎN CONTEXTUL CRIMINALITĂȚII TRANSNAȚIONALE

Dumitru OBADĂ,
procuror, formator INJ,
doctorand USM

Andrei CAZACICOV,
audient INJ, doctorand la
Academia „Ștefan cel Mare”
a MAI

SUMAR

Prioritatea actelor normative internaționale asupra cadrului normativ național nu rezidă doar în forța juridică supremă în sine, ci și într-o practică universală, validă tuturor situațiilor abstractizate, în afară de contextul cultural, social, economic sau politic. Definirea conceptului de grup criminal organizat, conform legislației penale a Republicii Moldova, constituie o reminiscență perimată pe fundalul prevederilor Convenției împotriva criminalității transnaționale organizate, fapt ce cade sub incidența studiului propus de autorii articolului în cauză.

Cuvinte-cheie: *participație penală, grup structurat, grup criminal organizat, organizație criminală, grup infrațional organizat, criminalitate organizată, criminalitate transnațională, măsuri specifice de combatere a criminalității organizate.*

La 17 mai 2005 Republica Moldova a ratificat Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate [12], iar în acord cu art. 5 al Legii de ratificare [26] și-a asumat angajamentul de aducere a

THE ORGANIZED CRIMINAL GROUP IN THE CONTEXT OF TRANSNATIONAL CRIMINALITY

SUMMARY

The priority of international normative acts on the national legislation doesn't consist only in the supreme juridical force by itself, but also in an universal practice available for all abstracted situations, apart from the cultural, social, economic or political context. Defining the concept of anorganized criminal group according to the criminal law of the Republic of Moldova is a disused reminiscence on the background of the Convention against transnational organized crime, which is the subject of the study proposed by the authors of this article.

Key-words: *criminal participation, structured group, organized crime group, criminal organization, organized crime, transnational crime, specific control measures.*

legislației în vigoare în concordanță cu prezenta lege și cu prevederile convenționale.

Terminologia uzitată de Convenția indicată *supra* cu referință la formele de manifestare a criminalității organizate diferă de cea folosită în cadrul tehnicii legislative de incriminare autohtonă, fapt ce condiționează și o exegează distinctă.

În vederea racordării legislației penale a Republicii Moldova la prevederile actelor normative de talie internațională la care face parte, întru evitarea disensiunilor semantice și divergențelor calificative care îngreuiază unele proceduri de asistență juridică internațională în materie penală și pentru armonizarea efectivă a legislației naționale la *acquis*-ul comunitar, ne propunem să analizăm conceptele de criminalitate organizată, în special cel de grup criminal organizat, în lumina necesităților dictate de transnaționalizarea fenomenului criminalității.

Acest din urmă obiectiv este oportun și în lumina strategiei naționale de prevenire și combatere a criminalității organizate pe anii 2011-2019, conform căreia

„Republica Moldova, ca oricare altă țară din lume, se confruntă cu diversitatea criminalității organizate [...]. Dimensiunile criminalității organizate reprezintă un risc la adresa securității statului, prin afectarea majorității domeniilor de manifestare ale mediului economic și social [...]. Comiterea infracțiunilor de către grupurile criminale organizate este în permanentă creștere”, iar „euroconformizarea legislației referitoare domeniului de reglementare” este un obiectiv central [20].

Mai mult, vom reliefa concis incidența prevederilor instrumentului juridic cu vocație de universalitate menționat asupra cadrului normativ național, din perspectiva creării unui arsenal juridic propice consolidării sistemului măsurilor speciale specifice de investigare și combatere a criminalității organizate.

Investigațiile activității criminale organizate au demonstrat că este dificil de a defini criminalitatea organizată, care ar reflecta concomitent aspectele ei juridico-penale, criminologice și criminalistice [1, p.29]. Din această perspectivă, obiect de cercetare al prezentului studiu îl va constitui, preponderent, aspectul juridico-penal al noțiunilor aferente criminalității organizate.

Conform Legii privind prevenirea și combaterea criminalității organizate [27], prin activitate criminală organizată se înțeleg acele „*acțiuni/inacțiuni sau sistem de acțiuni/inacțiuni orientate spre comiterea de către grupurile sau organizațiile criminale a unei sau mai multor infracțiuni prevăzute în Partea specială a Codului penal*”. Prin criminalitate organizată se prezumă „*un fenomen social care cuprinde grupurile și organizațiile criminale, activitatea criminală a acestora, faptele infracționale comise de membrii grupurilor și organizațiilor criminale, actele preparatorii ale grupurilor și organizațiilor criminale și ale membrilor acestora în vederea comiterii de infracțiuni, precum și alte infracțiuni care, conform Codului penal, se consideră comise de un grup sau o organizație criminală*”.

Legea sus-menționată antrenează două forme de criminalitate organizată: organizație criminală și grup criminal, ultimul concept nefiind definit și nici folosit de legiuitor în nicio componentă de infracțiune din Codul penal al Republicii Moldova [6], decât în forma de grup criminal organizat (sublinierea ne aparține – n.a.).

Este de menționat că în Codul penal în redacția din 1961 (actualmente abrogat) [7] nu se regăsea conceptul de grup criminal organizat, iar art. 17¹ CP oferă noțiunea de organizație criminală drept „*o reuniune de persoane sau de grupuri criminale [...]*”. Această din urmă mențiune privind grupul criminal este prima și ultima, nefiind nici definită, nici întâlnită sub forma menționată în întregul text legislativ. Veriga care lipsește în lanțul „de două sau mai multe persoane” – „organizație criminală” – atestată în cadrul circumstanțelor agravante ale diverselor componente de infracțiune se înfățișează prin expresiile: „un grup de persoane”, „un grup de persoane cu înțelegere prealabilă”, „grup organizat”.

Forma de participare „grup organizat” este nu doar mai complexă, ci și cu mult mai periculoasă, fapt ce se desprinde prin regimul sancționator mai aspru (spre exemplu, art. 143¹ CP în redacția din 1961: ocuparea samavolnică sau prin metode abuzive a lăcașurilor de cult – prevedea o pedeapsă cu privațiunea de libertate pentru săvârșirea infracțiunii de un grup organizat mai mult de dublu în raport cu aceeași faptă comisă de un grup de persoane).

În conformitate cu art. 43 al Codului penal în vigoare [6], sunt generalizate 4 forme de participare penală: participare simplă, participare complexă, grup criminal organizat, organizație (asociație) criminală. În particular, în Partea Specială a Codului penal distingem și unele forme *sui generis* ale participării penale, precum: banda armată (art. 283 CP – Banditismul), grupurile sau organizațiile constituite în scopul de a contribui la comiterea unei sau mai multor infracțiuni cu caracter terorist (art. 279¹ CP – Recrutarea, instruirea sau acordarea altui suport în scop terorist), grupuri criminale (art. 286 CP – Acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor), formațiunile paramilitare ilegale (art. 282 CP – Organizarea unei formațiuni paramilitare ilegale sau participarea la ea), precum și alte forme de organizare a activității criminale: un grup de administratori și/sau de acționari (art. 252 alin. (4) lit. a) CP – Insolvabilitatea intenționată), grup de propovăduire a credințelor religioase și de îndeplinire a riturilor religioase (art. 185 CP – Atentarea la persoană și la drepturile cetățenilor sub formă de propovăduire a credințelor religioase și de îndeplinire a riturilor religioase).

Totodată, unele legi speciale, precum este Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea terorismului, nr. 120 din 21.09.2017 [28], prevăd și alte forme de organizare criminală, spre exemplu - grupuri teroriste sau organizații teroriste (art. 3).

După această digresiune, relevăm că din cele 4 forme de participare penală prevăzute la art. 43 CP, în mod vădit, două capătă un caracter organizat, ceea ce le atribuie conotații speciale.

Prin grup criminal organizat, conform definiției legiferate stipulate în art. 46 CP, se înțelege „*o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni*”.

Organizația (asociația) criminală este „*o reuniune de grupuri criminale organizate într-o comunitate stabilă, a cărei activitate se întemeiază pe diviziune, între membrii organizației și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor criminale ale organizației în scopul de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice*” (art. 47 CP).

Absența definirii legale a acestor două concepte ar fi de natură să provoace dificultăți insurmontabile la

percepția și calificarea corectă a unui număr de peste 60 de componente de infracțiune, în mod special a celor calificate, cărora li se atribuie astfel de circumstanțe agravante, precum „săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală” sau „în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale”. Sub acest aspect, este de menționat că faptele care pot fi comise de către un grup criminal organizat sau de către o organizație criminală nu pot fi epuizate decât prin infracțiunile ce se caracterizează prin acest semn calificativ [33, p.71]. Astfel, într-un caz de comitere a unui omor de un grup criminal organizat sau organizație criminală, calificarea, la constatarea tuturor semnelor relevante ale componentei de infracțiune, se va efectua conform art. 145 alin. (2) lit. i) CP, adică omor săvârșit de două sau mai multe persoane.

La rândul său, Convenția împotriva criminalității transnaționale organizate operează cu următoarele noțiuni:

- 1) grup infracțional organizat – desemnează un grup structurat alcătuit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și acționează în înțelegere, cu scopul săvârșirii uneia ori mai multor infracțiuni grave sau infracțiuni prevăzute de prezenta convenție, pentru a obține, direct ori indirect, un avantaj financiar sau un alt avantaj material;
- 2) grup structurat – desemnează un grup care nu s-a constituit la întâmplare pentru a comite neapărat o infracțiune și care nu deține neapărat un anumit rol de continuitate sau de structură elaborată pentru membrii săi.

Similitudinea conceptuală rezidă în termenii de „grup criminal organizat”, prevăzut de legislația penală națională și „grup infracțional organizat”, statuat astfel în textul convențional.

Merită de menționat faptul că termenii „criminal” și „infracțional” nu sunt tratați drept sinonime clasice [4, p.61; 31, p.74], iar conform DEX-ului - crima este „*Infracțiune care prezintă un grad ridicat de pericol social și pe care legea o sancționează cu pedepsele cele mai mari*” [19]. Respectiv, atât din punct de vedere lingvistic, cât și din punct de vedere juridico-penal, căci legislativul nu utilizează lexemul „crimă” în niciun context al legii penale, folosirea în sintagma „grup criminal organizat” a termenului de crimă/criminal este intempestivă.

Pentru a desluși, fără echivoc, conținutul fiecărei noțiuni în parte, urmează de analizat trăsăturile componente ale acestora, prin intermediul cărora se pot trasa punctele de tangență comună. Astfel, grupul criminal organizat conține 3 trăsături de bază: stabilitatea, organizarea prealabilă, scopul comiterii altor infracțiuni.

Stabilitatea grupului criminal organizat este caracterizată de existența unor legături strânse permanente între membrii grupului și formele și metodele individuale, specifice ale activității acestuia. În practica judi-

ară, în calitate de indicatori ai stabilității se evidențiază: gradul înalt de organizare, stabilitatea activului de bază al grupului și structurii ei organizaționale, existența unor metode și forme de activitate individuale, stabilitatea (constanța) formelor și metodelor activității criminale [2, p.378].

Cea de a doua trăsătură specifică grupului criminal organizat – organizarea în prealabil a participanților – denotă faptul că participanții nu doar s-au înțeles privitor la săvârșirea în comun a infracțiunii, ceea ce este caracteristic grupului de persoane care acționează cu înțelegere prealabilă, ci au atins și o anumită comunitate obiectivă și subiectivă în scopul săvârșirii în comun a unei infracțiuni, însă de cele mai dese ori a câtorva infracțiuni, care pot fi și neidentice [2, p.379].

Scopul de a comite una sau mai multe infracțiuni nu particularizează tipul acestora, care, conform clasificării legale indicate în art. 16 CP, pot fi: ușoare, mai puțin grave, grave, deosebit de grave, excepțional de grave.

Dacă grupul criminal organizat conține trei trăsături de bază: 1) stabilitatea (statornicia) grupului; 2) organizarea în prealabil a membrilor grupului; 3) scopul de a comite una sau mai multe infracțiuni, atunci grupul infracțional organizat conține o paletă mai vastă de trăsături, printre care: 1) grup structurat; 2) componența minimă din 3 persoane; 3) dănuirea în timp, 4) operarea cu înțelegere; 5) scopul primordial de comitere a unor infracțiuni grave sau altor infracțiuni prevăzute de Convenție; 6) scopul subsidiar de obținere a unui avantaj financiar sau a altui avantaj material.

Din start, stabilitatea/statornicia grupului și structuralitatea acestuia sunt trăsături ce se exclud reciproc, or, conform prevederilor convenționale, grupul structurat reprezintă un grup care nu s-a constituit la întâmplare pentru a comite neapărat o infracțiune și care nu deține neapărat un anumit rol de continuitate sau de structură elaborată pentru membrii săi.

Componența grupului, de asemenea, delimitează grupul criminal organizat de grupul infracțional organizat. Astfel, una din condițiile obligatorii necesare existenței grupului criminal organizat este ca acesta să fie alcătuit din două sau mai multe persoane. Faptul care deosebește grupul criminal organizat de un simplu grup, format din cel puțin doi coautori, este stabilitatea [35, p.389], statornicia [33, p.56] și unitatea [3, p.267], iar această din urmă situație implică dificultăți practice la delimitarea agravării răspunderii penale în baza circumstanțelor agravante: „săvârșit de un grup criminal organizat” și „săvârșit de două sau mai multe persoane”.

În acest sens, Curtea Supremă de Justiție a statuat: „Săvârșirea sustragerii de un grup criminal organizat are loc în cazul în care această faptă e comisă de o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni. Spre deosebire de două sau mai multe persoane, care

s-au înțeles în prealabil despre săvârșirea sustragerii, grupul criminal organizat se caracterizează, în special, prin stabilitate, prin prezența în componența lui a unui organizator și printr-un plan dinainte elaborat al activității infracționale comune, precum și prin repartizarea obligatorie a rolurilor între membrii grupului criminal organizat, în timpul pregătirii sustragerii” [21].

Înțelegerea prealabilă cu scopul de a comite una sau mai multe infracțiuni este posibilă și în cazul circumstanței agravante „săvârșit de două sau mai multe persoane” [22]. În speță, *inculpatul T.N. este învinuit că, la 4 mai 2013, aproximativ ora 23.30, împreună și după o înțelegere prealabilă cu S.V., în urma unor relații ostile apărute, intenționat, având scopul vătămării intenționate grave a integrității corporale, în timp ce se afla în pădurea din apropierea satului Dolinnoe, raionul Criuleni, i-au aplicat lovituri cu pumnii și picioarele în regiunea capului cetățeanului P.G., în rezultatul cărora ultimului i-au fost cauzate leziuni corporale sub formă de traumă acută cranio-cerebrală, fractură liniară a osului temporal de dreapta, hematom subdural, care se califică ca vătămări corporale grave periculoase pentru viață* [16].

Această constatare implică delimitarea grupului simplu de grupul criminal organizat doar în baza criteriului stabilității/statorniciei grupului, activitate greu de probat din punct de vedere practic în cazul componenței minime – din 2 membri. Într-o altă speță, *rezultatele interceptării comunicărilor și rezultatele urmăririi tainice efectuate în privința lui B.G. și Z.Ș. atestă durata în timp a grupului criminal organizat, existența unui plan bine determinat de activitate infracțională, cu desemnarea rolurilor și funcțiilor membrilor grupului, a unor acte și operațiuni concrete. Pentru calificarea acțiunilor participanților grupului criminal organizat conform art. 217 alin. (4) lit. b), d) din CP, instanța a reținut că grupul a fost „compus din cetățeni ai R. Moldova - I.V., Z.Ș., A.I. și B.G. – organizat stabil și statornic, cu un înalt grad de coordonare între ei, cu caracter retras și nivel de izolare de societate, cu regulile sale de comunicare, de subordonare, disciplină, având un plan bine determinat de activitate infracțională, cu desemnarea rolurilor și funcțiilor membrilor grupului, a unor acte și operațiuni concrete, cu intenția de a săvârși mai multe infracțiuni, grup format cu scopul de păstrare, expediere, transportare și distribuire a substanțelor narcotice, psiho-trope și a analogelor lor, săvârșite în scop de înstrăinare precum și înstrăinarea ilegală a substanțelor narcotice, într-o perioadă nedeterminată de timp și în circumstanțe necunoscute a intrat în posesia substanțelor narcotice pe care a încercat să le pună în circulație ilegal, în proporții deosebit de mari”* [17].

Așadar, în primul exemplu etalat pe faptul comiterii unei infracțiuni de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății, variațiile calificative – de la art. 151 alin. (1) CP, pentru autorul comiterii infracțiunii la instigarea din partea altei persoane, la art. 151 alin. (2) lit.

d) CP, pentru comiterea infracțiunii de către 2 coautori și, în final, la art. 151 alin. (2) lit. k) CP, în cazul stabilității și unității de acțiune a celor doi coautori la săvârșirea infracțiunii, poate fi evitată doar prin revizuirea noțiunii de „grup criminal organizat”, iar în caz contrar - abuzurile de drept sunt inevitabile.

Privită în această optică, componența numerică a grupului infracțional organizat în conformitate cu prevederile Convenției împotriva criminalității trans-naționale organizate instituie plafonul minimum la 3 membri ai grupului. De rând cu alte trăsături distinctive ale grupului infracțional organizat, această din urmă trăsătură reprezintă o expresie a principiului *in dubio mitius* și permite probarea cu o mai mare precizie a formei de participare penală, în sensul că participarea doar a două persoane la comiterea infracțiunii în niciun caz nu se va atribui la conceptul de criminalitate organizată. Această constatare rezultă direct din cercetarea cauzelor penale din practica judiciară autohtonă. Întrucât nu putem pretinde că cercetarea noastră a jurisprudenței naționale a fost exhaustivă, nu excludem însă că ar fi putut exista grupuri criminale organizate alcătuite din 2 membri, însă o calificare expresă în acest sens nu a fost depistată.

Minimum 3 membri ai grupului infracțional/criminal organizat este instituit și în legislația penală a României (art. 367 CP) [8], Bulgariei (art. 321 CP) [5], Italiei (art. 416 CP), Irlandei de Nord (art. 2 al Legii din 1989) etc. [25, p.171-180]. Într-un caz din practica judiciară românească s-a decis că „nu ne aflăm în prezența unui grup de cel puțin trei persoane, constituit cu reguli și structură bine determinată, întrucât din probele dosarului rezultă, în mod cert, că doar doi inculpați au ajuns la un moment dat pe perioada infracțională să aibă legături aparent coordonate pentru realizarea comercializării drogurilor și nici un moment nu a fost antrenată cea de a treia inculpată, respectiv D.T.P., care, în fapt, este concubina inculpatului P.C. și, spre finalul realizării unor acte din lanțul infracțional, a fost nevoită, în virtutea conjuncturii și legăturilor preexistente de concubinaj cu inculpatul P.C., să aducă la îndeplinire cerințele acestuia, astfel că în cauză nu este îndeplinită latura obiectivă a infracțiunii” [18].

Următoarele două trăsături ale grupului infracțional organizat – dănuirea în timp și operarea cu înțelegere – sunt absorbite de semnificația degajată de noțiunea grupului criminal organizat, fie de caracterul organizării în prealabil a membrilor grupului, fie de însăși noțiunea de participare prevăzută expres în art. 41 CP: „cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate”.

Discrepanța finală dintre noțiunile de „grup criminal organizat” și „grup infracțional organizat” se desprinde din scopul în care se reunesc/asociază membrii grupurilor de referință.

Dacă „grupul criminal organizat” prescrie în calitate

de scop comiterea uneia sau a mai multor infracțiuni, păstrând cea mai vastă interpretare posibilă pentru acest element subiectiv al coparticipării infracționale, atunci conceptul de „grup infracțional organizat” divizează elementul subiectiv în două planuri:

- a. scopul primar – de comitere a unei infracțiuni grave sau a unei infracțiuni prevăzute de Convenția împotriva criminalității transnaționale organizate;
- b. scopul subsidiar – de obținere, directă ori indirectă, a unui avantaj financiar sau a unui alt avantaj material.

În sensul Convenției vizate de prezenta cercetare, prin infracțiuni grave se desemnează infracțiunile posibile de o pedeapsă privativă de libertate al căror maximum nu trebuie să fie mai mic de 4 ani sau de o pedeapsă mai grea. Infracțiunile prevăzute de Convenție sunt spălarea produsului infracțiunii, spălarea banilor, corupția. Scopul obținerii avantajului financiar/material restrânge semnificativ raportarea grupurilor simple la forma de grup infracțional organizat, concentrând atenția asupra tipului de infracționalitate caracteristic formelor criminalității organizate: tâlhării, șantajuri, vătămări ale integrității corporale și a sănătății, răpiri, trafic de ființe umane, circulație ilegală de droguri, fabricare ilegală de bani, acte de terorism etc.).

Constituit sub formă de binom, scopul grupului infracțional organizat prescris de Convenție nu își găsește reflecție în legislația penală a Republicii Moldova. Or, comiterea infracțiunilor în cadrul unui grup criminal organizat este pasibilă și de pedepse sub minimum de 4 ani de închisoare (spre exemplu, art. 179 alin.(2) lit. b) CP, adică violare de domiciliu săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani) și este realizată în cadrul infracțiunilor care nu urmăresc obligatoriu un interes patrimonial (spre exemplu, art. 151 alin. (2) lit. k) CP – vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, care, în esență, atentează asupra relațiilor sociale, existența cărora este condiționată de protejarea sănătății persoanei și a integrității corporale a acesteia).

Criminalitatea organizată reprezintă, conform Națiunilor Unite, „una dintre cele mai de temut provocări pe care le va întâlni colectivitatea mondială” [30, p.9]. Dacă în anul 2015 s-au înregistrat 37.846 de infracțiuni, dintre ele doar 121 (0,32%) au fost atribuite grupurilor criminale organizate, în anul 2016 pe teritoriul Republicii Moldova s-au înregistrat 39.734 de infracțiuni, dintre care 0,25 % au fost comise de grupuri criminale organizate (98 de infracțiuni), în anul 2017 cuantumul este și mai mic – la 33.520 de infracțiuni revin 0,23 % celor vizate de criminalitatea organizată (77 de cazuri) [24]. Considerăm această scădere a nivelului criminalității organizate ca reflectând eronat situația reală și tendin-

țele actuale de manifestare a criminalității în general, care tinde în mod pregnant spre internaționalizare. Unul din motivele acestei incertitudini își are sorgintele în reminiscențele din cadrul normativ, iar un alt motiv l-ar constitui nihilismul juridic, în virtutea căruia este negată utilitatea noțiunilor de orientare progresivă în pofida celor perimate, dar exersate în răstimp.

Într-un caz din practica judiciară a Republicii Moldova, instanța de judecată a reținut la calificarea acțiunilor inculpatului art. 42 alin. (2), 46 și 362¹ alin. (3) lit. a) CP. Mai mult ca atât, la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, în calitate de circumstanțe ce agravează răspunderea penală prevăzute de art. 77 alin. (1) lit. c) CP, a fost reținută săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație [32]. Bazându-ne pe prevederile pct. 7 al Hotărârii Plenului CSJ cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale [23], conform căruia: „în cazurile în care circumstanța ce atenuează sau agravează răspunderea penală (art. 76-77 CP) este indicată în dispozițiile articolului Părții speciale a Codului penal, ca semn al componenței infracțiunii, în conținutul variantelor-tip sau în conținutul variantelor agravate, ea nu poate fi luată în considerare la stabilirea pedepsei pentru această infracțiune”, considerăm că în acest caz aceleași situații de drept i s-a acordat o dublă valență juridică. În confirmare vine și următoarea aserțiune: „Dacă circumstanța se conține în calitate de calificativ al infracțiunii, nu poate fi invocat drept circumstanță agravantă” [15, p.364].

Suprapunerea noțiunilor de „grup criminal organizat” și „grup infracțional organizat” denotă o sferă mai restrânsă de aplicabilitate a ultimului concept, însă, *per se*, această concretizare oferă o protecție mai reușită, atribuind legii un caracter de previzibilitate corespunzător standardelor Convenției Europene a Drepturilor Omului [13]. În acest context, este deosebit de important să fie respectat principiul general al certitudinii juridice, conform căruia instituțiile dreptului urmează să fie clar definite și ca însăși legea să fie previzibilă atunci când este aplicată, încât să corespundă standardului de „legalitate” stabilit de Convenția indicată mai sus, un standard care cere ca legea respectivă să fie suficient de exactă, încât să permită unei persoane – în caz de necesitate, cu o consultare adecvată – să prevadă, într-o măsură rezonabilă, ținând cont de circumstanțe, consecințele pe care o anumită faptă le poate provoca [34, §49].

Din altă perspectivă, ținând cont de vectorul de integrare europeană orientat de Republica Moldova în politica sa internă și externă [29], este interesantă, în conjunctura cercetată, practica statelor care relativ recent au aderat la Uniunea Europeană – România și Bulgaria.

Codul penal al României [8], în Partea Generală, nu operează cu formele organizate ale participației penale, Capitolul VI limitându-se strict la autorii și partici-

panții la comiterea infracțiunii și forma participăției improprie, neglijată de legea penală autohtonă. Așadar, în art. 367 CP al României, intitulat *Constituirea unui grup infracțional organizat*, se instituie răspunderea penală pentru inițierea, constituirea, aderarea sau sprijinirea unui grup infracțional organizat. Alineatul 6 al art. 367 CP român intervine cu definirea grupului infracțional organizat, instituind următoarea noțiune: „*Prin grup infracțional organizat se înțelege grupul structurat, format din trei sau mai multe persoane, constituit pentru o anumită perioadă de timp și pentru a acționa în mod coordonat în scopul comiterii uneia sau mai multor infracțiuni*”.

Din câte se observă, terminologia folosită de legislativul român coincide perfect prevederilor Convenției împotriva criminalității transnaționale organizate, iar definirea conceptului de grup infracțional organizat, cu excepția categoriei și scopului infracțiunilor, este preluat din textul convențional.

În cazul Bulgariei, articolul 93 CP [5] conține explicația unor termeni folosiți, care, *inter alia*, prevede la pct. 20 definiția grupului infracțional organizat: „*este o asociație structurată, permanentă, alcătuită din 3 sau mai mulți membri, care acționează cu înțelegere, în interiorul țării sau în afara ei, la comiterea infracțiunilor care se pedepsesc cu închisoarea pe un termen mai mare de 3 ani. O asociație, de asemenea, urmează a fi considerată structurată în absența oricărei distribuții formale a rolurilor dintre participanții săi, durata implicării lor sau oricărei structuri interne dezvoltate*”. Sintagma „grup infracțional organizat” este folosită în mai multe componente calificate de infracțiuni, iar în art. 321 CP bulgar se incriminează însăși activitatea de creare, conducere, participare în cadrul unui grup infracțional organizat.

Este de menționat că și Bulgaria, prin definirea conceptului de grup infracțional organizat, a plecat pentru varianta înscrisă în cadrul Convenției împotriva criminalității transnaționale organizate, cu particularizarea categoriei de infracțiuni și evitarea specificării unui scop concret.

În cazul definirii altor infracțiuni convenționale (genocidul [11], traficul de ființe umane [10], atacul asupra persoanei care beneficiază de protecție internațională [14] etc.), Republica Moldova a păstrat aproape intact definiția și textul incriminator, fapt ce ne servește ca *ultima ratio* în justificarea necesității păstrării consecvenței la instituirea și definirea expresiei „grup infracțional organizat” în forma prestabilită de Convenția împotriva criminalității transnaționale organizate.

În cele ce urmează ne propunem să scoatem sintetic în evidență unele reflecții ale autorilor privitoare la mecanismul de prevenire și combatere a criminalității organizate specificat la nivel național în conținutul regulatoriu al legii speciale amintite *supra*.

Așadar, în virtutea prevederilor art. 20 pct.1 al Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate, statele părți sunt ținute să creeze, la nive-

lul ordinii juridice interne, instrumente investigative adecvate de care se pot folosi în vederea desfășurării unor cercetări penale optime pe segmentul prevenirii și combaterii criminalității organizate.

Potrivit normei citate, dacă principiile fundamentale ale sistemului său juridic național permit, fiecare stat parte, ținând seama de posibilitățile sale și conform condițiilor prevăzute de dreptul său intern, ia măsurile necesare pentru a permite să se recurgă în mod corespunzător la livrările supravegheate și, când consideră potrivit, la alte tehnici de anchete speciale, cum sunt supravegherea electronică sau alte forme de supraveghere și operațiuni de infiltrare, de către autoritățile sale competente pe teritoriul său în vederea combaterii eficiente a criminalității organizate.

Corespondentele normativ-naționale ale prescripției convenționale, pe lângă Codul de procedură penală și Legea privind activitatea specială de investigații, nr.59 din 29.03.2012, se regăsesc specificate inclusiv în Legea privind prevenirea și combaterea criminalității organizate, nr. 50 din 22.03.2012.

În context, potrivit art. 12 al legii speciale, autoritățile cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii criminalității organizate exercită:

- 1) măsuri speciale de investigații;
- 2) măsuri specifice de combatere a criminalității organizate.

Dacă măsurile speciale de investigații sunt exercitate în condițiile prevăzute de legislația cu privire la activitatea specială de investigații și de legislația procesual-penală, măsurile specifice de combatere a criminalității organizate au un regim juridic de reglementare aparte.

În calitate de măsuri specifice de combatere a criminalității organizate, potrivit legii, compar:

- a) încadrarea controlată în grupul sau organizația criminală;
- b) infracțiunea controlată.

Potrivit aceluiași act normativ, încadrarea controlată în grupul sau organizația criminală constă în introducerea colaboratorilor din subdiviziunile specializate în prevenirea și combaterea crimei organizate sau, după caz, a altor persoane în grupul sau organizația criminală cu scopul de a influența membrii grupului sau organizației criminale să renunțe la activitatea criminală organizată sau la comiterea anumitor infracțiuni, de a racola informatori din cadrul grupului sau organizației criminale, de a deteriora structura grupului sau organizației criminale, de a redirecționa activitatea criminală a grupului sau organizației criminale, de a dezinforma membrii grupului sau organizației criminale, precum și de a acumula informații despre componența și structura grupului sau organizației criminale, despre intențiile criminale și crimele comise anterior de grupul sau organizația criminală.

Articolul 14 din Legea privind prevenirea și com-

baterea criminalității organizate, nr. 50 din 22.03.2012 precizează că infracțiunea controlată reprezintă comiterea de către persoana încadrată controlat în grupul sau organizația criminală a unei fapte ce prezintă doar semne obiective ale unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, în mod controlat și dirijat de autoritatea responsabilă, în scopul curmării sau descoperirii infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave.

Procedura de autorizare a comiterii unei infracțiuni controlate este inițiată de conducătorul autorității cu atribuții în prevenirea și combaterea criminalității organizate, care prezintă procurorului propunerea de aplicare a măsurii specifice de comitere a infracțiunii controlate. Dacă consideră motivată propunerea, procurorul înaintează judecătorului de instrucție un demers privind autorizarea comiterii infracțiunii controlate. Judecătorul de instrucție examinează propunerea, demersul și materialele prezentate și, printr-o încheiere motivată, autorizează sau respinge demersul privind autorizarea comiterii infracțiunii controlate.

Aparent prevederile normative analizate par suficient de clare, acestea circumscriu aria subiecților responsabili de punerea în aplicare a măsurilor specifice de combatere a criminalității organizate și procedura de urmat, în vederea dispunerii și autorizării lor.

Cu toate acestea, privite din perspectiva normei operative stipulate de alin. (4) art. 2 al CPP, măsurile specifice de combatere a criminalității organizate devin inoperante în măsura în care, potrivit legii procesuale, normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția includerii lor în Cod.

Mai mult, metodele specifice sunt concepute de legiuitor ca instrumente fundamentate în ordinea juridică internă de care pot face uz organele competente ale statului pentru a desfășura cercetări penale în vederea descoperirii și contracarării infracțiunilor de criminalitate organizată. Din acest motiv, lipsa reglementărilor exprese în conținutul legii procesual penale, prin care ar fi clarificat regimul juridic al măsurilor specifice de combatere a criminalității organizate, exclude actualmente eficiența acestora din perspectiva desfășurării probatoriului în cadrul unui proces penal determinat.

Lupta împotriva fenomenului criminalității organizate, atât la nivelul ordinii publice naționale cât și pe dimensiunea transnațională, presupune crearea unui cadru juridic viabil ce poate fi pus la dispoziția autorităților în procesul de prevenire și combatere a criminalității, iar inadvertențele normative identificate și reflectate în prezentul studiu diminuează, de altfel, din capacitatea de apărare a statului.

Or, încă mai fiind valabil adagiul latin „*si vis pacem, para bellum*”, considerăm că statele sunt ținute să se înarmeze cu un arsenal juridic corespunzător în vederea realizării unor investigații eficiente și proactive pe segmentul prevenirii și combaterii criminalității organizate.

Concluzii și recomandări. Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale – prevedere statuată la art. 8 al Legii fundamentale [9] – implică realizarea angajamentelor asumate pe plan mondial, care se impun nu doar prin consiliere, ci și prin obligativitate.

Noțiunea de grup infracțional organizat în forma proclamată de Convenția împotriva criminalității transnaționale organizate comportă un suflu inovativ cu o orientare progresivă și în strictă concordanță cu tendințele dezvoltării fenomenului criminalității contemporane.

De lege ferenda, intervenim cu inițiativa de a modifica prevederile art. 46 CP în acord cu prevederile instrumentelor juridice internaționale, cu adaptarea la contextul național, după cum urmează:

„Articolul 46. Grupul infracțional organizat

(1) *Grup infracțional organizat este un grup structurat alcătuit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și acționează în înțelegere, în scopul săvârșirii uneia ori mai multor infracțiuni.*

(2) *Grup structurat desemnează un grup care nu s-a constituit la întâmplare pentru a comite neapărat o infracțiune și care nu deține neapărat un anumit rol de continuitate sau de structură elaborată pentru membrii săi”.*

Respectiv, modificarea legislativă de referință urmează să opereze *mutatis mutandis* în cursul întregului Cod penal și a actelor normative subordonate acestuia.

De asemenea, considerăm judicios de a reconceptualiza regimul juridic al măsurilor specifice de combatere a criminalității organizate, așa cum acestea sunt prevăzute de Legea privind prevenirea și combaterea criminalității organizate, nr. 50 din 22.03.2012, din perspectiva eficientizării mecanismului existent prin operarea completărilor corespunzătoare în conținutul regulativ al Codului de procedură penală.

Referințe bibliografice:

1. Bîrgău M., Ursu V. *Criminalitatea organizată – aspecte criminologice și juridico-penale*. Studiu monografic. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2004. 177 p.
2. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. *Drept penal*. Partea generală. Vol. I. Ediția a II-a. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 620 p.
3. Brânză S., Stati V. *Drept penal*. Partea specială. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p.
4. Bulgăr Gh. *Dicționar de sinonime*. Chișinău: Știința, 1998. 274 p.
5. Codul penal al Bulgariei din 15.03.1968, cu ultimele amendamente din 19.12.2017. <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109257,100109267,100109819> (vizitat 26.03.2018).
6. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74.

7. Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961. În: *Veștile*, 1961, nr. 010 (abrogat).
8. Codul penal al României, nr. 286 din 2009, în vigoare din 01.02.2014. În: *Monitorul Oficial al României, Partea I*, 2009, nr. 510.
9. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
10. Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane din 03.05.2005. http://anti-traffic.gov.md/public/files/Conventia_Consiliului_Europei_TFU.pdf (vizitat 26.03.2018).
11. Convenția Organizației Națiunilor Unite pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid nr. 1948 din 09.12.1948. În: *Tratate Internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol I. Chișinău: Moldpres, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998.
12. Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptată la New York, la 15 noiembrie 2000, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr.15 din 17.02.2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr.36-38/122.
13. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
14. Convenția privind prevenirea și sancționarea infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici din 14.12.1973. (<https://lege5.ro/Gratuit/he2demru/conventia-privind-prevenirea-si-sanctionarea-infrac-tiunilor-contra-persoanelor-care-se-bucura-de-pro-tection-internationala-inclusiv-agentii-diplomatici-din-14121973>) (vizitat 26.03.2018).
15. Covalenco E., Vizdoagă T. Deliberarea și adoptarea sentinței. În: *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p.353-377.
16. Decizia Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 10 ianuarie 2018. Dosarul nr. 1ra-133/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10191 (vizitat 23.03.2018).
17. Decizia Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16 ianuarie 2018. Dosarul nr. 4 - 1re - 4/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1481 (vizitat 02.05.2018).
18. Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, Secția penală, nr. 4469/2006. www.scj.ro (vizitat la 28.02.2018).
19. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită). Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Univers Enciclopedic, 2009. 1230 p.
20. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a criminalității organizate pe anii 2011-2019, nr. 480 din 30.06.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 110-112.
21. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr. 8, p. 5.
22. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM), nr. 11 din 24.12.2012. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2013, nr.6, p. 4.
23. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale nr. 8 din 11.11.2013. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=127 (vizitat 26.03.2018).
24. Informația operativă privind starea infracționalității (fără dosarele clasate) pe teritoriul Republicii Moldova pentru anul 2015/2016/2017. (<http://mai.gov.md/ro/advanced-page-type/date-statistice>) (vizitat 24.03.2018).
25. Kövesi L.C. Combaterea crimei organizate prin dispoziții de drept penal / Teză de doctorat. Timișoara, 2011. 444 p.
26. Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate nr. 15 din 17.02.2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 36-38.
27. Legea Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea criminalității organizate nr. 50 din 22.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 103.
28. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea terorismului nr. 120 din 21.09.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 364-370.
29. Relațiile Republica Moldova – Uniunea Europeană. <http://www.mfa.gov.md/despre-relatiile-rm-ue/> (vizitat 25.03.2018).
30. Salich H., Speroni F. Raport asupra programului de acțiune relative a criminalității organizate, întocmit în numele comisiei libertăților publice și a afacerilor interioare. Parlamentul European, A3-0033/94, 27 ianuarie 1994.
31. Seche M., Seche L. Dicționar de sinonime. București: Editura Litera Internațional, 2002. 450 p.
32. Sentința Judecătorei Botanica, mun. Chișinău din 19.03.2015. Dosarul nr. 1-280/14 https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php (vizitat 27.03.2018).
33. Sterschi F.E. *Criminalitatea transnațională: normativul penal de sancționare și politici de prevenire și combatere* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015. 180 p.
34. *Case of The Sunday Times v. The United Kingdom*, ECHR, 26 April 1979. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584> (vizitat 27.03.2018)
35. Боровиков В.Б., Смердов А.А. Уголовное право. Общая и Особенная части. Учебник. 2-е издание. Москва: Юрайт, 2014. 717 с.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU 341.22:341.24

ASPECTE DEFINITORII ALE DENUMIRII TRATATELOR ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Mihai POALELUNGI,
Universitatea Heidelberg

REZUMAT

Obiectul de cercetare al prezentului demers științific îl constituie denumirea tratatelor internaționale. Conținutul incomplet al dispozițiilor articolului 2 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor internaționale, dar și varietatea denumirilor la care apelează participanții la procesul de încheiere a unui tratat internațional în vederea desemnării unui acord internațional stârnește confuzii în rândul specialiștilor în domeniul dreptului internațional public. În acest sens, după prezentarea unei liste de denumiri cu explicațiile aferente, ne vom expune asupra importanței și naturii juridice a denumirilor tratatelor internaționale.

Cuvinte-cheie: *tratate internaționale, drept internațional public, denumire, convenție, acord, protocol, forma tratatului, pact, constituție, cartă.*

Tratatele internaționale, din momentul apariției primelor state în antichitate, au constituit instrumentul de bază în vederea realizării cooperării internaționale. Forma tratatelor, conținutul, efectele lor au evoluat de-a lungul timpului. Încă începând cu perioada medievală, doctrinarii și practicienii în domeniul dreptului internațional au studiat și s-au pronunțat asupra chestiunilor legate de validitatea tratatelor internaționale. Totuși, abia după adoptarea, ulterior intrarea în vigoare, a Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, în 1969, când a fost codificată materia dreptului tratatelor încheiate între state, au fost identificate, analizate și consacrate instituții, definiții, reguli de încheiere a tratatelor internaționale. Mult timp, fiind conștienți de succesul realizat urmare a procesului de codificare a dreptului tratatelor, juriștii, comunitatea științifică nu au pus la îndoială cele scrise în Convenția din 1969. Astăzi, însă, evenimentele ce au loc în viața internațională

INTRODUCTORY CONCEPTS OF THE NAME OF INTERNATIONAL TREATIES IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW

SUMMARY

The object of this research is the scientific approach to the name of international treaties. The incomplete content of the provisions of Article 2 of the Vienna Convention on the law of international treaties, and the variety of names used by participants in the process of concluding an international treaty to designate an international agreement raises confusion among specialists in the field of international public law. Due to importance of this topic, we will present a list of terms with their definition and explanations. We will focus on the importance of the legal nature of this terms in the international treaties.

Key-words: *international treaty, international public law, name, convention, agreement, protocol, form of treaty, covenant, constitution, charter.*

impun necesitatea revizuirii conceptelor consacrate de drept internațional public prin prisma noilor realizări doctrinare, codificărilor relevante. În contextul prezentei cercetări, estimăm că e util să ne expunem asupra denumirii tratatelor internaționale – un subiect interesant, actual și confuz, tradițional neglijat de autorii manualelor de drept internațional public.

Tratatul internațional, ca instrument al relațiilor între state, se concretizează în practică printr-o foarte mare diversitate de forme, fiecare cu denumirea sa specifică. În literatura juridică se consideră că ar exista 38 de asemenea denumiri. Cele mai uzitate dintre ele sunt: tratatul, convenția, acordul, pactul, carta, statutul, constituția, protocolul, actul, declarația, aranjamentul, compromisul, *modus vivendi*, schimbul de note, schimbul de scrisori, *gentlemen's agreement*, concordatul și cartelul [6, p.148].

Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor [5], în articolul 2, definește tratatul ca *un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară.*

Definind termenul „tratat” ca orice acord internațional, indiferent de denumirea sa particulară, Convenția confirmă existența unei pluralități de denumiri echivalente. Toți acești termeni au aceeași semnificație juridică în dreptul internațional (nu neapărat în dreptul constituțional); practica relevă că cuvintele „tratat”, „convenție”, „acord” sunt intersanjabile și deseori se utilizează ca termeni generici [16, p. 120-121].

Denumirea tratatului internațional poate avea importanță politică. Într-un caz, ea subliniază importanța pe care părțile o recunosc actului respectiv, în alte cazuri – o limitează. De exemplu, denumirea „tratat” indică asupra intenției părților să tindă la cel mai înalt nivel de cooperare, iar denumirea „protocol” indică asupra limitării cooperării la anumite chestiuni. În practică nu există reguli stricte privind denumirea tratatelor internaționale. Acte asemănătoare, după formă și conținut în anumite cazuri, sunt denumite tratate, în alte cazuri – pacte, acorduri, protocele. Utilizarea anumitor denumiri este dictată, în special, de practica regională. Juriștii care au analizat denumirile tratatelor internaționale constată că terminologia utilizată pentru denumirea tratatelor este confuză, deseori contradictorie, neștiințifică și în schimbare continuă [19, p.125].

Urmare a unei analize superficiale a conținutului art. 2 al Convenției de la Viena citat *supra* se impune ideea că denumirea tratatului internațional nu constituie un element esențial întru determinarea naturii sale juridice.

Dreptul internațional nu cuprinde norme obligatorii privind întrebuintarea uneia sau alteia din denumiri, dar practica internațională a consacrat unele principii de elaborare a acestora și domeniile în care, de regulă, se folosesc [6, p.148]. Statele pot recurge la acea denumire care reflectă mai bine semnificația documentului care urmează să fie încheiat [10, p.221]. Denumirile specifice sunt alese în mod întâmplător de către participanții la procesul de încheiere a tratatului internațional. Totodată, trebuie de manifestat o prudență maximă atunci când urmează a fi stabilit statutul unui instrument ce rezultă exclusiv din denumirea sa. Prevederile acordului, circumstanțele particulare în care acesta a fost încheiat, precum și intenția părților pot respinge sugestiile *prima facie* care rezultă din denumirea tratatului [13, p.30].

În cele ce urmează, vom analiza succint denumirile tratatelor internaționale întâlnite cel mai frecvent în practica statelor.

Tratatul constituie denumirea generică pentru înțelegerile prin care sunt stabilite drepturi și obligații între părțile semnatare, de obicei în domenii generale, importante ale relațiilor internaționale [6, p.148-149]. De regulă, tratatele se încheie în domeniul politic (tratate de pace, de prietenie, de bună vecinătate, neagresiune, de arbitraj și conciliere), domeniul economic (tratate de comerț și navigație) [10, p.221]. Spre deosebire de celelalte forme, tratatele se încheie folosind o procedură mai complicată și mai solemnă, de regulă –

în numele șefului statului. Intrarea în vigoare a acestora are loc întotdeauna după ratificarea lor [6, p.149].

Exemple: Tratatul privind neproliferarea armelor nucleare, 1968; Tratatul asupra Antarcticii, 1959; Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și folosirea spațiului extraatmosferic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești, 1967 etc.

Convenția (lat. *conventio* – acord) este atât un termen generic, precum și un termen pentru desemnarea unor acorduri speciale. În sens generic, prin convenții este desemnat dreptul convențional, spre deosebire de dreptul cutumiar. În această ordine de idei, articolul 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție, stabilind lista izvoarelor de drept pe care le va aplica Curtea în vederea soluționării diferendelor care îi sunt supuse, indică convențiile internaționale fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de către statele în litigiu [12].

În sens restrâns, convenția este o înțelegere încheiată între state, prin care sunt reglementate probleme privind relațiile dintr-un anumit domeniu. Are un caracter mai specializat decât tratatul și de aceea domeniile de reglementare sunt mai variate, iar angajamentele asumate sunt de un nivel mai scăzut decât cele din tratate. Ratificarea lor, de asemenea, este necesară [6, p.149]. Astăzi, termenul „convenție” a devenit un termen standard pentru a desemna instrumentele adoptate sub egida organizațiilor internaționale [17, p.5].

Exemple: Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, 1950; convențiile de la Geneva (I-IV) privind protecția victimelor conflictelor armate, 1949 etc.

Acordul este o înțelegere internațională semnată în numele sau din împuternicirea guvernului și care, de obicei, nu trebuie să fie ratificată. Prin acord se reglementează probleme concrete ale relațiilor dintre state, îmbrățișând o sferă foarte largă de aspecte [6, p.149]. Acordul are semnificație generală și adesea – un pronunțat caracter tehnic [11, p.178]. Autoarea D. Popescu consideră că prin acord poate fi desemnată o înțelegere intervenită mai ales în domeniile economic, comercial, financiar, cultural [9, p.174]. *Acordul comercial* – reglementează schimburile comerciale între state; *Acordul de credit* – reglementează condițiile în care este oferit și în care se restituie creditul; *Acordul de plăți* – reglementează modul de efectuare a plăților între state; *Acordul economic* – este o înțelegere cu privire la acordarea de ajutor tehnic ori pentru efectuarea de schimb de experiență în toate domeniile economiei. Alte categorii de acorduri sunt cele culturale, de frontieră, de transporturi etc. Tot prin acord se pot constitui înțelegeri regionale. Există țări care au stabilit prin acorduri unele forme de colaborare multilaterală.

Exemple: Acordul general pentru tarife vamale și comerț, 1947; Acordul internațional al cafelei, 2000 etc.

Pactul denumeste o categorie de tratate internaționale, bi sau multilaterale, cu un caracter deosebit

de solemn, privind unele relații politice dintre state [6, p.150].

Exemple: Pactul internațional privind drepturile civile și politice, 1966; Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, 1966; Pactul Briand-Kellog, 1928; Pactul Ligii Națiunilor, 1919 etc.

Carta este un tratat ce cuprinde domenii fundamentale ale colaborării statelor [11, p.178], dar, în special, constituie un tratat prin care se înființează o organizație internațională importantă desemnându-i-se și competența, și modul de funcționare [6, p.150].

Exemple: Carta Organizației Națiunilor Unite, 1945; Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, 1981 etc.

Statutul este un tratat prin care se stabilesc structura, competența și modul de funcționare al unui organism internațional. La fel, prin statut se stabilește un regim internațional [10, p.222].

Exemple: Statutul Consiliului Europei, 1949; Statutul Curții Internaționale de Justiție a ONU, 1945; Statutul de la Geneva privind regimul internațional al porturilor maritime, 1923 etc.

Constituția este, de regulă, tot o înțelegere internațională care constituie actul fundamental al organizării unor organizații internaționale [6, p.150]. În special, constituțiile stau la baza creării organizației internaționale specializate precum sunt actele de constituire a instituțiilor specializate ale ONU în domeniul alimentării, agriculturii, științei, educației, culturii, sănătății [19, p.135].

Exemple: Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, 1945; Constituția Organizației Internaționale a Muncii, 1986 etc.

Protocolul este o formă foarte utilizată în practica internațională. De regulă, protocolul indică documente accesorii la un tratat în scopul completării, modificării sau prelungirii acestuia [7, p.263], cum sunt protocoalele adiționale la convențiile de la Geneva din 1949, protocoalele la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950. Prin protocolul facultativ se înțelege un act ce conține dispoziții suplimentare. De obicei, el este adoptat în aceeași zi cu tratatul internațional, dar are caracter independent și necesită ratificare separată. Asemenea protocoale permit participanților doritori să-și asume obligații suplimentare, pe care, însă, nu le doresc ceilalți participanți la tratat, cum a fost, de exemplu, adoptarea Protocolului facultativ la Pactul internațional privind drepturile civile și politice, 1966 [19, p.135].

Prin protocol se poate încheia, însă, și o înțelegere de sine stătătoare între state. De exemplu, Protocolul de la Geneva care interzice folosirea în război a armelor chimice, toxice și bacteriologice, 1925.

În practica unor conferințe internaționale și a organizațiilor internaționale se dă denumirea de protocol proceselor verbale privind debaterile conferinței, dacă ele sunt semnate de participanții la conferință [6, p.150], precum și proceselor verbale privind constata-

rea schimbului sau depunerii instrumentelor de ratificare [10, p.222].

Actul, cu denumirea completă de *act adițional*, *act final*, *act general* etc., este cunoscut ca o formă a tratatului internațional. *Actul adițional* completează, modifică sau interpretează prevederile unui acord principal, încheiat anterior sau la aceeași dată. *Actul final* se adoptă la sfârșitul unei conferințe internaționale și uneori cuprinde toate angajamentele asumate de statele participante (Actul final al Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, Geneva, 1964) [6, p.150-151]. Cel mai des, *actul final* nu este un document juridic, el poate să includă uneori, în anexă, textul unui tratat adoptat de conferința respectivă [10, p. 222]. *Actul general* denumește un tratat internațional multilateral, care reunește diferite dispoziții convenționale adoptate la o conferință internațională sau stabilește un anumit regim juridic (Actul general al Conferinței de la Berlin privitor la problemele coloniale, 1885; Actul general al Conferinței de la Bruxelles referitor la interzicerea comerțului cu sclavi, 1890 etc.). Actuala practică internațională folosește mai puțin această categorie de tratate [6, p.150-151].

Schimbul de note și schimbul de scrisori între factori de răspundere, îndeosebi între reprezentanții diplomați, pot constitui angajamente internaționale reciproce [6, p.151]. Termenul „schimbul de scrisori” indică, contrar pactelor, asupra caracterului mai puțin formal al tratatului [13, p.30]. Schimbul de note se folosește în cele mai diferite domenii pentru reglementarea mai rapidă a raporturilor între state, de exemplu - Acordul conex, încheiat prin schimbul de scrisori, la Acordul politic „de bază” cu Ucraina din 1997 [10, p.222]. Autorii A. Năstase și B. Aurescu consideră că schimbul de note sau de scrisori este un tratat în formă simplificată încheiat prin note verbale sau scrisori cu conținut identic [8, p.243].

Schimbul de note sau de scrisori diplomatice este forma cea mai simplă pentru a încheia un tratat. Termenul indică exact asupra conținutului procedurii utilizat pentru a concretiza acest gen de acord. În general, el reglementează, luat aparte sau în anexă la un alt instrument, probleme de importanță redusă. Preambulul și clauzele finale sunt reduse la cele mai simple expresii. Prima comunicare constituie propunerea și indică drepturile și obligațiile asupra cărora părțile contractante au convenit în prealabil, inclusiv modalitățile intrării în vigoare și de denunțare. Al doilea, care preia, în principiu, în întregime și între ghilimele textul primei scrisori într-o evita orice neînțelegere, conține răspunsul, limitându-se la exprimarea consimțământului și la salutările oficiale. Acordul poate intra în vigoare, în lipsa unei dispoziții contrare, din data celei de-a doua comunicări ori cel mai frecvent din data recepționării scrisorii sau notei de răspuns. El este, de obicei, încheiat într-o singură limbă convenită în prealabil. Deplinele puteri nu sunt, în principiu, necesare, cel puțin pentru schimbul de note [17, p.5].

Avenantul este acordul prin care se modifică instrumente anterioare, având un caracter, de regulă, comercial [11, p.179].

Exemplu: Avenantul la Acordul de cooperare între Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (EURATOM) și Statele Unite ale Americii privind utilizarea pașnică a energiei atomice, 1960.

Gentlemen's agreement este un acord despre a cărui natură juridică și efecte există controverse în literatura juridică. În opinia unor autori, această expresie este folosită, de regulă, pentru promisiunile orale făcute în cadrul discuțiilor diplomatice. Uneori este și notată sub formă de schimburi de note sau schimburi de scrisori [1, p.20]. Alți autori consideră că *gentlemen's agreement* este un tratat încheiat, de obicei, de șefii de state sau alte persoane de mare autoritate, în formă necrisă. Adesea a fost folosit între monarhii feudali și se practică și astăzi, de exemplu - înțelegerea între Napoleon și Alexandru I, înțelegerea între marile puteri privind repartizarea locurilor de membri nepermanenți în Consiliul de Securitate după criteriul geografic sau cea privind nealegerea ca președinte al Adunării Generale a ONU a unui reprezentant al celor 5 membri permanenți ai Consiliului de Securitate [6, p.151].

Concordatul este un acord special încheiat între autoritățile statale și Papa de la Roma, care determină statutul bisericii catolice în respectivul stat și atitudinea față de ea a autorităților statale [18, p.128]. Autorul elvețian C. Schenker consideră că concordatul nu este un tratat internațional [17, p.6].

Aranjamentul se folosește, în special, în domeniul schimburilor comerciale [6, p.151]. Aranjamentul reglementează, în principiu, chestiuni cu caracter secundar sau provizoriu. El poate fixa modalități de realizare a unui tratat cadru [17, p. 6].

Exemple: Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor, 1967; Aranjamentul de la Haga privind depozitul internațional de desene și modele industriale, 1960 etc.

Modus vivendi (lat. – modalitate de a trăi). Este un acord consensual și pragmatic încheiat între state, de cele mai dese ori cu caracter temporar, care reglementează, fără a afecta fondul, o dificultate determinată ce ar putea interveni între ele. Poate avea formă expresă sau tacită. Este tacit atunci când ambele părți adoptă ele însele o practică care, deși nu este formalizată într-un text, nu relevă o obiecție din partea niciunui stat [15, p.407]. Modus vivendi este încheiat, de obicei, cu intenția de a-l înlocui ulterior printr-un tratat sau printr-un acord pe o durată mai îndelungată [10, p.222]. De exemplu, modus vivendi stabilit la 14 septembrie 1946 între Franța și Vietnam, ca urmare a eșecului negocierilor purtate în cadrul conferinței de la Fontainebleau. Deși ambele delegații n-au reușit să ajungă la un acord privind relațiile Vietnamului, care își dorea independența și reunificarea cu Uniunea franceză, ele au izbutit să găsească cel puțin o soluție pentru chestiuni secundare, care a fost calificată drept *modus vivendi* [15, p.407].

Declarația este denumirea actului internațional ce stărnește cele mai aprigi polemici în rândul doctrinarilor. Astfel, în opinia unor juriști, denumirea „declarație” poate indica asupra lipsei efectelor juridice obligatorii [13, p.30], totodată alți savanți consideră declarația ca fiind actul internațional multilateral prin care părțile își fixează punctul de vedere sau modul lor de acțiune, ce urmează a deveni reguli de conduită în probleme de ordin politic, economic, juridic etc. De obicei, cuprinde principiile generale după care statele înțeleg să se conducă în relațiile internaționale. De exemplu, Declarația de la Postdam din august 1945 a celor patru mari puteri, Declarația cu privire la neutralitatea Laosului, 1962 [6, p.151]. Declarația nu trebuie confundată cu *declarația unilaterală*, care poate constitui un mijloc de asumare de obligații internaționale, dar nu este tratat [10, p.222]. Totodată, declarațiile unilaterale, dacă sunt urmate de declarații de acceptare din partea altor state, constituie o formă de angajament internațional cu efecte juridice.

Declarația de reciprocitate desemnează uneori un schimb de scrisori sau de note în care o parte condiționează acordarea anumitor drepturi sau avantaje de recunoaștere a acelorași drepturi și avantaje de către altă parte [17, p.6].

Rezumând, cu referire la ultimele trei denumiri ale tratatelor internaționale, denumirile *declarație*, *angajament* și *modus vivendi* pot fi referite atât la acordurile formale, precum și la cele neformale. Este adevărat că anumite tipuri de instrumente sunt utilizate mai frecvent în anumite scopuri decât altele; la fel este adevărat că anumite denumiri sunt mai frecvent atașate anumitor tipuri de acorduri decât altele. Dar nu există o utilizare exclusivă sau sistematică a denumirilor pentru anumite tipuri de angajamente [14]. Suplimentar, printre alte denumiri ale tratatelor internaționale care pot fi întâlnite în practica internațională se regăsesc: comunicate comune, înțelegeri, memorandumuri de înțelegere [8, p.243], articole adiționale, agreementul, răspunsul la scrisori etc. [11, p.179].

Cu referire la denumirea tratatelor internaționale, Curtea Internațională de Justiție a avut ocazia să se pronunțe în repetate rânduri. În hotărârea pe *cauza Delimitarea maritimă și problemele teritoriale dintre Qatar și Bahrain*, Curtea Internațională de Justiție a observat, în primul rând, că un acord internațional poate avea forme variate și se poate prezenta sub denumiri diverse [2]. În *cauza Platoul continental în marea Egee*, Curtea a constatat, cu referire la un comunicat comun: „Nu există regulă de drept internațional care interzice ca un comunicat comun să constituie un acord internațional care să reglementeze deferirea spre soluționare a diferendului pe cale judiciară sau arbitrală”. Pentru a stabili dacă un asemenea acord a fost încheiat, Curtea trebuie să țină cont, în primul rând, de termenii utilizați și de circumstanțele în care comunicatul a fost elaborat [3]. În excepțiile preliminare pe *cauza Sud-Vestului african*, Curtea Internațională de Justiție a recunoscut că „terminologia nu este un ele-

ment determinant cu referire la natura unui acord sau a unui angajament internațional" [4].

Prin urmare, denumirea unui act internațional nu este decisivă pentru a-i determina natura. Esențială este chestiunea de a cunoaște dacă părțile doresc să-i confere un caracter juridic de constrângere. Dacă însă părțile nu doresc acest fapt, nu poate fi vorba de un tratat. Caracterul juridic al unui instrument internațional rezultă din textul actului și nu din denumirea lui. Totodată, au fost stabilite anumite practici și titlul unui tratat nu este întru totul arbitrar, el poate constitui un element de interpretare a intenției părților. În acest context, o ierarhie a denumirilor poate fi stabilită cu titlu indicativ, în ordine de descreștere prin prisma gradului de solemnitate a actelor. Astfel, *pactul, carta, constituția, statutul, actul sau declarația (comună)* presupun instrumente mai mult sau mai puțin solemne. *Protocolul, avenantul, amendamentul, regulamentul sau regulile* sunt denumiri utilizate pentru a desemna instrumente complementare sau de importanță secundară [17, p.6].

Anumite instrumente care nu au forță juridică obligatorie pot fi intitulate: *declarație, scrisoare de intenție, memorandum de înțelegere, modus vivendi*, iar actele mai specifice vor fi intitulate: *rezoluție, decizie, recomandare, act final, proces verbal, comunicat comun*. Pentru rațiuni de transparență și de securitate juridică, părțile nu ar trebui să utilizeze asemenea termeni întru a denumi un tratat autentic. Din contra, nu este suficient ca un act să poarte formal una din aceste denumiri pentru a nu avea forță juridică obligatorie. Suplimentar, este necesar ca textul să fie redactat în întregime în termeni care nu exprimă angajament juridic [17, p.6].

În rezultatul investigației științifice realizate, pot fi deduse **următoarele concluzii**:

- termenul „tratată” este unul generic care include toate tipurile de acorduri încheiate între subiecții dreptului internațional în formă scrisă;
- în lumina reglementărilor internaționale contemporane în materia dreptului tratatelor, nu există criterii stricte care indică domeniul de aplicare a fiecărei denumiri de tratat în parte. De fiecare dată subiecții care participă la procesul de încheiere a tratatului internațional vor decide ce denumire va purta viitorul tratat;
- denumirea tratatelor nu reflecta deosebiri în ceea ce privește natura lor juridică și, în consecință, nu are influență asupra forței juridice a respectivelor tratate.

În final, estimăm ca fiind absolut justificată poziția autorului rus I. Lukașuk în afirmația că denumirea tratatelor continuă să rămână mai degrabă o materie a diplomației, decât a dreptului internațional. Este necesar să fie ordonate lucrurile în această privință, ceea ce ar permite soluționarea multor probleme care apar în practica diplomatică și judiciară, legate de natura juridică a unui anumit act [19, p.130].

Referințe bibliografice:

1. Baci C., Patrașcu A., Nan F. *Dreptul tratatelor. Noțiuni de teorie și practică*. București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008. 438 p.
2. Cauza *Delimitarea maritimă și problemele teritoriale dintre Qatar și Bahrain*. Hotărârea Curții Internaționale de Justiție din 01.07.1994. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/87/087-19940701-JUD-01-00-FR.pdf> (vizitat 15.05.2018).
3. Cauza *Platoul continental în marea Egee*. Hotărârea Curții Internaționale de Justiție din 19.12.1978. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/62/062-19781219-JUD-01-00-FR.pdf> (vizitat 15.05.2018).
4. Cauza *Sud-Vestului african*. *Excepții preliminare*. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/46/9267.pdf> (vizitat 18.05.2018).
5. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, încheiată la Viena la 23 mai 1969, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului despre aderarea Republicii Moldova la convențiile internaționale, nr.1135 din la 04.08.1992. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1992, nr.008.
6. Crețu V. *Drept internațional public*. București: Editura Fundației „România de mâine”, 1999. 224 p.
7. Miga-Besteliu R. *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*. București: Editura ALL, 1998. 433 p.
8. Năstase A., Aurescu B. *Drept internațional public. Sinteze*. Ediția a 6-a, revăzută și adăugită. București: C.H. Beck, 2011. 415 p.
9. Popescu D. *Drept internațional public. Curs pentru învățământ la distanță și frecvență redusă*. București: Editura Universității Titu Maiorescu, 2005. 305 p.
10. Preda-Mătășaru A. *Tratat de drept internațional public*. București: Lumina Lex, 2002. 499 p.
11. Serbenko E. *Drept internațional public*. Volumul I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 328 p.
12. Statutul Curții Internaționale de Justiție, 1945. <https://jurisdictie.wordpress.com/2013/12/02/statutul-curții-internationale-de-justitie-in-limba-romana/> (vizitat 20.05.2018).
13. Dörr O., Schmalenbach K. *Vienna Convention on the law of treaties. A commentary*. Berlin/Heidelberg: Springer, 2012. 1423 p.
14. Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries 1966. Text adopted by the International Law Commission. http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf (vizitat 20.05.2018).
15. Pancraccio J.-P. *Dictionnaire de la diplomatie*. Paris: DALLOZ, 2007. 684 p.
16. Quoc Dinh N., Daillier P., Pellet A. *Droit international public*. 8e édition. Paris: L.G.D.J., 1999. 1722 p.
17. Schenker C. *Guide de la pratique en matière des traites internationaux*. 3e édition. Berne, 2015. 60 p.
18. Клименко Б.М. *Словарь международного права*. Москва, 1986. 432 с.
19. Лукашук И.И. *Современное право международных договоров. Том I. Заключение международных договоров*. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 672 с.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU 341.231.14

PRINCIPIUL IMUNITĂȚII DE JURISDICȚIE ÎN LUMINA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Alexandra NICA,
șeful Direcției instruire și
cercetare a INJ,
formator INJ, doctorandă

SUMAR

Prezentul articol științific dezvoltă analiza cazuistică a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului pe marginea aplicării principiului imunității de jurisdicție, fiind trecute în revistă spețele în care magistrații internaționali s-au referit la principiul respectiv, precum și la anumite implicații ale acestuia în cazul diferitor cereri individuale. Au fost reliefate situații în care se pune în balanță imunitatea recunoscută statelor în relații diplomatice, ca exponente ale puterii de stat, și dreptul de acces la justiție al subiecților individuali în teritoriul statelor membre ale Consiliului Europei.

De asemenea, au fost analizate situații în care reclamanții au invocat că ar fi fost victime ale torturii aplicate de către agenții anumitor state din Orientul Apropiat și au pretins compensarea prejudiciului pentru cele suferite, urmare a încălcării drepturilor fundamentale de către statele în care respectivii agenți activau, în fața jurisdicțiilor din Marea Britanie, magistrații coroanei fiind în poziția să se pronunțe asupra imunității de jurisdicție recunoscută acelor state în temeiul Actului cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor străine din 1978. În final, a fost supusă cercetării științifice imunitatea de executare în cadrul afacerilor dintre un stat și o companie privată în cadrul relațiilor comerciale, precum și imunitatea de jurisdicție a șefului de stat pe terenul cauzei împotriva Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: imunitate de jurisdicție, imunitate de executare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, jurisprudență, jurisdicție, reclamant, acces la justiție.

Principiul imunității de jurisdicție a statelor, regula juridică fundamentată în sfera aplicabilității principului recunoscut al egalității suverane a statelor lumii și

JURISDICTIONAL IMMUNITIES PRINCIPLE IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS CASE-LAW

SUMMARY

The present scientific paper develops a casuistic analysis of the European Court of Human Rights judgments delivered on the application of the jurisdictional immunities principle or its implications, on the ground of individual applications. There are identified cases where the immunity recognized to states in diplomatic relations as exponents of the state power and the right to access to justice of individual subjects under the jurisdiction of the Council of Europe member states were put in balance.

Also, there are analyzed cases in which the applicants invoked that they were subjected to torture by state agents from the Middle East and demanded compensations in front of the British courts for the breach of their fundamental rights by those states. The judges of the Crown were in the situation to settle on the jurisdictional immunity recognized to the state on the ground of the State Immunity Act from 1978.

Finally, the executorial immunity during relations of a state and a private company in commercial relations, as well as jurisdictional immunity of the president in the case against the Republic of Moldova are also subjected to present scientific research.

Key-words: jurisdictional immunities, executorial immunity, the European Court of Human Rights, case-law, jurisdiction, applicant, access to justice.

inadmisibilității amestecului în afacerile interne ale unui stat subiect plenipotențiar al dreptului internațional public, în plin secol XXI și-a găsit o nouă expresie, deși încă neabsolută, oricum suficient de determinată juridic și politic.

Principiul imunității de jurisdicție și-a găsit reflectare nu doar în jurisprudența degajată de forul contenciosului interstatal general (exemplul notoriu fiind afacerea *Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania împotriva Italiei, intervenient Grecia)* [9], anumite implicații ale acestuia au fost analizate și de către magistrații

de la principalul for al contenciosului european, cunoscut ca „Bastionul drepturilor omului în Europa”.

În această optică, prima speță în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO) s-a pronunțat asupra principiului suspus prezentei investigații științifice este *Fogarty împotriva Regatului Unit* [12].

În fapt, la 8 noiembrie 1993, reclamanta (resortisantă irlandeză) a fost angajată în calitate de asistent administrativ la Ambasada Statelor Unite ale Americii din Londra în cadrul Serviciului de informare al radio-difuziunii străine, care este o filială a Agenției Centrale de Informații. Ea a fost eliberată din serviciu în luna februarie 1995. În urma concedierii sale, reclamanta a inițiat o procedură civilă împotriva guvernului Statelor Unite la Tribunalul Industrial din Nordul Londrei, susținând că demiterea sa a fost rezultatul unei discriminări sexuale, contrar Legii privind discriminarea sexuală din 1975. În special, ea a pretins că a fost victimă a hărțuirii sexuale persistente din partea șefului ei și că, în consecință, relațiile de lucru s-au deteriorat. A urmat o rundă de proceduri civile, în cadrul cărora a fost aplicat principiul imunității de jurisdicție al SUA în instanțele din Marea Britanie în temeiul Legii din 1978 privind imunitatea statului.

Nefind de acord cu o asemenea soluție, reclamanta a înaintat o plângere către CtEDO în care a pretins încălcarea art. 6 (dreptul la un proces echitabil) și art. 14 (interzicerea discriminării) din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare Convenția) [1].

CtEDO a constatat că imunitatea suverană este o noțiune de drept internațional, dezvoltată din principiul *par in parem non habet imperium*, în virtutea căruia un stat nu va fi supus jurisdicției unui alt stat, și a considerat că acordarea imunității suverane unui stat în procedurile civile urmărește scopul legitim de a respecta dreptul internațional, de a promova comitatul și bunele relații între state prin respectarea suveranității unui alt stat. CtEDO a reamintit că Convenția trebuie interpretată în lumina normelor prevăzute în Convenția de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor [3] și că art. 31 alin. (3) lit. (c) din acest Tratat indică faptul că trebuie luate în considerare „orice reguli relevante ale dreptului internațional aplicabile în relațiile dintre părți”. Convenția, inclusiv art. 6, nu poate fi interpretată în vid. CtEDO trebuie să țină cont de caracterul special al Convenției ca tratat privind drepturile omului și să ia în considerare și normele relevante ale dreptului internațional. Convenția ar trebui, în măsura posibilului, să fie interpretată în armonie cu celelalte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv cu cele privind acordarea imunității de stat.

Astfel, măsurile luate de o parte contractantă, care reflectă normele general recunoscute ale dreptului in-

ternațional public privind imunitatea de stat, nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la instanță, așa cum este prevăzut de art. 6 § 1 al Convenției. CtEDO a remarcat faptul că procedurile pe care reclamanta dorea să le inițieze nu s-au referit la drepturile contractuale ale unui angajat curent al Ambasadei, ci în legătură cu pretinsa discriminare în procesul de recrutare. Problemele referitoare la recrutarea personalului în misiuni și ambasade pot, prin însăși natura lor, să implice chestiuni sensibile și confidențiale, legate, printre altele, de politica diplomatică și organizatorică a unui stat străin.

În aceste condiții, CtEDO a considerat că, prin acordarea imunității Statelor Unite în prezenta cauză în temeiul dispozițiilor Actului (Legii) din 1978, nu se poate spune că Regatul Unit a depășit marja de apreciere acordată statelor în limitarea accesului unui individ la justiție, astfel nu poate fi constatată o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție.

În ceea ce privește art. 14 în coroborare cu art. 6 § 1 din Convenție, CtEDO a afirmat că imunitatea acordată SUA se aplică în raport cu toate litigiile ce țin de angajare, indiferent de obiectul lor și de sex, naționalitate, locul de reședință sau alte attribute ale reclamantei. Prin urmare, nu se poate spune că reclamanta a fost tratată în mod diferit de orice altă persoană care dorea să inițieze o procedură privind ocuparea forței de muncă împotriva unei ambasade sau că restricția privind dreptul său la acces la justiție era discriminatorie. Astfel, magistrații au concluzionat că în această cauză nu a existat o încălcare a art. 14 coroborat cu art. 6 § 1 al Convenției.

O abordare similară a fost dezvoltată de forul european într-o altă hotărâre pronunțată în aceeași zi, speța *Al-Adsani împotriva Regatului Unit* [8], care de asemenea a scos în vizor problematica principiului imunității de jurisdicție. În fapt, în august 1992, reclamantul a inițiat o procedură civilă în Marea Britanie împotriva șeicului Jaber Al-Sabah Al-Saud Al-Sabah și a statului Kuwait, cerând despăgubiri pentru vătămarea sănătății sale fizice și psihice, provocată de tortura suferită în Kuwait în mai 1991 și amenințările la adresa vieții sale și bunăstării după reîntoarcerea sa în Regatul Unit la 17 mai 1991. La 15 decembrie 1992, el a obținut o hotărâre *in absentia* împotriva șeicului.

Instanța i-a permis reclamantului inițierea acțiunii contra persoanelor individuale, dar nu și împotriva statului Kuwait. Reclamantul a înaintat o nouă cerere Curții de Apel, care a fost audiată *ex parte* la 21 ianuarie 1994. Guvernul din Kuwait, după ce a fost înștiințat, a solicitat o ordonanță de anulare a procedurilor. Instanța a constatat că statul Kuwait beneficiază de imunitate de jurisdicție, iar acțiunea împotriva sa trebuie respinsă. Toate acțiunile întreprinse de reclamant mai târziu

s-au soldat cu un rezultat similar, iar încercările sale de a obține despăgubiri de la autoritățile din Kuweit prin canale diplomatice s-au dovedit a fi nereușite.

În cererea sa către instanța europeană reclamantul a pretins că Regatul Unit nu i-a asigurat dreptul garantat de art. 3 (interzicerea torturii) coroborat cu art. 1 (obligația de a respecta drepturile omului) și art. 13 (dreptul la un remediu efectiv) din Convenție.

Din jurisprudența CtEDO reiese că statele trebuie să ia anumite măsuri pentru a se asigura că persoanele aflate în jurisdicția lor nu sunt supuse torturii, tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante. Practica instanței europene a stabilit că art. 13, coroborat cu art. 3 din Convenție, impune statelor obligația de a efectua o investigație amănunțită și eficientă a incidentelor de tortură. CtEDO a hotărât că atunci când o persoană înaintează pretenția că a fost maltrată de către polițiști sau alți agenți ai statului în mod ilegal și cu încălcarea art. 3, această dispoziție, coroborată cu obligația generală a statului, conform art. 1 din Convenție, de a „asigura tuturor celor aflați în jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție”, impune implicit că ar trebui să existe o anchetă oficială efectivă. Cu toate acestea, în fiecare caz, obligația statului se aplică numai în legătură cu maltratarea presupusă **a fi comisă în jurisdicția sa**.

În cazul dat, reclamantul nu a susținut că presupusa tortură a avut loc în jurisdicția Regatului Unit sau că autoritățile britanice au avut legătură cu incidentul dat. În aceste condiții, nu se poate constata că partea contractantă are datoria să asigure reclamantului o cale civilă de recuperare privind tortura presupusă a fi efectuată de autoritățile din Kuweit. CtEDO a hotărât: cazul dat nu relevă o încălcare a art. 3 din Convenție.

Suplimentar, reclamantul a pretins că i s-a refuzat accesul la o instanță în vederea soluționării cererii sale împotriva statului Kuweit și că aceasta a constituit o încălcare a art. 6 § 1 al Convenției. CtEDO, remarcând în același timp recunoașterea tot mai accentuată a importanței primordiale a interzicerii torturii, nu a considerat, în consecință, că în dreptul internațional există poziția precum că statele nu au privilegiul imunității în ceea ce privește cererile civile pentru despăgubiri pentru presupusa tortură comisă în afara statului for. Actul din 1978, care acordă imunitate statelor în ceea ce privește cererile de vătămare corporală, cu excepția cazului în care prejudiciul a fost cauzat în Regatul Unit, nu este incompatibil cu limitările acceptate în general de către comunitatea națiunilor, ca parte a doctrinei imunității statale. În aceste condiții, aplicarea de către instanțele engleze a dispozițiilor Actului din 1978 pentru a admite cererea Kuweitului privind imunitatea nu poate fi considerată o limitare nejustificată a accesului reclamantului la o instanță. Astfel, CtEDO nu a constatat nici încălcarea art. 6 § 1 din Convenție.

Pe acest teren, sunt esențiale concluziile forului european privind corelarea dreptului ce rezultă din art. 3 din Convenție în contextul recunoașterii internaționale a interzicerii torturii, privilegiului cutumiar și, mai recent, convențional, al statelor lumii la imunitate în ceea ce privește cererile privind despăgubiri pentru presupusa tortură comisă în afara jurisdicției lor, dar și a practicii aplicării principiului imunității din perspectiva limitării justificate a dreptului la un proces echitabil ce reiese din textul art. 6 al Convenției.

Relevant este faptul că hotărârea în cauză a fost pronunțată cu votul majorității calificate – nouă voturi la opt – în ceea ce privește neîncălcarea art. 6 din Convenție, iar judecătorul Ferrari Bravo, membru al completului de judecată, și-a început opinia disidentă cu exclamația „What a pity!” (Ce regret!), *Curtea omițând ocazia de aur să pronunțe o condamnare clară și puternică a tuturor actelor de tortură*.

Nu putem trece pe neobservate și criticile aduse Curții de la Strasbourg pentru această soluție din partea juriștilor de carieră și doctrinarilor, care, în mare parte, au recunoscut că în continuare practica poate fi schimbată navigând la cerințele dreptului internațional tradițional și contemporan [6, p.127].

În a treia hotărâre dată în aceeași zi – 21 noiembrie 2001, în care a fost pus în balanță principiul imunității de jurisdicție și drepturile fundamentale ale individului – *McElhinney împotriva Irlandei* [15], forul european a concluzionat într-o manieră similară asupra neîncălcării Convenției.

Astfel, reclamantul, de profesie ofițer de poliție, la 4 martie 1991, nefiind la serviciu, alături de doi pasageri, într-o mașină privată ce remorca alt vehicul, au trecut din Irlanda de Nord în Irlanda la un punct permanent de control al Regatului Unit din ținutul Derry, când reclamantul a condus accidental mașina lui în bariera de control și, ulterior, a accidentat și un soldat britanic, lovit de automobilul remorcat, care a tras mai multe focuri, prejudiciind autovehicolul principal.

Poliția irlandeză a efectuat o anchetă asupra incidentului, în cursul căreia au fost chestionați 71 de martori. În raportul său, ofițerul de investigație a concluzionat că reclamantul a arătat „un grad regretabil de neglijență”, părăsind scena accidentului la punctul de control. Reclamantul a pretins că se temea pentru viața sa și că a suferit un șoc post-traumatic sever ca urmare a incidentului menționat. La 29 iunie 1993, el a înaintat o acțiune în instanța irlandeză împotriva soldatului individual și a Secretarului Britanic de Stat pentru Irlanda de Nord. El a pretins despăgubiri, inclusiv daune, precum că soldatul l-ar fi atacat pe nedrept.

La 5 noiembrie 1993, avocații guvernului Regatului Unit au răspuns următoarele: „Secretarul de stat pentru Irlanda de Nord nu poartă nicio responsabilitate pentru acțiunile primului pârât, care este soldat în forțele

armate britanice sub autoritatea Secretarului de Stat pentru Apărare în Regatul Unit și, prin urmare, Secretarul de Stat pentru Irlanda de Nord nu este un părât în mod corespunzător în această procedură. Chiar dacă secretarul de stat era reclamat, el și soldatul susțin că sunt scutiți de jurisdicția instanțelor irlandeze pe baza doctrinei imunității suverane. Dacă clientul dvs. consideră că are o pretenție întemeiată, nimic nu îl împiedică să o înainteze în Irlanda de Nord împotriva organului adecvat”.

Reclamantul a solicitat permisiunea de a-l înlocui pe cel de-al doilea părât cu Secretarul de Stat pentru Apărare al Regatului Unit. Secretarul de Stat pentru Irlanda de Nord, susținând imunitatea suverană, a solicitat respingerea cererii de chemare în judecată. Instanța a admis cererea Secretarului de Stat, pentru motivul că reclamantul nu avea dreptul de a introduce o acțiune în instanțele irlandeze împotriva unui membru al unui guvern suveran străin.

Reclamantul a atacat, invocând mai multe argumente relevante. În primul rând, a pretins că doctrina imunității suverane nu se aplică cererilor de despăgubire pentru prejudiciul cauzat de delictele care au loc în jurisdicția statului for. În al doilea rând, acesta a susținut că principiul reciprocității ar trebui să se aplice pentru a împiedica instanța irlandeză să acorde imunitate Regatului Unit în circumstanțe în care instanțele britanice, aplicând Legea privind imunitatea statului din 1978, nu ar acorda imunitate Irlandei. În al treilea rând, el a susținut argumentul că, chiar dacă se aplică doctrina privind imunitatea de stat, ar trebui să cedeze în cazul său, deoarece el a pretins o încălcare a dreptului la integritatea corporală, care este protejat constituțional.

Curtea Supremă a pronunțat hotărârea la 15 decembrie 1995, respingând recursul reclamantului. Ținând cont de circumstanțele particulare ale cauzei, reclamantul s-a plâns în fața Curții Europene a Drepturilor Omului că, prin aplicarea doctrinei imunității suverane, instanțele irlandeze i-au negat dreptul la examinarea judecătorească a cererii sale de despăgubire, invocând art. 6 § 1 din Convenție.

Examinând scopul legitim al limitării dreptului de acces la justiție, CtEDO a notat că imunitatea suverană este un principiu al dreptului internațional în virtutea căruia un stat nu va fi supus jurisdicției unui alt stat. CtEDO a considerat că acordarea imunității suverane unui stat în procedurile civile urmărește scopul legitim de a respecta dreptul internațional și că măsurile luate de un stat parte, care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea statală, nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la instanță, astfel cum este prevăzut de art. 6 § 1 al Convenției.

Mai mult, CtEDO a notat că, în circumstanțele din prezenta cauză, reclamantul ar fi putut introduce o acțiune în Irlanda de Nord împotriva Secretarului de Stat pentru Apărare al Regatului Unit și a observat, de asemenea, că, în corespondența inițială dintre consilierii reclamantului și reprezentanții Regatului Unit în cadrul procedurii interne (irlandeze) reprezentanții guvernului au declarat că nu există nicio piedică pentru o acțiune în Irlanda de Nord, iar avocații reclamantului au răspuns că preferă să inițieze acțiunea în Irlanda. Aceștia nu au făcut referire la vreo procedură sau alt obstacol care nu permite înaintarea unei acțiuni în Irlanda de Nord. În aceste condiții, nu se poate conchide că deciziile instanțelor irlandeze, care susțin cererea de imunitate a Regatului Unit, depășesc marja de apreciere acordată statelor în ceea ce privește limitarea dreptului unui particular la acces în instanță. Prin urmare, în acest caz nu a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.

Prezenta speță este interesantă nu doar din perspectiva aplicării principiului imunității de jurisdicție, dar și a soluției pronunțate de instanțele irlandeze, având în vedere relațiile oficiale tensionate între Londra și Dublin din cauza zonei disputate a Irlandei de Nord. Semnificativ este faptul că, în pofida aspectelor politice problematice, principiul imunității de jurisdicție a fost aplicat la caz în privința coroanei britanice.

În speța *Kalogeropoulou și alții împotriva Greciei și Germaniei* [14], care a fost predecesoara cauzei menționate supra în fața CIJ Germania împotriva Italiei și s-a referit la solicitarea despăgubirii pentru acțiunile naziștilor în fața Tribunalului grecesc din Livadia, magistrații CtEDO s-au pronunțat asupra plângerii pe terenul art. 6 § 1 și art. 1 din Protocolul 1 la Convenția Europeană privind refuzul de a executa hotărârea respectivei instanțe grecești prin aplicarea sechestrului pe anumite bunuri din Grecia care aparțin Germaniei și au conchis că plângerea este inadmisibilă.

Pe terenul dreptului la un proces echitabil, forul contenciosului european a specificat că aplicarea principiului imunității suverane a fost conformă Convenției și nu a fost disproporțională. Or, Convenția ar trebui interpretată în armonie cu celelalte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv cele referitoare la acordarea imunității de stat. Mai mult, deși instanțele elene au obligat statul german să plătească reclamanților despăgubiri, faptul acesta nu obliga statul elen să se asigure că reclamanții își pot recupera datoria prin intermediul procedurii de executare în Grecia.

În ceea ce privește proporționalitatea ingerinței în dreptul la respectarea bunurilor reclamanților, magistrații europeni au subliniat că guvernul elen nu ar putea fi obligat să suprascrie principiul imunității statului împotriva voinței ultimului și să compromită bunele lor relații internaționale pentru a permite reclamanților să execute o hotărâre judecătorească pronunțată la

sfârșitul procedurilor civile. De asemenea, ei trebuie să fi știut că, fără acordul prealabil al ministrului justiției, cererea lor nu avea sorți de izbândă, conform legislației în vigoare. Prin urmare, situația nu a putut întemeia în mod rezonabil încrederea legitimă din partea lor de a-și putea recupera datoria. În sfârșit, reclamantii nu și-au pierdut datoria din partea Germaniei, ei ar putea să o revendice mai târziu, într-un moment mai potrivit sau într-o altă țară, cum ar fi Germania.

Referitor la capătul de cerere împotriva Germaniei, completul jurisdicțional a concluzionat că, având în vedere refuzul ministrului elen de a executa hotărârea judecătorească, responsabilitatea statutului german nu poate fi angajată.

În cauza ulterioară de referință *Cudak împotriva Lituaniei* [11], Marea Cameră a Curții de la Strasbourg a conchis asupra încălcării drepturilor garantate de Convenție, în pofida invocării principiului imunității de jurisdicție a unui stat. De fapt, la 1 noiembrie 1997, reclamanta Cudak a fost angajată de către Ambasada Republicii Polone la Vilnius, în funcția de secretar și operator.

În 1999, reclamanta a depus o plângere către Ombudsmanul pentru egalitate, invocând hărțuirea sexuală de către unul dintre colegii săi de sex masculin, membru al corpului diplomatic al ambasadei. În urma unei anchete, Ombudsmanul a raportat că reclamanta a fost într-adevăr victimă a hărțuirii sexuale. Ulterior, reclamanta a fost concediată.

Dânsa a introdus o acțiune civilă, solicitând despăgubiri pentru concediere ilegală, nepretinzând însă reintegrarea în serviciu. Ministrul polonez al afacerilor externe a emis o notă verbală privind imunitatea de jurisdicție în fața instanțelor lituaniene. La 2 august 2000, Judecătoria Regională din Vilnius a încetat procedura, declarând lipsa de competență jurisdicțională. La 14 septembrie 2000, Curtea de Apel a menținut soluția dată în prima instanță. Decizia finală a fost luată de Curtea Supremă la 25 iunie 2001, care, prin prisma principiilor generale ale dreptului internațional, în special a Convenției europene privind imunitatea statelor din 16 mai 1972 [2], a constatat lipsa de jurisdicție.

În fața Curții Europene a Drepturilor Omului, reclamanta a susținut că, prin satisfacerea poziției guvernului polonez, instanțele lituaniene au lipsit-o de dreptul de acces la o instanță, în sensul art. 6 din Convenție.

Dezvoltând raționamentul în speță, CtEDO a observat în special că reclamanta era un operator la ambasada poloneză, ale cărei principale atribuții se refereau la înregistrarea convorbirilor telefonice internaționale, scrierea, expedierea și primirea faxurilor, copierea documentelor, furnizarea de informații și asistarea organizării anumitor evenimente. Nici Curtea Supremă lituaniană, nici guvernul respondent nu au demonstrat că aceste îndatoriri ar putea fi legate în mod obiectiv

de interesele suverane ale guvernului polonez. În timp ce graficul din contractul de muncă prevedea că reclamanta ar fi putut fi însărcinată să facă alte lucrări la cererea șefului misiunii, nu rezulta din dosarul cauzei - și nici guvernul nu a furnizat detalii în acest sens - că ea a îndeplinit efectiv vreo funcție legată de exercitarea suveranității de către statul polonez.

În ceea ce privește aspectul dacă îndatoririle în cauză aveau importanță pentru interesele de securitate ale Poloniei, simpla afirmație potrivit căreia reclamanta ar fi putut avea acces la anumite documente sau că ar fi putut intercepta conversații telefonice confidențiale în cursul muncii sale nu este suficientă pentru a considera astfel. În acest sens, nu trebuie neglijat faptul că demiterea reclamantei și procedurile ulterioare au provenit inițial din acte de hărțuire sexuală, care au fost stabilite de Ombudsmanul lituanian pentru egalitate, căruia reclamanta i-a adresat o plângere. Asemenea acte cu greu pot fi considerate ca subminând interesele de securitate ale Poloniei.

Marea Cameră a Curții a concluzionat că, prin susținerea în prezenta cauză a unei obiecții bazate pe imunitatea statului și prin respingerea competenței de a examina cererea reclamantei, instanțele lituaniene, prin faptul că nu au găsit o relație rezonabilă de proporționalitate, și-au depășit marja de apreciere și, astfel, au afectat însăși esența dreptului de acces la o instanță al reclamantei, încălcând art. 6 § 1 din Convenție.

Prezenta cauză este inedită în sensul în care magistrații europeni au analizat în detaliu modul în care atribuțiile funcționale ale unui angajat al Ambasadei unui stat într-un alt stat poate afecta și avea eventuale implicații asupra imunității de jurisdicție a statului reprezentat, iar în situația în care suntem în prezența atribuțiilor mai degrabă tehnice sau operaționale care nu interferează în nici un mod cu interesele respectivului stat principiul imunității de jurisdicție nu este aplicabil.

O situație interesantă prezintă o altă cauză relativ recentă a Curții de la Strasbourg, *Sabeh El Leil împotriva Franței* [18]. În fapt, în temeiul unui contract pe durată nedeterminată din 25 august 1980, reclamantul a fost numit de către statul Kuweit ca contabil în ambasada Kuweitalui din Paris. Ulterior, contractul reclamantului a fost reziliat din motive economice.

Nefiind de acord cu motivele pentru reziliere, reclamantul a introdus o acțiune în cadrul instanței de la Paris (conseil de prud' hommes), iar în urma unei runde de proceduri, instanțele au concluzionat că Sabeh El Leil, având în vedere nivelul său de răspundere și natura sarcinilor sale în ansamblul său, nu a efectuat simple acte de conduită, ci a beneficiat de o anumită autonomie, ceea ce înseamnă că și-a desfășurat activitatea în interesul serviciului diplomatic public. Astfel, el a participat la acte de autoritate guvernamentală a

statului Kuweit prin reprezentarea sa diplomatică în Franța. Pretențiile sale împotriva statului Kuweit sunt astfel inadmisibile în virtutea principiului imunității juridice a statelor străine.

În fața forului de la Strasbourg, reclamantul, bazându-se pe art. 6 § 1 al Convenției, a pretins că a fost lipsit de dreptul său de acces la o instanță din cauza imunității juridice invocate de angajator și susținută de instanțele naționale.

Formulând raționamentul final, Marea Cameră a Curții a reiterat principiile generale degajate în jurisprudența de referință, în particular: CtEDO trebuie să aibă în vedere caracterul special al Convenției ca tratat privind drepturile omului și trebuie să ia în considerare, de asemenea, normele relevante ale dreptului internațional, inclusiv cele referitoare la acordarea imunității statale. Astfel, măsurile adoptate de o înaltă parte contractantă, care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea statală, nu pot fi, în principiu, considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la instanță, cum este prevăzut la art. 6 § 1 al Convenției, deoarece dreptul incident reprezintă o parte inerentă a garanției procesului echitabil prevăzut în articolul respectiv, iar unele restricții privind accesul trebuie de asemenea considerate drept inerente, exemplu fiind limitele acceptate în general de comunitatea națiunilor, ca parte a regulii imunității statului.

Cu referire la circumstanțele speței deduse judecării, Marea Cameră a Curții Europene a observat că reclamantul, care a fost recrutat în 1980 de Ambasada din Kuweit, și-a îndeplinit funcțiile de contabil, apoi contabil-șef, până la concedierea sa în 2000, din motive economice. Nici instanțele naționale, nici guvernul nu au arătat că aceste sarcini ar putea fi fost obiectiv legate de interesele suverane ale statului Kuweit.

În concluzie, prin susținerea în prezenta cauză a unei obiecții bazate pe imunitatea statului și respingerea cererii reclamantului, fără a da motive relevante și suficiente și fără a ține seama dispozițiilor aplicabile ale dreptului internațional, instanțele franceze nu au păstrat o relație rezonabilă de proporționalitate între interesele concurente implicate și, astfel, au afectat esența dreptului de acces la instanță a reclamantului, încălcând art. 6 § 1 din Convenție.

Într-o cauză de referință mai recentă *Jones și alții împotriva Regatului Unit* [13], magistrații europeni au concluzionat că aplicarea principiului imunității de jurisdicție în privința oficialului Riyadh nu afectează dreptul la un proces echitabil în aspectul accesului la justiție. În esență, pentru a decide astfel, forul european a analizat cazuistica diferitor instanțe naționale care s-au pronunțat asupra aplicabilității respectivului principiu (SUA, Canada, Italia, Grecia, Franța etc.), dar și a altor curți internaționale (Curtea Internațională de

Justiție, Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia), trecând în revistă degajările jurisprudențiale actuale.

Dezvoltând concluziile din speță, instanța europeană a reiterat că în cazurile în care aplicarea principiului imunității juridice a statului limitează exercitarea dreptului de acces la o instanță, Curtea trebuie, prin urmare, să verifice dacă circumstanțele cauzei justifică o astfel de restricție.

În ceea ce privește proporționalitatea restricției, necesitatea de a interpreta Convenția, pe cât posibil, în armonie cu alte norme de drept internațional din care face parte, inclusiv cele privind acordarea imunității de stat, a dispus Curții să concluzioneze că măsurile adoptate de un stat care reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea statală nu pot fi în principiu considerate ca impunând o restricție disproporționată asupra dreptului de acces la o instanță, așa cum este prevăzut de art. 6 § 1 al Convenției.

Plângerea reclamantului Jones privind respingerea acțiunii sale împotriva Arabiei Saudite este material identică cu cauza *Al-Adsani împotriva Regatului Unit*. După cum a constatat CtEDO în cazul *Al-Adsani*, acordarea imunității a urmărit scopul legitim al respectării dreptului internațional, promovând bunele relații între state prin respectarea suveranității unui alt stat. Restricția a fost compatibilă cu art. 6 § 1 al Convenției, deoarece reflecta regulile general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea statului în acel moment.

În asemenea condiții, Curtea a recurs să examineze dacă la momentul deciziei Camerei Lorzilor din 2006, în cazul reclamantilor, a existat o evoluție a standardelor internaționale acceptate în ceea ce privește existența unei excepții de tortură față de doctrina imunității de stat de la pronunțarea unei hotărâri anterioare în cauza *Al-Adsani*, care să justifice concluzia că acordarea imunității în acest caz nu reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public privind imunitatea statului.

În opinia Curții, hotărârea recentă a CIJ *Germania împotriva Italiei* - care trebuie considerată ca fiind pertinentă în ceea ce privește conținutul dreptului internațional cutumiar - stabilește în mod clar că, până în februarie 2012, nu s-a cristalizat nicio excepție *jus cogens*. Aplicarea de către instanțele engleze a dispozițiilor Actului din 1978, satisfăcând cererea de imunitate a Regatului Arabiei Saudite în 2006, nu poate fi considerată ca reprezentând o restricție nejustificată privind accesul reclamantului la o instanță. Rezultă că nu a avut loc nicio încălcare a art. 6 § 1 al Convenției în ceea ce privește respingerea plângerii reclamantului Jones împotriva Regatului Arabiei Saudite.

De asemenea, toți cei patru reclamanti s-au plâns

că nu au putut să inițieze procese civile pentru tortură împotriva oficialilor de stat saudiți. Curtea a notat: în cazul de față este clar că Camera Lorzilor a examinat pe deplin toate argumentele relevante privind existența unei posibile excepții de la imunitatea generală a statului în ceea ce privește pretențiile civile pentru aplicarea torturii. Într-o hotărâre îndelungată și cuprinzătoare, aceasta a ajuns la concluzia că dreptul internațional cutumiar nu a admis nicio excepție (în ceea ce privește tortura) de la norma generală privind imunitatea *ratione materiae* a funcționarilor de stat în domeniul creanțelor civile, în care însuși statul se bucură de imunitate. Constatările Camerei Lorzilor nu au fost nici vădit eronate, nici arbitrare, ci s-au bazat pe referiri ample la materialele de drept internațional și pe luarea în considerare a argumentelor juridice ale reclamantilor și a hotărârii Curții de Apel, care a decis în favoarea reclamantilor. În aceste condiții, Curtea este convinsă că acordarea imunității funcționarilor de stat în acest caz reflectă normele general recunoscute ale dreptului internațional public. Aplicarea dispozițiilor Actului din 1978 prin acordarea imunității funcționarilor de stat în cauzele civile nu a reprezentat o restricție nejustificată a accesului la instanță a reclamantilor. În consecință, art. 6 § 1 al Convenției nu a fost încălcat nici în acest caz.

Un an mai târziu, în decizia sa dată în cauza *NML Capital Ltd împotriva Franței* [17], CtEDO a declarat în unanimitate că cererea este inadmisibilă. Speța se referea la încercările unui creditor al Republicii Argentina, statul care a dat faliment pe obligațiile sale oficiale în 2001, să obțină rambursarea împrumutului prin faptul că dețineau active din Argentina confiscate în Franța. Aplicând principiul imunității în materie de executare, instanțele franceze au refuzat să admită cererea societății solicitante. În fața forului de la Strasbourg, societatea reclamantă a invocat încălcarea art. 6 din Convenție și a art. 1 al Protocolului 1 la aceeași Convenție, pretinzând că, prin aplicarea principiului imunității în materie de executare, a fost lipsită într-un mod inadmisibil de acces la instanță, precum și i s-a adus atingere proprietății sale prin imposibilitatea de a obține achitarea datoriilor.

Magistrații europeni au reiterat faptul că o cerere ar putea fi depusă numai după ce au fost epuizate toate căile de atac interne conform art. 35 § 1 al Convenției. Cu toate că societatea reclamantă într-adevăr a epuizat toate căile de atac pe care le are la dispoziția instanțelor ordinare, aceasta ar putea încă să aducă o acțiune de angajare a răspunderii statului în fața instanțelor administrative. Astfel, Curtea a constatat că Consiliul de Stat a recunoscut, în cazuri similare, posibilitatea angajării responsabilității unui stat pe motiv că a existat o încălcare a egalității în raport cu povara publică, în cazul în care imunitatea în ceea ce privește executarea

a provocat prejudicii grave și pierderi speciale în detrimentul reclamantului.

În concluzie, Curtea Europeană de la Strasbourg a respins cererea ca fiind inadmisibilă pe criteriul neepuizării căilor de atac interne.

Este interesantă această abordare. Or, într-o speță contra Republicii Moldova, soluționată cu șase luni mai devreme de *NML Capital Ltd*, care a vizat recurgerea de către reclamant la calea de atac apelul, consacrat la acea dată prin lege, pentru cauzele civile (contencios administrativ) în care persoana nu a fost parte în proces, însă drepturilor și intereselor sale legitime prin cauzele respective li s-a adus atingere directă – *Cornea împotriva Republicii Moldova* [10] – CtEDO a enunțat expres că nu este necesar ca o persoană să încerce mai multe decât o cale de recurs din cele disponibile. Prin urmare, întrucât reclamantul a încercat să utilizeze calea de recurs prevăzută de articolul 360 din Codul de procedură civilă, el nu era obligat să exploreze alte căi [7, p. 138]. Astfel, CtEDO a respins obiecția Guvernului privind neepuizarea căilor de recurs interne și a conchis că a avut loc încălcarea dreptului reclamantului de acces la un tribunal garantat de art. 6 § 1 din Convenție.

Precum vedem, în speța referitoare la aplicarea imunității în materia de executare, Curtea de la Strasbourg a considerat că nerecurgerea de către societatea reclamantă la mijloacele alternative de contestare (nu de recurs) în materie administrativă a constituit nesatisfacerea criteriului obligatoriu de epuizare a căilor de recurs interne.

În cauza ulterioară *Naku împotriva Lituaniei și Suediei* [16] CtEDO a constatat încălcarea art. 6 din Convenție prin aplicarea principiului imunității de jurisdicție de către statul lituanian. Circumstanțele se referă la pretinsa concediere ilegală a reclamantei de la Ambasadă suedeză din Vilnius, ea îndeplinind funcții de recepționistă și traducător, iar ulterior fiind promovată în funcția de Ofițer pentru cultură, informare și presă. În fața forului de la Strasbourg, bazându-se pe art. 6 § 1 al Convenției, reclamanta a pretins că a fost lipsită de dreptul de acces la o instanță din cauza imunității jurisdicționale invocate de angajator și susținută de instanțele lituaniene.

În ceea ce privește plângerea împotriva Suediei, CtEDO a conchis că aceasta este incompatibilă *ratione personae* cu prevederile Convenției în sensul art. 35 § 3 și trebuie respinsă în conformitate cu art. 35 § 4.

Ceea ce ține de plângerea împotriva Lituaniei, CtEDO a constatat că instanțele lituaniene au încălcat dreptul reclamantei la justiție, constatând că orice persoană care a lucrat într-o reprezentanță diplomatică a unui stat străin, inclusiv personalul administrativ, tehnic și de serviciu, prin simplul fapt al angajării contribuie la îndeplinirea obiectivelor suverane ale statului reprezentat, susținând obiecția întemeiată pe imuni-

tatea statului și respingând cererea reclamantei, fără a motiva relevant și suficient că reclamanta ar fi îndeplinit atribuții specifice în exercitarea autorității guvernamentale.

Concluzionând astfel, CtEDO a ținut cont de jurisprudența anterioară degajată în cauzele *Cudak*, *Fogarty* și *Sabeh El Leil* și a subliniat faptul că reclamanta nu a fost nici resortisantă suedeză și nici agent diplomatic ori consular al Suediei. Prin urmare, ea nu cădea sub incidența art. 2 din Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, adoptată la New York la 2 decembrie 2004 [4], invocat de instanțele naționale. Mai mult, forul european a enunțat că, în special, domeniul de aplicare a sarcinilor efective ale reclamantei ar fi trebuit examinat în fond de către instanțele lituaniene pentru a răspunde la întrebarea dacă aceasta a îndeplinit anumite funcții în exercitarea atribuțiilor legate de autoritate guvernamentală.

Anumite aspecte ale imunității jurisdicționale, în special cele legate de imunitatea șefilor de state, au fost abordate în speța relativ recentă *Urecheanu și Pavlicenco împotriva Republicii Moldova* [19], unică în acest sens contra statutului nostru, la plângerea lui Serafim Urecheanu, atunci primar al mun. Chișinău, și a Vitaliei Pavlicenco, deputat și lider al unui partid politic de opoziție.

La 30 noiembrie 2004 și 3 martie 2007, președintele Republicii Moldova, la acea vreme - Vladimir Voronin, a participat la două emisiuni televizate organizate la două posturi TV private, din care unul cu acoperire națională. El a fost întrebat de jurnaliști referitor la aspecte de economie, justiție, relații externe și alegeri. Președintele a declarat, printre altele, că „domnul Urecheanu, în ultimii 10 ani de activitate în calitate de primar al Chișinăului, nu a făcut altceva decât să creeze un sistem puternic de corupție în stil mafiot”. În ceea ce o privește pe Vitalia Pavlicenco, Președintele a declarat că „toți au venit direct din KGB”.

Ambii reclamânți l-au acționat în justiție pe Președinte, solicitând dezmințirea declarațiilor contestate și compensarea prejudiciului moral. Reprezentantul președintelui a cerut respingerea acțiunilor pe motiv că declarațiile contestate sunt acoperite de imunitatea acestuia. La 11 ianuarie 2005, instanța a încetat procesul intentat la cererea primului reclamant pe motiv că președintele beneficiază de imunitate și nu poartă răspundere pentru opiniile exprimate în exercițiul mandatului. La 25 aprilie 2007, instanța a încetat procesul și pe marginea cererii reclamatei Pavlicenco, invocând aceleași motive.

Ambii reclamânți au contestat hotărârea primei instanțe, susținând că art. 81 alin. (2) al Constituției acordă imunitate Președintelui doar în ceea ce privește opiniile exprimate și nu a declarațiilor cu privire la fap-

te. În plus, ei au susținut că declarațiile contestate nu aveau legătură cu atribuțiile oficiale ale Președintelui și că prima instanță de judecată nu s-a pronunțat asupra acestui aspect. Totuși, chiar dacă Președintele s-a aflat în exercițiul atribuțiilor sale oficiale în timpul participării la acea emisiune, acuzațiile defăimătoare aduse la adresa lor nu pot fi considerate ca făcând parte din aceste atribuții. Curtea de Apel a respins apelurile celor doi apelanți și a menținut încheierea primei instanțe de judecată.

În fața forului contenciosului european, reclamânții Urecheanu și Pavlicenco s-au plâns de încălcarea art. 6 din Convenție sub aspectul accesului la un tribunal.

Stabilind raționamentul magistral, CtEDO a reiterat că practica de durată a statelor de a conferi varii grade de imunitate deputaților în parlament urmărește scopurile legitime de protejare a libertății cuvântului în parlament și de menținere a separației între puterea legislativă și cea judiciară. Diferite forme de imunitate parlamentară pot, într-adevăr, servi protejării democrației politice efective, care constituie un fundament al sistemului Convenției, în particular - pentru protejarea autonomiei legislativului și a opoziției parlamentare. CtEDO a notat, de asemenea, că domeniul dreptului parlamentar este cel care se ocupă de reglementarea imunității parlamentare, iar în acest domeniu statul beneficiază de o largă marjă de apreciere. Principiile generale aplicate în cazurile respective sunt relevante și în speța dată.

Curtea a considerat că instanțele de judecată naționale care sunt sesizate cu acțiuni în tragere la răspundere civilă a Președintelui pentru defăimare trebuie să aprecieze dacă declarațiile contestate au fost făcute în exercitarea mandatului. În prezenta cauză, nici prima instanță de judecată, nici a doua nu s-au expus asupra plângerilor reclamanților și nici asupra chestiunii dacă Președintele și-a exprimat opinia în exercitarea mandatului, ci s-au referit doar la chestiuni sau evenimente legate de „viața publică”.

A fost observat că imunitatea acordată Președintelui este perpetuă și absolută. Astfel, reclamânții nu ar fi putut avea acces la justiție, chiar și după expirarea mandatului său. Mai mult, imunitatea împotriva acțiunilor în tragere la răspundere civilă pentru calomnie nu putea fi ridicată. Practica judiciară națională privind imunitatea de care se bucură șeful de stat arată că instanțele de judecată s-au bazat pe regula că imunitatea prezidențială acordă o protecție ermetică șefului statului și că este imposibil să clintеști imunitatea de care beneficiază acesta împotriva tragerii la răspundere pentru calomnie. Guvernul nu a indicat existența unei alte practici judiciare în afara celei de mai sus, în care instanțele de judecată naționale au respins acțiunile îndreptate împotriva șefului statului în temeiul dispozițiilor relevante din Constituție. În niciuna din aceste

cauze aduse la cunoștința Curții, instanțele de judecată nu au încercat să stabilească dacă Președintele se afla în exercitarea mandatului atunci când a făcut declarațiile contestate sau dacă existau alte chestiuni de interes public sau personal care aveau legătură cu obiectul acțiunilor care ar fi justificat examinarea lor în fond.

Guvernul a menționat că reclamantii aveau posibilitatea, în calitate de politicieni, să difuzeze replica lor la acuzațiile Președintelui prin intermediul mass-media. CtEDO însă nu a fost convinsă că reclamantii aveau la dispoziție căi efective pentru combaterea acuzațiilor aduse la adresa lor de șeful statului în prime-time la un post TV cu acoperire națională, nici chiar de la tribuna parlamentului. Din motivele enunțate, Curtea a concluzionat că modul în care a fost aplicată în prezenta cauză regula privind imunitatea constituie o limitare disproporționată a dreptului de acces la justiție a reclamantilor.

Esențial este faptul că concluzia respectivă a fost adoptată din nou cu o majoritate calificată de voturi (4/3), magistratul național, alături de alți doi colegi, formulând opinii disidente. Judecătorii respectivi au subliniat distincția netă între hotărârile judecătorești, care se pronunță pe marginea fondului, și încheierile, care se emit asupra chestiunilor incidente, cum a fost în prezenta cauză, când instanța de judecată a emis încheieri de încetare a procesului. S-a menționat, că având în vedere natura actelor judecătorești adoptate în cauzele reclamantilor și circumstanțele specifice privind imunitatea unui șef de stat, una dintre principalele întrebări este măsura în care instanțele naționale, în motivarea actelor lor, au respectat cerințele unui proces echitabil, magistrații concluzionând că încheierile judecătorești relevante au îndeplinit cerințele testului de claritate cu privire la motivare corespunzătoare și, prin urmare, au fost adoptate în conformitate cu principiile unui proces echitabil.

Autorii opiniei disidente au scos în vizor neînțelegerea lor cu privire la faptul cum se poate afirma că instanțele naționale nu au făcut nici o referire la faptul dacă Președintele și-a exprimat opinia sa întru exercitarea mandatului său, atunci când faptul dat derivă în mod clar din actele acestora, prin menționarea prevederilor constituționale relevante, precum și acestea au statuat că Președintele Republicii Moldova se bucură de imunitate și nu poate fi considerat responsabil pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului său legitim.

Astfel, magistrații Șikuta, Pardalos și Grițco au conchis că, în ciuda criticilor exprimate în raport cu încheierile instanțelor naționale, nu există nici o sugestie că acestea ar fi fost arbitrare sau ar fi avut un oarecare neajuns, care le-ar fi determinat să devină contrare principiilor procedurale prevăzute de art. 6 din Convenție.

Iar imunitatea Președintelui de la acțiunile judiciare în Republica Moldova nu poate fi apreciată ca depășind marja de apreciere permisă statelor contractante, în circumstanțele specifice ale prezentei cauze, ingerința în dreptul reclamanților de acces la un tribunal nefiind disproporționată în raport cu scopurile legitime urmărite și, prin urmare, nu a existat o încălcare a art. 6 § 1 al Convenției.

Ca urmare a respectivei hotărâri a jurisdicției europene, în fața Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, la 25 iunie 2015, Vitalia Pavlicenco a înaintat cerere de revizuire împotriva deciziei Curții de Apel Chișinău din 14 iunie 2007, prin care a fost respins recursul declarat de către dânsa împotriva încheierii Judecătoriei Centru mun. Chișinău din 25 aprilie 2007, prin care procesul în cauza respectivă a fost încetat, invocând art. 449 lit. h) CPC (revizuirea se declară în cazul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre a recunoscut o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale care poate fi remediată, cel puțin parțial, prin anularea hotărârii pronunțate de o instanță de judecată națională).

Prin încheierea Curții Supreme de Justiție din 30 septembrie 2015 [5] cererea de revizuire depusă de către Vitalia Pavlicenco a fost admisă, casate decizia instanței de apel și hotărârea primei instanțe, cauza fiind remisă spre rejudecare la Judecătoria Centru mun. Chișinău pentru examinarea pricinii *in fond*, în alt complet de judecată. La moment, cauza este în proces de examinare, neexistând o hotărâre definitivă.

Concluzii: Analizând abordarea principiului imunității de jurisdicție de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, precum și a anumitor implicații ale acestuia (imunitatea de executare, imunitatea șefului de stat) concluzionăm că judecătorii europeni, dezvoltând raționamentele magistrale relevante, pun în balanță respectivul principiu și drepturile fundamentale garantate de Convenția Europeană subiecților individuali. De regulă, forul european conchide asupra neîncălcării dreptului de acces la justiție, cel mai des deplâns ca fiind încălcat, sau a dreptului la proprietate, stabilind că acordarea imunității unui stat (de jurisdicție sau de executare) în cadrul proceselor judiciare inițiate în statul for este conformă standardelor convenționale și nu afectează însăși esența drepturilor pretinse încălcate, reprezentând o demonstrare juridică a bunelor relații politice între statele suverane în lumea contemporană.

De asemenea, adâncindu-ne în concluziile magistrale mai recente, putem vizualiza abordarea constantă a principiului în cauză, fiind dezvoltată o practică unitară pe acest segment, care evoluează în timp, or, ultimele abordări ale principiului imunității de jurisdicție, în contextul concedierii angajaților oficiilor consulare

și ambasadelor în statul for, denotă soluționarea unei anumite „ecuații” de proporționalitate între atribuțiile reale ale persoanei (care interferează sau nu cu interesele statului suveran) și recunoașterea statului în cauză a imunității procesuale de jurisdicție.

O atenție specială merită constatările Curții în spețele privind pretinsa tortură aplicată în afara limitelor teritoriale ale Consiliului Europei și acordarea imunității de jurisdicție la nivel național în cauzele în care compensarea pentru respectivele acte de tortură a fost solicitată, principalul for al contenciosului european - „bastionul drepturilor omului în Europa” - fiind destul de reticent să constate sau mai degrabă să contribuie la evoluția standardelor internaționale acceptate în ceea ce privește existența unei excepții de tortură față de doctrina imunității de stat, neexcluzând, totuși, o asemenea evoluție pe viitor.

Referințe bibliografice:

1. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
2. Convenția Europeană privind imunitatea statelor, deschisă spre semnare la Basel (Elveția) la 16 mai 1972. <https://www.csm1909.ro/ViewFile.ashx?guid=9807c6fb-d0a4-4f5a-8a98-b17507275ab3|InfoCSM> (vizitat 15.05.2018).
3. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, încheiată la Viena la 23 mai 1969, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului despre aderarea Republicii Moldova la convențiile internaționale, nr.1135 din la 04.08.1992. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1992, nr.008.
4. Convenția ONU cu privire la imunitățile de jurisdicție ale statelor și ale bunurilor acestora, adoptată la New York la 2 decembrie 2004. http://www.dsclex.ro/legislatie/2006/decembrie2006/mo2006_1008.htm#l438 (vizitat 15.05.2018).
5. Încheierea Colegiului civil, commercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 30 septembrie 2015. Dosarul nr. 2rh-230/15. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=22457 (vizitat 15.05.2018).
6. McGregor L. State Immunity and Human Rights: Is There a Future after Germany v. Italy? In: *Journal of International Criminal Justice*, 2013, Vol. 11, p. 125-145.
7. Poalelungi M. ș.a. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 576 p.
8. Speța *Al-Adsani c. Regatului Unit*, hotărârea din 21.11.2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59885> (vizitat 15.05.2018).
9. Speța *CIJ Imunitățile jurisdicționale ale statului (Germania contra Italiei, intervenient Grecia)*, hotărârea din 3 februarie 2012. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf> (vizitat 15.05.2018).
10. Speța *Cornea c. Republicii Moldova*, hotărârea din 22.07.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145717> (vizitat 15.05.2018).
11. Speța *Cudak c. Lituaniei*, hotărârea din 23.03.2010. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97879> (vizitat 15.05.2018).
12. Speța *Fogarty c. Regatului Unit*, hotărârea din 21.11.2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59886> (vizitat 15.05.2018).
13. Speța *Jones ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 14.01.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140005> (vizitat 15.05.2018).
14. Speța *Kalogeropoulou și alții c. Greciei și Germaniei*, decizia cu privire la admisibilitate din 12.12.2002. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23539> (vizitat 15.05.2018).
15. Speța *McElhinney c. Irlandei*, hotărârea din 21.11.2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59887> (vizitat 15.05.2018).
16. Speța *Naku c. Lituaniei și Suediei*, hotărârea din 08.11.2017. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168382> (vizitat 15.05.2018).
17. Speța *NML Capital Ltd c. Franței*, decizia cu privire la admisibilitate din 13.01.2015. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-151209> (vizitat 15.05.2018).
18. Speța *Sabeh El Leil c. Franței*, hotărârea din 29.06.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105378> (vizitat 15.05.2018).
19. Speța *Urechean și Pavlicenco c. Republicii Moldova*, hotărârea din 02.12.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148267> (vizitat 15.05.2018).

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU 343.137.5

FACTORII FAVORIZANȚI AI DELINCVENȚEI JUVENILE

Marina COPECIUC,
procuror, Procuratura
mun. Chișinău

SUMAR

Este notoriu faptul că valoarea supremă a unei societăți puternice și sănătoase sunt copiii. Totodată, ei sunt unul din cele mai vulnerabile grupuri sociale care au nevoie de grijă, atenție, mediu sigur și atitudini corespunzătoare din partea adulților. Comiterea de către un copil a unei fapte social periculoase sau antisociale trebuie să îngrijoreze întreaga societate – fapt ce presupune intervenții prompte de suport și protecție din partea familiei, instituțiilor publice și private din comunitate. Creșterea fenomenului delincvenței juvenile nu numai în țările cu o economie slab dezvoltată, dar și în cele cu un nivel înalt de dezvoltare economică crează o serie de probleme în societate. Necesitatea studierii motivelor și factorilor care determină apariția și dezvoltarea acestui fenomen va permite elaborarea anumitor soluții pentru a remedia și preveni astfel de cazuri pe viitor.

Cuvinte-cheie: *minor, delincvență juvenilă, comportament deviant, factori interni, factori externi, pedeapsă penală.*

Introducere

În orice societate există reguli și norme care impun persoanelor fizice realizarea acțiunilor dezirabile din punct de vedere social și moral, manifestarea comportamentelor admise și alegerea în situații sociale specifice a soluțiilor compatibile cu standardele culturale ale societății respective.

Actualitatea temei abordate este confirmată prin mediatizarea efectuată atât de către specialiștii în domeniu (teoreticieni și practicieni) cât și prin intermediul mass-media. Scopul principal este scoaterea în evidență a indiferenței, atât din partea membrilor de familie cât și a societății în ansamblu față de minorii

FAVORABLE FACTORS OF JUVENILE DELINQUENCY

SUMMARY

It is well-known that the supreme value of a strong and healthy society is children. At the same time, they are one of the most vulnerable social groups in need of care, attention, safe environment and appropriate attitudes of adults. The commission by a child of a social-dangerous or anti-social act must worry the whole society. This requires promising support and protection from the family, public and private institutions in the community. The rise of the juvenile delinquency phenomenon not only in countries with a weak economy but also in those with a high level of economic development creates a series of problems in society. The need to study the reasons and factors that determine the emergence and development of this phenomenon will allow the development of some solutions to remedy and prevent such cases in the future.

Key-words: *minor, juvenile delinquency, deviant behavior, internal factors, external factors, criminal punishment.*

care se află în „conflict cu legea” și a consecințelor ce pot fi create prin marginalizarea ultimilor. Noile schimbări și tendințele pe care le prezintă tânăra generație din Republica Moldova lasă loc de speranță că, totuși, tindem spre ceva mai bun. Nu trebuie să ne limităm doar la activități de pedeapsă, ci, în special, de a explica ceea ce nu este corect [2, p.39].

Scopul de bază al cercetării științifice este identificarea factorilor favorizanți ai delincvenței juvenile în Republica Moldova, cauzele apariției acestui fenomen, elaborarea de propuneri cu privire la perfecționarea în continuare a concepțiilor teoretice și a acțiunilor practice de influențare asupra personalității minorului la comiterea infracțiunilor, precum și elaborarea măsurilor de profilaxie și combatere a acestui flagel.

Delincvența reprezintă o serie de manifestări antisociale cu un grad sporit de pericolozitate din punctul de vedere al consecințelor comportamentelor delincvente ale adolescenților, afectând valorile și normele

sociale protejate de normele juridico-penale [11, p.24]. Termenul desemnează conduite inadecvate ale tinerilor care n-au împlinit vârsta majoratului, fiind aplicat celor care nu respectă legea, dar și celor care se integrează în anturaje potențial delincvente.

Delincvența juvenilă este o componentă a criminalității. Este un fenomen de devianță, manifestat prin incapacitatea unor minori/adolescenți de a se adapta la normele de conduită existente în societate [9, p.46]. Această incapacitate apare în urma unei suite de factori (psihologici, sociali, medicali etc.) care influențează evoluția copilului încă din momentul nașterii. Termenul „delincvență juvenilă” a fost introdus în scopul diferențierii faptelor mai grave comise de către adulți, cum ar fi cele penale, față de care se aplică și un alt statut sau regim. Termenul „delincvență juvenilă”, intrat în uz tot mai des în ultimul deceniu, provine de la cel francez – „*delinquance juvenile*”, desemnând ansamblul devierilor de la norma socială și penală, săvârșite la un anumit moment, într-un anumit mediu de către persoanele care nu au atins majoratul și sancționate juridic [7, p.17].

Factorii care determină un comportament delincent în rândul minorilor

Delincvența juvenilă reprezintă un fenomen inerent oricărei societăți, care, în opinia unor autori, este alimentat atât de factorii interni, din categoria cărora fac parte: stresul, particularitățile psihocomunicative, vârsta, intelectul, cât și de factorii externi, printre care: factorii socio-culturali, economici (sărăcia, șomajul, migrația forței de muncă), educaționali etc. [13, p.60].

La etapa actuală, delincvența juvenilă îmbracă diferite forme: furt, tâlhărie, huliganism, violență, consum și trafic de droguri, prostituție etc., dovadă a impactului social exacerbant pe care acest flagel îl produce în rândul minorilor.

Comportamentul deviant al minorilor reprezintă o problemă atât la nivel național cât și internațional. Acesta este determinat de faptul că, la moment, internetul, prin intermediul rețelelor de socializare, este împânzit de secvențe video cu minori care maltratează alți minori, consum de droguri, scene în care minorii întrețin raporturi sexuale între ei sau cu adulți, săvârșesc infracțiuni grave, deosebit de grave, excepțional de grave (art.145, 151 alin.(4), 188, 189, 217¹ alin.(4), 383 din Codul penal al Republicii Moldova etc.).

Literatura de specialitate clasifică factorii care determină comportamentul delincent în mai multe categorii, catalogându-i în funcție de modul de manifestare. Unii factori sunt legați nemijlocit de minor, fiind numiți „interni”, și cei care provin din exterior, din mediul social cu toate componentele sale – numiți „externi”.

Ca act individual, problema factorilor generatori de comportament delincent și-a găsit explicația în doctrină în două grupe mari de teorii:

- *teoriile constituționale*, potrivit cărora delincvența este un fenomen înnăscut, care își are originea în individul însuși, în factorii biologici și genetici;
- *teoriile mediului social*, care consideră delincvența un produs exclusiv al influenței mediului exterior asupra formării personalității.

Teoriile constituționale, la rândul lor, pot fi divizate în două grupe. Prima grupă include teoriile care acordă un rol determinant factorilor interni (endogeni) – „eredității criminale”. Din cunoscuta teză a lui C. Lombroso, potrivit căreia multe infracțiuni sunt de natură biologică și ereditară, s-au inspirat mai multe teorii, printre care și „*teoria eredității lui Goring*”, potrivit căreia comportamentul social este un comportament moștenit [13, p.63]. Goring a stabilit că 68% din descendenții infractorilor devin ei înșiși infractori. În acest mod, el înlocuiește teoria criminalului înnăscut cu teoria eredității.

„*Teoria arborelui genealogic*” încearcă să demonstreze că în familiile ale căror descendenți au avut antecedente penale există un număr mai mare de infractori.

„*Teoria gemenilor*” elaborată de Lange și Cristianesen („*Crima ca un destin*”), potrivit căreia predispoziția ereditară în comiterea actului criminal constituie în cazul gemenilor monozigotici un factor foarte puternic [13, p.64]. Aceștia au efectuat un studiu pe un număr de aproape patru mii de gemeni referitor la incidența comportamentului infracțional, constatând că, dacă unul dintre gemeni este implicat într-un act infracțional, fratele său, univitelin, va deveni infractor cu o probabilitate de 35%, iar în cazul gemenilor identici – probabilitatea este de 12%.

„*Teoria copiilor adoptați*”, inserată în unele studii mai recente, caută să stabilească o corelație între comportamentul delincent al unor copii adoptați și comportamentul părinților biologici. Astfel, s-a constatat că anumite predispoziții moștenite de la părinții biologici pot determina o creștere a probabilității ca descendenții acestora, adoptați de alte familii, să devină infractori.

A doua grupă a teoriilor constituționale nu neagă importanța eredității, a factorilor biologici și genetici, dar le atribuie acestora un rol indirect în săvârșirea actului delincent (infracțional) [15, p.41]. Cele mai multe teorii desemnează în calitate de factori predispozanți la delincvență particularități ale structurii personalității, precum:

- *capacități intelectuale reduse* ale individului (întârzieri mintale, debilitate, mediocritate);
- *trăsături temperamentale*, conform opiniilor mai multor specialiști, temperamentul coleric și melancolic favorizează evoluțiile spre devianță, pe când cel flegmatic și sangvinic instituie multiple obstacole în calea interiorizării modelelor de comportament predeviant sau deviant;
- *tulburări de natură psihopatologică* (copii cu defi-

ciențe mintale, copii nevrotici, cu frecvente stări depresive, copii impulsivi, cu accese frecvente de agresivitate etc.).

Influența mediului exterior în formarea personalității delincvente a minorului își găsește expresie concretă în influența: 1) *mediului ineluctabil*; 2) *mediului ocazional*; 3) *mediului ales sau acceptat* și 4) *mediului impus* [3, p.11].

Prin *mediu ineluctabil* se înțelege acel mediu fără de care nu se poate concepe în general existența individului. Este vorba de mediul familial de origine și cel care formează habitatul și vecinătatea [3, p.11].

Familia reprezintă mediul primar în care are loc socializarea copilului, proiectându-și traiectoria în dependență de relațiile pe care le are în primul rând cu părinții. Astfel, s-a și susținut că în cadrul familiei, responsabili sunt părinții, care, prin educație, trebuie să-i asigure copilului posibilitatea continuă de liberă exprimare, accesul neîngrădit la orice informație care nu aduce atingere dezvoltării sale, în armonie cu valorile sociale consacrate la nivelul comunității [5, p.28]. Alături de părinți, un rol important în promovarea drepturilor minorului îl au instituțiile școlare, unde își dezvoltă capacitatea cognitivă de a-și cunoaște și înțelege drepturile, instrumentele sociale prin care le va putea promova și exercita independent, exclusiv prin dirijarea voinței personale.

Famiiliile din care provin copiii în conflict cu legea sunt în marea majoritate familii social-vulnerabile, familii dezorganizate, familii care își neglijează copiii, familii în care părinții consumă alcool sau droguri, familii cu unul sau doi părinți plecați la muncă peste hotare sau din familii monoparentale [4, p.49].

În cadrul familiilor unde „*metodele de recompensare și cele de sancționare*” nu sunt echilibrate, copilul va avea un comportament inadecvat, nefiindu-i explicate necesitatea sancționării pentru acțiunile sale și dreptul la recompensă. În cazul când copilul este doar pedepsit, acesta devine inhibat și nu permite accesul nimănui. În cazul părinților protectori, copiii devin iritați și nu întotdeauna își spun problemele sau invers – niciodată nu vor încerca să le soluționeze singuri. Indiferența părinților față de copil poate fi determinată și de programul supraîncărcat al acestora, lipsa timpului liber plasând familia pe planul secund. Din aceste rațiuni, nu putem să nu fim de acord cu alegația potrivit căreia prezintă interes acele idei conform cărora criminalitatea este generată de afectivitatea membrilor familiei, iar calitatea mediului familial urmează a fi analizată în contextul factorilor de risc ai delincvenței juvenile [12, p.102].

Caracteristic *famiiliilor autoritare* este lipsa dialogului de comunicare între copii și părinți, uneori ultimii transformându-se în abuzatori fizici sau psihologici, frica fiind asigurată și controlată prin diferite metode. Uneori, controlul riguros este perturbat când accesul la

informație este permis de victima care, încercând să se salveze de comportamentul agresiv, întreprinde diferite măsuri, precum suicid, fuga de acasă sau ripostează cu violență la violență.

Este necesar de menționat că familia contemporană își pierde treptat statutul său de instituție socială, structura ei se destramă, iar prin diminuarea interesului și controlului părinților față de preocupările copiilor se devalorizează funcția educativă. În Republica Moldova numărul familiilor aflate în condiții materiale precare este în continuă creștere. Nesiguranța zilei de mâine creează tensiuni și certuri între părinți, între părinți și copii, în urma cărora ultimii evadează din căminul familial și caută rezolvarea problemelor în cadrul grupului stradal, între prieteni de ocazie [3, p.11].

Efectuând o generalizare a factorilor cu semnificație de risc comportamental la nivel de familie, printre cei mai des întâlniți în perioada actuală enumerăm: adopția; refacerea ulterioară a căminului familial (părinți care locuiesc în concubinaj, vitregi, adoptivi); lipsa temporară a unui părinte (închisoare sau internare de lungă durată într-o instituție medicală); părinți bolnavi cronic, alcoolici, moral decăzuți sau agresivi; numărul copiilor în familie (dacă sunt mai mulți copii în familie, cei mai mari resimt „complexul de detronare” în favoarea celui mai mic; dacă este un singur copil, deseori acesta devine un copil-problemă) [10, p.62].

Fuga și vagabondajul reprezintă două forme grave de tulburări de comportament, care, de regulă, se asociază cu abandonul școlar. Fuga nu reprezintă o infracțiune, dar este un început de comportament delinquent. Ea se caracterizează prin bruschețe și adesea poate fi primul semn de inadaptare. Vagabondajul este un început de fugă organizată, determinat de insatisfacția față de mediul natural [1, p.62]. Victime ale vagabondajului sunt adesea copiii crescuți în orfelinate, unde regimul de viață este sever. Tendințe spre vagabondaj au copiii cu personalitate dezarmonică, cei care au suferit unele modificări psihice în urma leziunilor și infecțiilor cerebrale, copiii schizofrenici. Caracteristic vagabondajului la adolescenți este spiritului de aventură al unor minori care se asociază în grupuri, sub conducerea unei personalități psihopate ce-i determină la manifestări antisociale. Factorii care stau la baza apariției acestui fenomen sunt: spiritul de revoltă, dorința de independență, plictiseala, spiritul de aventură, căutarea fericirii în ideal, în mistic [1, p.63].

Alături de disfuncțiile familiale, *instituția de învățământ* poate genera indirect devianță, în cazul când personalul însărcinat cu supravegherea și educarea formală a copiilor nu-și îndeplinește întocmai obligațiile profesionale care vizează: inocularea respectului față de școală, stimularea interesului copilului față de actul de învățământ, semnalarea promptă a oricărui comportament deviant etc. Instituția de învățământ este

un micromediu socializator de importanță esențială în formarea personalității copilului. Concomitent, școala reprezintă pentru orice minor primul mediu exterior care îl obligă să se adapteze unor reguli de conduită în cadrul cărora sancțiunile sunt aplicate de o altă autoritate decât familia. Criza pe care o traversează în multe privințe sistemele de învățământ contemporan: suprapopularea claselor, discontinuitatea în învățământ, slaba adaptare a conținutului disciplinelor studiate în coraport cu nevoile tinerilor, pregătirea insuficientă a cadrelor didactice, lipsa cadrelor, lipsa de disciplină etc., conjugate cu carențele afective sau de educație în familie, foarte ușor pot provoca eșecul școlar. La rândul său, eșecul școlar constituie un factor important al inadaptării sociale, al comportamentului deviant. Astfel, studiile efectuate în acest domeniu de către cercetătorul farnceez Heuyer au demonstrat că 65% din minorii delincvenți supuși cercetării aveau întârzieri școlare substanțiale. De asemenea, investigațiile realizate de soții Glueck în SUA, pe un eșantion de circa 1.000 minori, au demonstrat că delincvenții se deosebesc de non-delincvenți prin nivelul intelectual, volumul lecturilor efectuate, retard școlar de cel puțin un an pentru grupul delincvenților [6, p.69].

Referindu-ne la Republica Moldova, menționăm că eșecul școlar este însoțit de frecvente fenomene ale absenteismului și abandonului școlar. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în anul școlar 2016-2017 nu au mers la școală peste 2 mii de copii cu vârsta între 7-16 ani [14]. Creșterea numărului de copii neșcolarizați sau care abandonează școala, mai ales în cazul elevilor din școala primară și gimnazială, de asemenea favorizează delincvența juvenilă. Aceste date sunt confirmate și de unele relatări ale Departamentului Instituții Penitenciare din Republica Moldova, din care aflăm că în „izolatoare sunt minori care nu cunosc alfabetul”, că „majoritatea copiilor deținuți nu au absolvit măcar opt clase”.

Reforma în sistemul educațional a determinat închiderea unui număr mare de școli, apoi lipsa cadrelor didactice sau cadre slab-instruite, program de studiu supraîncărcat – toate permit instalarea unui haos în sistemul dat.

Sărăcia – mediul cel mai expus delincvenței juvenile [8, p.21]. Este cert faptul că nu toți delincvenții minori provin din familii sărace, dar anume aceștia provin din mediul cel mai expus spre delincvență, dificultățile respective amplificându-se în cazul familiilor cu mulți copii. Insuficiența bugetului familial, precum și dificultățile de ordin material cu care se confruntă o mare parte din familii pot genera tensiuni și conflicte, dezechilibrul economic transformându-se într-un dezechilibru de ordin psihologic, prin accentuarea stării de stres și evadarea în starea de neputință prin intermediul faptelor antisociale [8, p.22].

Importanța *habitatului și a vecinătății* în etiologia delincvenței juvenile este relevată atât de studiile sociologice cât și de statisticile privind proveniența delincvenților. Acestea indică că majoritatea delincvenților minori locuiesc în imobile colective (blocuri), în cartiere cu un nivel scăzut de viață și doar o mică parte din ei locuiesc în imobile individuale și provin din familii bine structurate.

Procesul de urbanizare este un alt factor care a contribuit la creșterea criminalității în orașe, la crearea așa-numitelor zone de delincvență, acestea constituind zone de deteriorare materială și socio-morală pentru persoanele care locuiesc. Domiciliile delincvenților minori sunt concentrate, de regulă, în cartierele defavorizate.

Prietenii și grupurile stradale reprezintă în multe cazuri grupuri de socializare „negativă”, chiar de delincvență pentru unii minori și tineri. Aceste grupuri sunt constituite din tineri care provin din familii cu disfuncții, tineri care prezintă deficit de școlarizare, eșec școlar, neînțelegere profesională, parazitism. Asemenea grupuri se orientează spre comiterea unor activități aflate la marginea devianței sociale, ajungând frecvent la comiterea infracțiunilor. Grupul de prieteni în care este integrat minorul delincvent este constituit, de obicei, din indivizi de aceeași vârstă și sex cu a minorului cercetat. Deseori în grupul de prieteni apar infractori minori sau majori, care sunt liderii grupului. Minorul trebuie îndrumat în privința modului de petrecere a timpului liber, iar părinții trebuie să-l orienteze nu numai spre activități sportive și distractive, dar și spre lectură, spectacole, expoziții etc. Este bine ca minorului să i se impună o oră de întoarcere acasă seara, pentru a nu-i da posibilitatea de a folosi în detrimentul său timpul de odihnă. Necesitatea de a dori să fie ca cineva, de a se da „tare” determină minorul să comită anumite fapte care pentru el par corecte, dar, în realitate, acesta comite contravenții sau infracțiuni.

Printre factorii care pot influența negativ formarea comportamentului minorilor putem enumera și *permisivitatea, lipsa unui control social asupra locurilor frecventate de minori*: baruri, restaurante, discoteci, săli de jocuri etc. Cu referire la Republica Moldova, în condițiile când fenomenele absenteismului și abandonului școlar iau amploare, s-ar cuveni ca Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, în comun cu Ministerul Afacerilor Interne, să exercite un control mai riguros asupra acestor instituții.

Influențarea modului de viață de către *mass-media* poate avea și efecte nocive, în special asupra adolescenților aflați într-o continuă căutare de sine. Televiziunea este cea mai importantă cale de transmitere a informației, dar și a mesajelor sublimare. Pericolul emisiunilor cu scene violente nu crează agresivitate, dar contribuie la transformarea ei în violență, acolo unde ea există deja.

Dereglarea normelor sociale, ca efect al unor schimbări care se produc în cadrul unei societăți, devine factor determinant în mecanismul cauzal al delincvenței juvenile. Scăderea funcției de socializare și controlul slab exercitat de comunitate și vecinătate asupra minorilor, destabilizarea ordinii sociale și a coeziunii grupurilor din cauza eterogenității populației și varietății normelor de conduită condiționează percepția eronată a normelor sociale, a viziunii asupra viitorului. Cauzele sociale cuprind calitatea vieții și a condițiilor materiale și economice nefavorabile.

Propuneri

În contextul celor menționate, formulăm următoarele propuneri:

1) Crearea și finanțarea din partea statului a centrelor de investigare criminologică, având ca obiect de studiu fenomenul delincvenței juvenile.

2) Exercițarea controlului riguros din partea instituțiilor abilitate cu atribuții de asigurare a protecției și de supraveghere a minorilor depistați în stradă practicând cerșetoria, prostituția, consumul de alcool, de droguri, alte activități ilicite și plasarea lor în centre specializate.

3) Instruirea specialiștilor în domeniul delincvenței juvenile în centrele de investigare din stăinătate.

4) Elaborarea unor cursuri speciale, implementate încă de pe băncile școlii, prin prisma cărora tânăra generație să fie educată în spiritual respectării ordinii sociale și de drept.

5) Crearea centrelor sportive, culturale în cadrul cărora atât tinerii cât și adulții să poată să-și petreacă timpul liber.

6) Testarea psihologică trimestrială a cetățenilor Republicii Moldova.

Implementarea în practică a propunerilor menționate mai sus ar produce următoarele rezultate:

- micșorarea nivelului criminalității în rândul minorilor;
- stabilirea factorilor care influențează personalitatea minorului la comiterea faptelor infracționale;
- perfecționarea cadrelor din centrele de investigație;
- implementarea unei politici noi, mai eficiente în lupta cu delincvența juvenilă;
- implicarea mai activă a cadrelor didactice în procesul prevenirii și combaterii delincvenței juvenile;
- implicarea mai activă a minorilor în diferite activități și asigurarea unui control mai eficient din partea adulților.

Actualmente, un șir de instituții, atât la nivel național cât și la nivel internațional, întreprind măsuri orientate spre prevenirea delincvenței juvenile. Aportul acestora se reflectă în rezultatele obținute deja prin susținerea politicii de prevenire a fenomenului delincvenței juvenile, aplicarea unor sancțiuni alternative și cu caracter

educativ față de minorii aflați în conflict cu legea. Fiecare caz în care sunt implicați minorii se examinează cu o atenție deosebită, complet, obiectiv și sub toate aspectele, deoarece scopul urmărit al activității este ca minorul să nu fie „oaspetele” unei instituții de drept, decât în cazul în care i-au fost încălcate careva drepturi și libertăți.

Concluzii

În rezultatul studiului efectuat, formulăm următoarele concluzii:

1. Copiii care încalcă legea provin din familii social-vulnerabile, familii dezorganizate, familii care-și neglijează copiii, familii numeroase, familii în care părinții consumă alcool sau droguri, familii care utilizează metode barbare de educație sau încearcă să disciplineze violent propriii copii, familii cu părinți plecați peste hotare sau cu părinți care au antecedente penale, familii monoparentale sau cu părinți șomeri. Familia, constituind un element primar de socializare a copilului, are impact direct asupra evoluției acestuia. Actele delincvente săvârșite de minori sunt determinate de stiluri educative defectuoase care le-au fost aplicate și care au lăsat amprente majore în procesul de formare a personalității.

2. În scopul optimizării activităților de prevenire și combatere a flagelului infracțional, accentul trebuie pus pe desfășurarea activităților culturale și educative, inclusiv pe organizarea obligatorie a orelor juridico-educative (începând cu clasele primare) referitoare la pericolul social al actelor ilicite, consecințele și sancțiunile care le presupun acestea etc.

3. Imperativitatea educației juridice și morale o putem raporta atât la specificul perioadei de vârstă a minorilor, când se intensifică formarea conștiinței și conduitei morale și a celei de drept, cât și la realitatea de astăzi, când copiii cu comportament delincvent declară că, dacă ar fi cunoscut legea și consecințele încălcării ei, n-ar fi încălcat-o niciodată. Se constată un simț al responsabilității mai scăzut, iar în lipsa informării juridice nivelul de conștientizare al pericolului social și al consecințelor faptelor anomiche săvârșite este subdezvoltat sau lipsește în general.

4. Mecanismului preventiv din Republica Moldova îi sunt proprii anumite disfuncționalități care fac trimite la lipsa de participare și integrare în acțiunile de prevenire, în primul rând a familiei, dar și a mass-media, acestea lăsând amprente deosebite în reflectarea comportamentală a minorilor prin modele directe de conduită oferite zilnic.

5. Cele mai bune modele de tratament a delincvenței juvenile și de resocializare a minorilor delincvenți pentru Republica Moldova sunt considerate: aplicarea măsurilor educative și terapeutice cu personal specializat față de minorii care demonstrează comportament delincvent, sancționarea penală a faptelor prin inter-

narea minorului în anumite centre și instituții speciale de reeducare, aplicarea sancțiunilor nonprivative de libertate axate pe negocierea dintre delincventul minor și victimă, prestarea de către minor a unor activități sociale în folosul comunității pe o anumită perioadă de timp.

6. Reacția la delincvența juvenilă trebuie să poarte un caracter planificat, coordonat și să fie realizată de parteneriatele locale care includ autoritățile publice – cheie: poliția, serviciile de asistență socială pentru copii și tineri, cele de plasare în câmpul muncii, de învățământ și educație, sănătate, autoritățile judecătorești, de probațiune, etc.

7. Sistemul de justiție pentru copii trebuie privit ca un pilon al unei strategii mai largi de prevenire a fenomenului delincvenței juvenile, care ține cont de contextul larg al familiei, școlii, vecinătății și grupului de persoane în interiorul căruia are loc comiterea faptei.

8. Documentele naționale de politici, precum Hotărârea Guvernului nr. 566 din 15.05.2003 despre aprobarea măsurilor speciale pentru combaterea și profilaxia criminalității în rândurile minorilor, Strategia națională privind protecția copilului și familiei, Strategia pentru tineret, Planul național de acțiuni „Educație pentru toți” pentru anii 2004-2008, Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, Strategia națională de consolidare a sistemului judecătoresc, Strategia națională privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pentru anii 2007-2014, Strategia națională de dezvoltare pentru anii 2008-2011 și Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011, Planul național de acțiuni cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijirea părinților pentru anii 2010-2011, Planul Național de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului pentru anii 2011-2014, Planul de eficientizare a comunicării poliției cu societatea civilă pentru perioada 2011-2012, Planul de acțiuni al MAI în domeniul drepturilor omului pentru anul 2011, Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020 includ prevederi pertinente obiectivului de prevenire a delincvenței juvenile, dar acestea nu denotă o suficiență în spectrul de acțiuni și o abordare strategică în realizarea obiectivului de prevenție.

9. Instituțiile publice responsabile în domeniu au lansat și desfășoară diverse acțiuni orientate spre diminuarea fenomenului delincvenței juvenile, unele – în parteneriat cu organizații ale societății civile. Astfel, se înregistrează cazurile, se iau la evidență minorii, se lucrează cu făptuitorii și victimele lor, cu familiile acestora, se desfășoară anumite activități în instituțiile de învățământ, în centrele pentru copii. Totodată, se constată o lipsă de coerență între eforturile diferitor instituții. În cele mai multe cazuri, nu există parteneriate durabile și eficiente, nu toți actorii responsabili se

implică cu diligență și există o deficiență de servicii la nivel de comunitate care ar răspunde nevoilor copiilor și tinerilor.

10. Indiferent de modul de clasificare a factorilor, examinarea acestora este determinată de faptul că delincvența juvenilă se adaptează oricăror modificări ce intervin atât în sistemul social extern, cât și în interiorul minorului. Deseori, când minorul delincvent ajunge pe banca acuzaților, atunci când se face o analiză asupra faptului care l-a determinat să comită infracțiunea, apare un „buchet de probleme” pe care acesta încerca să le rezolve cu forțele proprii. Odată identificată problema, ea urmează să fie soluționată cât mai repede, deoarece există riscul să fie prea târziu în cazul minorului.

Pentru o mai bună soluționare a problemei în cauză, fiecare dintre noi trebuie să contribuie la prevenirea acestui fenomen, să nu tolerăm situațiile în care minorii sunt abuzați sau chiar ei îi maltratează pe alții.

Referințe bibliografice:

1. Albu E. *Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți*. București: Aramis Print, 2002. 128 p.
2. Brezeanu O. *Minorul și legea penală*. București: All Beck, 1998. 156 p.
3. Bulgaru M. Factorii de risc în apariția comportamentului delincvent. În: *Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22.01.2005*. Chișinău: CEP USM, 2005. 7-25 p.
4. Ciobanu Ig. *Criminologie*. Vol. I. Chișinău: Museum, 2003. 210 p.
5. Ciugureanu-Mihailuță C., Osmochescu N. *Protecția internațională a drepturilor copilului*. Chișinău: Editura ASEM, 2009. 402 p.
6. Coca-Cozma M. ș.a. *Justiția pentru minori*. București: Universul Juridic, 2003. 454 p.
7. Grecu F., Rădulescu S.M. *Delincvența juvenilă în societatea contemporană. (Studiul comparativ între Statele Unite și România)*. București: Lumina Lex, 2003. 526 p.
8. IRP, Justiția juvenilă. Buletin informativ, 2005, Nr.2.
9. Mutu-Strulea M. *Delincvența juvenilă. Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2008. 200 p.
10. Nistoreanu Gh., Păun C. *Criminologie*. București: Oscar Print, 1995. 312 p.
11. Pitulescu I. *Delincvența juvenilă*. București: All Beck, 2002. 372 p.
12. Rotaru O. *Criminalitatea minorilor: probleme actuale și căi de soluționare*: Monografie. Chișinău: ULIM, 2010. 202 p.
13. Rusnac S. Factorii sociali în comportamentul delincvent al minorilor. În: *Analele științifice. Drept*, ULIM. Vol. III. Chișinău, 1999, p.60-64.
14. Statistica pe domenii. Justiția. Infracționalitatea juvenilă. <http://www.statistica.md> (vizitat la 24.03.2018).
15. Stănișor E. *Delincvența juvenilă*. București: Oscar Print, 2003. 206 p.

DREPT PUBLIC

CZU 342.4:32

THE ROLE OF POLITICS AND THE TIME FACTOR FOR ESTIMATING CONSTITUTIONAL STABILITY

Anahit MANASYAN

*Vice-Rector for Scientific
Affairs of the Academy of Justice*

*of the Republic of Armenia, Associate Professor at the
Chair of Constitutional Law of Yerevan State University,
Candidate of Legal Sciences*

SUMMARY

Author analyzes the role of politics and the time factor for estimating constitutional stability. She draws a conclusion that the Constitution should be not a tool for politics, but a bound, framework for it. Moreover, the constitutional developments should express not the current political preferences and interests, but be superior to them and define fundamental legal framework for political actors and events. Moreover, taking into consideration the Author's viewpoint concerning the interrelations between the stability of the Constitution and time, she considers that it isn't expedient to mention a concrete period of time, in conditions of which the Constitution should stay in force to be considered stable.

Key-words: *constitutional stability, politics, time factor, constitutional and political culture, constitutional developments.*

As a rule, the stability of Constitution is presented as unchangeability of constitutional regulations in legal literature [4, p.632; 5; 6, p.189; 7, p.16; 10]. Moreover, politics and the timeframe of the existence and unchangeability of constitutional regulations are considered as the initial factors conditioning the existence of the discussed feature of Constitution. I have another viewpoint regarding the mentioned issue, which will be presented within the frames of the article.

In the contemporary science, the stability doesn't exclude changes. It expresses the possibility of the system to keep a **dynamic balance** during a long period

ROLUL POLITICII ȘI AL FACTORULUI DE TIMP LA ESTIMAREA STABILITĂȚII CONSTITUȚIONALE

Anahit MANASYAN,

*prorector la Academia de Justiție a Republicii Armenia,
conferențiar universitar la Catedra de drept constituțional a Universității de Stat din Erevan, doctor în drept*

SUMAR

Autorul analizează probleme privind rolul politicii și al factorului de timp pentru estimarea stabilității constituționale. Se ajunge la concluzia că, pentru politică, Constituția trebuie să fie nu un instrument prin care se exprimă prioritățile și interesele politice, ea este superioară lor. Mai mult decât atât, evoluțiile constituționale nu ar trebui să exprime preferințele și interesele politice de moment, ci să definească cadrul legal fundamental pentru evenimetele politice și pentru actorii politici. Manifestând o opinie aparte privind interacțiunea dintre timp și stabilitate constituțională, autorul consideră că nu este oportun de menționat o perioadă concretă de timp în care, Constituția rămânând în vigoare, să poți vorbi de o stabilitate constituțională.

Cuvinte-cheie: *stabilitate constituțională, politica, factor de timp, cultură politică și constituțională, evoluție constituțională.*

of time [11, p.281] and to be unchangeable within the frames of time **in previously defined or reasonably expected conditions** [1].

From the viewpoint of Constitution „stability”, „changeability” and „development” are also not mutually exclusive terms. The essence of stability isn't based on the idea of preserving the system from changes, but on the idea of establishing opportunities for taking the mentioned changes into account. At the same time, the above-mentioned shouldn't presuppose a possibility to thoroughly change the „core”, „kernel”, the essence of the system. The reason is that each system has a concrete integrative quality, which forms the mentioned whole system and the initial condition, from which the transition to new positions takes place.

The above-mentioned leads us to a conclusion that

the term „stability of the Constitution” presupposes a possibility of changes, but such changes, within the frames of which the main quality of the system, the „core” of the Constitution is held.

Therefore, the stability is the characteristic of the Constitution, which presupposes its viability and unchangeability in the conditions of unchangeable social relations, taking into consideration the circumstance that in this case we speak not about the static, but the dynamic stability, when the „core”, the essence of the Constitution isn't subject to thorough changes, but the Constitution itself is able to adapt to changing social relations, being their initial regulator [8, p.141-146].

We believe that for the realization of the mentioned aim and the formation of the feature of stability the Constitution should be self-sufficient, which, to our mind, presupposes that the mechanisms necessary for the realization and protection of the Constitution, as well as for the regulation of social relations should be included in the Constitution, giving an opportunity to solve various arising problems on the basis of constitutional norms. At the same time, the above-mentioned doesn't mean that the Constitution should prescribe all the details of the regulation of social relations, but means that the Basic Law should give an opportunity to find necessary regulations for solving various arising problems, in other words, should have necessary and sufficient system of constitutional self-defense.

The feature of self-sufficiency also presupposes that besides regulating the existing social relations, the Constitution should raise corresponding aims, conditioning the development of the mentioned relations, to which the concrete social society should seek.

For being stable constitutional norms should also constitute an interrelated, systemic integrity. In case, when the Constitution prescribes norms, which separately define effective regulation, but together, as an integrity, aren't able to properly regulate the social relations, the Basic Law won't be able to implement its functions, hence, also be stable.

At the same time, notwithstanding the importance of the above-mentioned technique of determination of constitutional norms, during their realization the logic that there are not and can't be any conflicts between the constitutional regulations should be considered as initial. In other words, they should be interpreted not in an isolated and conflicting manner, but on the basis of their logical interconnections, considering the Constitution as a consistent, thorough document [9, p.21-31].

At the same time, though from the aspect of the stability of Constitution the mentioned constitutional solutions have an exceptional importance, not only the above-mentioned circumstances ensure the existence of the noted feature of the Basic Law.

For being stable the Constitution, among other circumstances, should be able to implement its functions, which is conditioned not only by the existence

of the above-mentioned constitutional solutions, but also by a number of external factors.

According to many authors the stability of the Constitution thoroughly depends on the political system. They believe that constitutions are subject to political actors and events and exist only during such a time-frame, within which they are expedient from the political point of view, and no more.

It should be noted that various research show that the stability of modern constitutions mostly depends on political stability, and the interruption of the balance of the state power in the result of armed upheavals, revolutions, etc. have the greatest impact on decreasing the viability of the Constitution. For example, 66% of the constitutions of the Latin American countries, which lost their effect in 1946-2000, were replaced just during these events [2].

We also believe that from the point of view of the discussed issue politics is an important factor, as the political environment has an undeniable impact on the choice of constitutional solutions and their factual realization. At the same time, we should take into consideration that this impact isn't unilateral, as the Constitution, in its turn, defines the rules, within the frames of which the state, hence, also the political power should act.

Therefore, the stability of the Constitution is conditioned not just by this or that change of correlation of political power, but generally, by the corresponding level of constitutional and political culture of the society.

Hence, we should be guided by the logic that the Constitution should be not a tool for the politics, but a bound, framework for it. Moreover, the constitutional developments should express not the current political preferences and interests, but be superior to them and define fundamental legal framework for political actors and events.

The next issue we would like to consider within the frames of this article is the interrelations between the stability of Constitution and time.

According to many authors time is the initial circumstance, conditioning the existence of the feature of stability of the Constitution. They consider that the stability of the Basic Law is conditioned by the durability of its force in time, i.e. by the circumstance how long it stays in force.

We believe that the effect of Constitution during a long period of time can be conditioned not only by the circumstance that the latter is a social agreement concerning the basic rules of the social existence and defines the fundamental values and principles, which are typical for the given historical stage of a social society, but by various political, social, economical and other factors.

For example, the Constitution of Columbia of 1886 was replaced just in 1991, being in force for 105 years. Nevertheless, the main reason for this was not its au-

thority, but unsuccessful attempts to convene constituent assembly.

Hence, we think that the Constitution is stable not because it isn't amended during a long period of time, but vice versa, it isn't often changed, as it prescribes the fundamental values and principles typical for the given historical stage of the social society, such structural solutions, which are necessary to organize the social life in accordance with constitutional norms and principles, as well as to make the constitutional norms and principles in conformity with the developing social relations.

The next question which arises in this context is the following: is there any concrete period of time, during which the Constitution should stay in force, to be considered stable?

According to Thomas Jefferson laws, including Constitution, should mechanically lose their force, taking as a basis the circumstance that today's majority can restrict just itself and today's minority, but it can't restrict the future majority and minority. He considered 19 years as the optimal period for the action of the Constitution, taking as a basis the average period of life generally and the average period of active life of adults during these years in Europe [3].

Taking into consideration our viewpoint concerning the interrelations between the stability of the Constitution and time, we consider that it isn't expedient to mention a concrete period of time, in conditions of which the Constitution should stay in force to be considered stable.

The action of the Constitution during a long period of time, when it is simultaneously the initial regulator of social relations, certainly, speaks about its viability, hence, also stability. But this doesn't theoretically exclude such a situation, when, acting even during a very short period of time, the discussed feature will be typical for the Basic Law. For example, in cases when the Constitution is replaced just because of the change of the political power.

Hence, we believe that it isn't expedient to mention a concrete period of time, which itself presupposes the existence of the feature of stability of the Constitution.

At the same time, the most acceptable situations are the ones, when the Constitution, which has been acting during a long period of time, is simultaneously the initial regulator of social relations, being in conformity with the process of their development, in which conditions the Constitution becomes viable, hence, also stable.

Summarizing the above-mentioned, it should be noted that the stability is the feature of the Constitution, which presupposes its viability in conditions of changing social relations.

At the same time, in this context we speak not about the static, but the dynamic stability, when the „core”, the essence of the Constitution isn't subject to fundamental changes, but the Basic Law itself is able

to adapt to developing social relations, to become a stimulus for their development, which presupposes that the latter should be self-sufficient, constitutional norms should constitute a correlated, systemic integrity, should regulate not only the existing social relations, but raise corresponding aims, conditioning the development of the mentioned relations and to which the given social society should seek, and in the result the Constitution should be able to effectively implement its functions.

Bibliographic references:

1. Business dictionary. <http://www.businessdictionary.com/definition/stability.html> (vizitat 16.04.2018)
2. Negretto G. L. *The Durability of Constitutions in Changing Environments: A Study on Constitutional Stability in Latin America*. <http://verfassungswandel.files.wordpress.com/2008/10/14-negretto-paper.pdf> (vizitat 15.04.2018)
3. *Thomas Jefferson to James Madison*, September 6, 1789; *Letter to Samuel Kercheval*, July 12, 1816. <http://etext.virginia.edu/etcbin/toccernew2?id=JefLett.sgm&images=images/modeng&data=/texts/english/modeng/parsed&tag=public&part=244&division=div1> (vizitat 16.04.2018)
4. Van den Hauwe L. Public Choice, Constitutional Political Economy and Law and Economics. In: *Public Choice and Constitutional Political Economy*, p.603-659. <http://encyclo.findlaw.com/0610book.pdf> (vizitat 07.03.2018)
5. Advance with the Times / 10th National People's Congress and Chinese People's Political Consultative Conference. <http://www.china.org.cn/english/10th/88511.htm>. (vizitat 09.03.2018)
6. Авакьян С.А. Конституционное право России. Том 1. Москва: Российское юридическое образование, 2010. 384 с.
7. Балагурова Н. Н. *Стабильность конституционных норм и обеспечение их соответствия складывающимся общественно-политическим отношениям*. В: *Вестник Челябинского государственного университета*, 2009, № 15 (153), с.16-19.
8. Манасян А. *Развитие Конституции Республики Армения как важнейшая предпосылка укрепления армянского конституционализма*. В: *Сравнительное конституционное обозрение*, 2012. № 3 (88), с. 141-146.
9. Манасян А. *Стабильность Конституции как важнейшая предпосылка укрепления конституционализма в современных государствах*. В: *Сравнительное конституционное обозрение*, 2013, № 5 (96), с. 21-31.
10. Михалева Н. А. *Конституционное право зарубежных стран СНГ*. Учеб. пособие. Москва: Юристъ, 1999. 352 с.
11. *Политология: энциклопедический словарь* / общ. ред. и сост. Ю.И. Аверьянов. Москв: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. 431 с.

DREPT PUBLIC

CZU 342.72/.73:061.2

CIVIL SOCIETY PARTICIPATION IN PROTECTING AND MONITORING THE CONSTITUTIONAL SOCIAL RIGHTS' OBSERVANCE

Natalia SCIUCHINA,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Entrepreneurship and Labor Law, Faculty of Law, Transnistrian „T. Shevchenko” University, Tiraspol

SUMMARY

The article deals with the activities of non-governmental organizations, other representatives of the civil society of the Republic of Moldova in protecting and monitoring the observance of constitutional social human rights. The analysis of the norms of the current legislation of the Republic of Moldova regulating the activities of NGOs that determine the scope of their powers to monitor the implementation of legal norms is conducted. Attention is paid to the People's Advocate (Ombudsman) of the Republic of Moldova as one of the participants in the process of monitoring the observance of social human rights. A classification of civil society institutions involved in the protection of social human rights is proposed, and some proposals are offered concerning amendments and additions of the Republic of Moldova's current legislation.

Key-words: *social constitutional rights, non-profit organizations, people's lawyer, monitoring, protection of social rights.*

In accordance with the Law of the Republic of Moldova No. 837 of 17.05.1996 „On public associations” [10], the purpose of creating non-commercial organizations independent of public authorities is the implementation and protection of civil, economic, social, cultural and other legitimate rights and freedoms, the development of public activity [10, art. 2].

Along with the constitutional provision on the right to unite in parties and other socio-political organizations [12, art. 41], as well as the right to form and

PARTICIPAREA SOCIETĂȚII CIVILE LA PROTECȚIA ȘI MONITORIZAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR SOCIALE CONSTITUȚIONALE

SUMAR

Natalia SCIUCHINA, *doctor, conferențiar universitar, șef al Departamentului de antreprenoriat și dreptul muncii, Facultatea de drept a Universității Transnistrene „T. Șevcenko” din Tiraspol*

Articolul se referă la activitățile organizațiilor publice, ale altor reprezentanți ai societății civile din Republica Moldova pentru a proteja și monitoriza respectarea drepturilor constituționale sociale ale omului. Se face o analiză a normelor actualei legislații a Republicii Moldova privind reglementarea activităților ONG-urilor care determină întinderea competențelor lor de monitorizare a implementării normelor juridice. Se atrage atenția activității Avocatului Poporului (Ombudsman) al Republicii Moldova, ca unul dintre participanții la procesul de monitorizare a respectării drepturilor sociale ale omului. Se propune o clasificare a instituțiilor societății civile implicate în protecția drepturilor sociale ale omului și se înaintează câteva propuneri de modificare a legislației actuale a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *drepturi constituționale sociale, organizații non-profit, avocat al poporului, monitorizare, protecția drepturilor sociale.*

become a member of a trade union [12, art. 42] in the Republic of Moldova there is a legislatively fixed possibility of creating public structures that deal with the protection of human rights, including social rights. To date, non-state mechanisms and ways of such protection are actively developing.

In Article 1 of the Law of the Republic of Moldova „On Public Associations” [10], the concept of „public association” is given, but considering that the activities of public associations are regulated by various branches of law, we should demarcate between the concept

of „public association” and „public organization” [14, p.12]. The definition of the concept of „public association” proposed by V. Lysenko – „a public association is a non-governmental, non-profit formation created on the initiative of persons exercising the right to unite and united on the basis of a community of interests for the implementation of common statutory goals, methods and means that do not contradict the law” [14, p.12]. As the analysis of the norms of the current legislation shows [10], in the constitutional legal sense the term „public association” is used in regulating the relations of the subjects of non-commercial, public character, including when it comes to public control over their observance of human rights.

Speaking about social control over the observance of social human rights, it is necessary to focus on the activities of civil society institutions of the Republic of Moldova, which play an important role in today's environment, carrying out a number of social functions.

Civil society institutions have many means of reaction: active participation in election campaigns and referendums, protests or support of various requirements, and great opportunities in shaping public opinion, especially through independent media and communications.

Institutes and organizations of civil society are called upon to provide real guarantees of human rights, equal access to participation in state and public affairs. In this connection, one should agree with the opinion that „some lawyers refer to the present stage of the mankind development as the” epoch of NGOs-NPOs (non-governmental – non-profit organizations) [3, p.108].

Civil society also performs the function of social control concerning its members. It is independent of the state, has the resources and sanctions to force the individual to comply with social norms, ensure socialization and education of citizens. Civil society also performs a stabilizing function by its institutions and organizations. Being a dynamic system, the main characteristic of which is self-organization and the existence of a constant public debate, civil society needs a constant dialogue between government and society.

Civil society is an inalienable prerequisite for the rule of law. A rule-of-law state can not arise and function without the formation of a civil society within itself [13, p.58].

Considering the problems of public-private partnership Sh. Belikchiu also draws attention to the need for a reasonable combination of administrative measures of influence and the provision of freedom to the subjects and the possibility of solving problems on the basis of methods of equality of parties and dispositiveness [2, p.9].

Speaking about the participation of civil society

institutions in the protection of social human rights, taking into account their diversity and performed functions, it seems possible to combine them into two groups: specialized institutions of civil society (trade unions, disabled people' organizations, employers' associations, etc.) and non-specialized (all NGOs, including international).

The criterion for distinguishing between organizations is the presence of so-called special legal personality (for example, protection of labor and social rights of trade union members).

In general, we can talk about the social partnership as a form of demonstration of civil society relations. Despite the individualization of labor relations, the continuing tendency of reduction of trade union members, social partnership in the world of work is the most effective way of representing the interests of workers, as well as an effective mechanism of law-making in regulating social and labor relations. In addition, employers and other business representatives acting as subjects of social and partnership legal relations, in the process of social dialogue, have the opportunity to establish mutually beneficial conditions that increase the efficiency of production and other activities.

The labor legislation of the Republic of Moldova from all the diversity of relations on social partnership (socio-political, economic, legal, etc.) identifies relations in the world of work and legally fixes the definition of the concept of „social partnership” [17, art. 15].

Along with the Labor Code of the Republic of Moldova, the state basically has a legal framework for the activities of social partners – trade unions and representatives of employers. And although the legal equality of the subjects of social partnership is legislated, their economic inequality is often the reason for violating the provisions of social partnership agreements of different levels.

With the aim of smoothing these contradictions, the „weaker” side of social partnerships-employee representatives, has a number of guarantees for their activities. In the Constitution of the Republic of Moldova (Article 42) [12], the Law of the Republic of Moldova on Trade Unions establishes the rights of workers to freely form trade unions and to participate in their activities, to bargain collectively and to conclude collective agreements, monitor compliance with labor legislation and participate in the review collective labor conflicts etc.

The powers of the parties to social partnership to elaborate the terms of collective labor contracts and agreements can be considered as a standard-setting process, and therefore, as V. Balmush has correctly noted „the collective agreement becomes the source of the right to work, and its general provisions are real

legal norms of a normal nature; is an important source of constitutional law for the formation of workers' associations" [1, p.7].

It is also important that the state ratified the fundamental conventions of the International Labor Organization regulating relations in this sphere [11] and, according to the International Trade Union Confederation, the trade union legislation of only four CIS states meets the fullest criteria of the ILO, among which the Republic of Moldova is also mentioned [15].

Therefore, we can say that the prospects for the development of social partnership are largely determined by the functioning of trade union organizations in modern conditions.

The issues of protecting the rights of trade union members in the labor market, and the search for new mechanisms for such protection remain topical for today; the decision to increase the motivation of trade union membership, preserve the number of trade union ranks, involve new members, including private sector workers. It seems that social partnership is the main prerequisite for social cohesion of workers, social responsibility of business, and social stability in the state.

Speaking about social control over the observance of social rights, it is necessary to dwell on the activities of the people's advocate. The People's Advocate was elected and carries out its activities in accordance with the Law on the People's Advocate (Ombudsman) No. 52 of 03/04/2014 as an important extrajudicial mechanism for the protection of human rights in Moldova [16].

The preamble to the Law of the Republic of Moldova No. 52 of 03.04.2014 on the people's advocate (ombudsman) affirms the commitment of the State of the Universal Declaration of Human Rights [7], the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [8], other international human rights instruments and emphasizes the fact of assistance from the state's observance of human rights and freedoms and ensuring the protection of the rights and freedoms of all individuals on the territory of the Republic of Moldova.

It should be noted that the topic of social protection, for the past 3-5 years, according to statistics, ranks third (following the appeals on the right to free access to justice and the right to health care and medical care), in terms of the number of applications from of the total number of applications sent to the Ombudsman [16].

In 2015, out of 91 applications registered under this category, 37 petitioners complained that they had not been granted social benefits, 24 people complained that their right to a decent life was violated, and in 30 cases the applicants tried to challenge the way

calculation of social benefits. The applicants are mostly unsatisfied with the low level of incomes and social payments that do not reach the level of the subsistence minimum, insufficient public awareness of social benefits and payments to persons from socially vulnerable groups of the population, existing social services etc. [5, p.189]. In 2016, the number of applications sent to the Ombudsman on this topic (74) increased compared to previous years [4, p.197].

The Institute of the Ombudsman is not a controlling body, although it partially performs the control function. In their activities, each ombudsman acts by giving a public character to a particular situation, that is, relies on public opinion. As a social institution of civil society, the Ombudsman assists citizens by encouraging the various institutions of the state to perform duties concerning members of civil society. At the same time, the Ombudsman also defends those rights that have not received constitutional or legislative fixing, including the right to good (good-quality) governance, rightly believing that the laws of civil society in importance, content and influence often „outweigh” positive laws.

The Ombudsman Service is attractive to socially and politically unprotected members of society who can use it. During the year 2015, employees of the Office of the People's Advocate of the Republic of Moldova accepted 2.659 citizens and 943 applications in writing at the reception [5].

The activity of the Ombudsman is individualized, which increases its influence and authority. According to Article 24 of Law No. 52 [9], when establishing the fact of violation of the rights or freedoms of the applicant, the people's lawyer sends the appropriate body or official whose decisions, actions or omissions, in his opinion, violate human rights and freedoms, his opinion, containing recommendations on taking the necessary measures to urgently restore the violated rights of the applicant.

According to paragraph b), Article 25 of the Law of the Republic of Moldova No. 52 „On the People's Advocate”, following the examination of the application, the people's lawyer has the right to apply to the competent authorities for instituting disciplinary or criminal proceedings against an official who committed violations, entailing infringement of rights and freedoms of man [9].

Unlike other institutions for the protection of civil rights and freedoms, the Ombudsman can be guided not only by legal norms but also by legal principles, acting on the basis of moral considerations and ideals of justice.

When considering the application received from a member of the Border Police Department, a legal vacuum was established in the implementation of the

right to social security in the granting of the holiday to care for the child under the age of 3 years. It was found that, as a result of the decision of the Constitutional Court of the Republic of Moldova (Decree of the Constitutional Court No. 12 of 01.11.2012 on the control of the constitutionality of certain provisions of Article 32 part (4) of Law No. 162-XVI of July 22, 2005 on the status of servicemen (Appeal 12a / 2012)) [17] amendments were made to the legislation regulating the activities of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova, the Ministry of Defense of the Republic of Moldova, the National Center for Combating Corruption of the Republic of Moldova, Application to the regulatory framework governing the activities of some subordinated institutions. For this reason, the people's lawyer sent to the Government of the Republic of Moldova a proposal to amend the Law of the Republic of Moldova No. 283 of 28.12.2011 „On Border Police” in order to eliminate the legal flaw and ensure equal and fair treatment of all persons working in institutions of the national system security.

It is also noteworthy that the initiative of the Moldovan people's advocate recommended that the Ministry of Health, Labor and Social Protection of the Republic of Moldova develop an effective strategy for cooperation between NGOs and state institutions on social assistance to socially vulnerable groups of people (people with disabilities, orphans, children at risk, victims of domestic violence, victims of torture etc.) by establishing a clear, fair selection of these organizations. It is also important to establish a mechanism for monitoring the use of these funds allocated by NGOs [17].

Speaking about appeals to the people's advocate on the issue of non-payment of wages, in particular, on the facts of non-execution of writ of execution on payment of wages arrears [5, p.253], it is important to note that the Ombudsmen raised these problems annually in the Reports, especially regarding situations when businesses declared bankruptcy.

In this context, the practice of the European Court of Human Rights is important, which ruled that a „claim” could constitute „ownership” in the interpretation of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention if it is sufficiently realistic to be enforceable [6, § 59]. In its practice, the Court noted that the final judicial decision providing for the payment of wages must be executed as soon as possible.

The conclusions and recommendations of the people's advocate relate to different subjects: providing access for people with disabilities to state bodies of the social sphere, ensuring the right to a decent life, impeding the realization of the right to information,

providing protection for people with disabilities, observing the right to private property, provision of conditions in educational institutions, restoration of the rights of minors, ensuring the right to social protection of the mother and child, as well as the need to take measures to combat domestic violence [5].

So, the main functions of the institution of the Ombudsman are the following: promoting more efficient work of public authorities and management; assistance to residents in the restoration of violated rights; the implementation of the function of an intermediary, a „bridge” between the society and state bodies; implementation of the extrajudicial investigation function.

An integrated approach to solving the problem of the legal base of the ombudsman institution allows to minimize existing problems in the functioning of mechanisms for the protection of human and civil rights and freedoms, as well as to stimulate the activity of state bodies, local self-government bodies and officials [18, p.25].

Concerning the provisions of the Law of the Republic of Moldova No. 52/2014 [9], it should be noted that it needs a number of additions and changes.

It seems necessary to provide higher level of guarantees for the independence of the institution; appointment to the position of a people's advocate (and a national advocate for the rights of the child) must take place in the voting of an absolute parliamentary majority; a decision on early termination of powers must be taken by the parliamentary majority that exceeds 3/5, the decision should be based on clearly specified reasons, it must be preceded by a public hearing and include how to appeal the decision in court.

The competence of the Ombudsman in relation to the private sector and judicial institutions should be reviewed and clearly defined in the law as to the People's Advocate, and for the People's Advocate for Children's Rights. Any person under the jurisdiction of the Republic of Moldova (not only those who live or have lived on its territory), should have the right to complain to the national lawyer and this right should also apply to legal persons.

The effectiveness of this institution, of course, is achieved through the focus on ensuring the protection of human rights and freedoms. However, ombudsmen are required to work closely with other institutions to protect human rights, because the more ways there are in the state of human rights protection, especially given humane society. In this regard, the institution of the Ombudsman should be viewed as an additional remedy in the system of state mechanisms that carry out this activity.

Bibliographical references:

1. Balmuș V. Cu privire la natura juridică a contractului normativ. În: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 7 (106), p. 7-15.
2. Belecciu Ș., Țăgănescu A.-M. Evoluția parteneriatului public-privat. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefancel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova*, 2012, ediția a XII-a, nr.1, p. 9-14.
3. Lester M. Saloman. The rise of Nonprofit Sector. In: *Foreign Affairs*, Vol.73, July – August, 1994, p.108 – 117.
4. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016. Oficiul Avocatul Poporului „Ombudsman”. Chișinău: Tipografia „Elan Poligraf”, 2017. 306 p.
5. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2015. Chișinău, 2016. http://www.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raport_2015_final.pdf (vizitat 07.11.2017).
6. *Stran Greek Refi neries and Stra’s Andreadis v. Greece*. Hotărârea din 9 decembrie 1994, Seria A nr.301-B, §59. www.menschenrechte.ac.at/orig/95_1/Stran_Greek.pdf (vizitat 07.11.2017).
7. Всеобщая Декларация прав человека. Принята резолюцией 217 (III) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций в Париже 10 декабря 1948 г. <http://www.un.org/ru/universal-declaration-human-rights/> (vizitat 21.11.2017).
8. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод 1950 г. и дополнительные протоколы / Сост. В.А. Карташкин, И.А. Ледях. Москва: НОРМА, 1996. 330 с.
9. Закон Республики Молдова о народном адвокате (омбудсмене), № 52 от 03.04.2014. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 110-114.
10. Закон Республики Молдова об общественных объединениях, № 837 от 17.05.1996. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 6.
11. Конвенция МОТ № 87 (1948 г.) «О свободе ассоциации и защите права на организацию». В: *Конвенции и рекомендации МОТ*. Том 2. МБТ. Женева, 1991.
12. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
13. Костаки Г. Гражданское общество как элемент построения правовой государственности. В: *Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы: Международный. науч.-практ. конф.* Комрат: Furmanchevici I.I., 2011, с. 152-158.
14. Лысенко В.В. Конституционно-правовые основы внутригосударственной и международной деятельности общественных объединений (в контексте опыта Российской Федерации, Республики Молдова и Приднестровья) / Дисс...докт. юрид. наук. Москва, 2016. 413 с.
15. Национальная конфедерация профсоюзов Молдовы. <http://sindicat.md/chleny-konfederalnogo-komiteta-cnsm-proveli-ocherednoe-zasedanie/> (vizitat 19.11.2016).
16. Официальный сайт Народного адвоката (омбудсмена) Республики Молдова. <http://www.ombudsman.md/ru/content/istoriya> (vizitat 07.11.2016).
17. Постановление Конституционного Суда Республики Молдова, № 12 от 01.11.2012 г. о контроле конституционности некоторых положений ст.32 ч.(4) п.ж) Закона №162-XVI от 22 июля 2005 года о статусе военнослужащих (Обращение № 12а/2012). www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ru&tip=hotariri&docid (vizitat 04.05.2018).
18. Тхаркахо М.М. Особенности формирования института омбудсмена в зарубежных странах. В: *Вестник Адыгейского государственного университета*, 2008, Серия 1. Вып. №2, с. 25-29.

